

STUDIA UNIVERSITATIS BABEȘ-BOLYAI PHILOLOGIA

1

EDITORIAL OFFICE: Gh.Bilașcu no. 24, 3400 Cluj-Napoca • Phone 064-40.53.52

SUMAR - CONTENTS - SOMMAIRE - SOMARIO - INHALT

A R G U M E N T	3
G. GRUIȚĂ, Contradicția conținut-formă în morfologie • L'opposition contenu-forme en morphologie.....	5
ELENA DRAGOȘ, Morfosintaxă argotică? • Morphosyntaxique argotique?	11
G. G. NEAMȚU, Observații pe marginea conceptelor de "articol" și "determinare" • Quelques remarques autour des concepts "d'article" et "détermination"	19
J.-M. GOUVARD, Les proverbes et les énoncés métareprésentationnels • Proverbs and Metarepresentations	33
C. MILAȘ, Note asupra articulării substantivelor după prepoziția <i>cu</i> • Notes sur l'emploi de l'article devant les substantifs régés par la préposition <i>cu</i>	53
LIGIA STELA FLOAREA, Au-delà de la phrase simple. L'attribut "second degré" • Elementul predicativ suplimentar. O funcție interpropozițională	61
ȘT. GENCĂRĂU, I. L. Caragiale. Dictionar de numere • I. L. Caragiale. Dictionnaire de nombres.....	81
AURELIA MERLAN, Paralelisme sintactice româno-lusitane. Structurile coordonatoare de tipul <i>verb + verb</i> • Les structures coordonnées du type <i>verb + verb</i>	97
D. CHIRA, French Loanwords in the English Lexicon	113
V. RUJEA, La evolución de la lírica Borgesiana	121
RODICA FRENȚIU, Marginalii la un text hagiografic: Dosoftei, <i>Viața și petrecerea svinților</i>	129

MIHAELA MUDURE, The Significance of Birth in Hemingway's <i>Indian Camp</i> • Semnificația nașterii în nuvela lui Hemingway <i>Tabăra de indieni</i>	143
A. CHIRCU, Observații asupra relației de subordonare prin aderență • Observations sur la relation de subordination par adhérence	149
ADELA SILLER, Problema diatezelor în învățământul preuniversitar	153
KELEMEN A., The Linguistic Situation in Norway • Der Sprachzustand in Norwegen	159
MARIA ALDEA, Poetica ilocuționară - O aplicare pe un caz din gramatica limbii române	167
VERONICA CHINDE, Analitic și sintetic în exprimarea posesiei •	171

ARGUMENT

Catedra de limba română de la Facultatea de Litere a organizat un simpozion în onoarea doamnelor profesoare Viorica Pamfil și Elena Dragoș, nume de rezonanță ale filologiei clujene și ale lingvisticii românești, în general. Această manifestare omagială a fost prilejuită de un reper aniversar, întrucât sărbătoritele noastre, pe lângă faptul că au slujit și slujesc aceeași disciplină didactică (Istoria limbii române), pe lângă faptul că amîndouă au primit premii ale Academiei pentru cărți scrise în domeniul amintit, mai au în comun faptul că s-au născut în aceeași zodie, a balanței; e adevărat, la distanță de un deceniu, una de cealaltă. Să le urăm, prin urmare, celor două doamne, ani mulți și la fel de rodnici de acum înainte.

Iată ce scrie “Dicționarul de lingviști și filologi români” (Albatros, 1978) despre doamna profesoară Viorica Pamfil: “Licențiată a Facultății de Filologie din Cluj, 1951, doctor în filologie, cu teza “Elemente maghiare în limba *Paliei de la Orăștie*. Preparator (1950-1952), aspirant (1952-1955), lector (1958-1963), conferențiar (1963-1972), profesor (din 1972) la Catedra de limba română a Facultății de Filologie din Cluj, cercetător principal (1956-1958) la Institutul de Lingvistică din Cluj. Preocupări în domeniul istoriei limbii și al lexicologiei românești. Valoroasa ediție critică a *Paliei de la Orăștie*, premiată de Academie cu premiul “Mihai Eminescu” pe 1969. Colaborează la elaborarea *Dicționarului maghiar-român* (București, 1961). Acest dicționar nu cuprinde, firește, o serie de titluri și studii din anii care au urmat, consacrate mai ales temei sale predilecte: formarea limbii și a poporului român.

ARGUMENT

Doamna profesoară Elena Dragoș este continuatoare, în plan profesional, a doamnei Pamfil. Venind cu zece ani mai târziu în lumea universitară și în cercetarea lingvistică, a fost în mai mare măsură supusă tentațiilor oferite de noile metode de abordare a fenomenului lingvistic. Chiar și în cercetarea istorică a limbii, a explorat zone mai puțin bătătorite (sintaxa istorică). A fost atrasă și de abordările structuraliste, semiotice, de pragmatică, retorică, de domenii în care s-a impus ca unul dintre cei mai autorizați specialiști.

Comunicările prezentate la colocviu, adunate în acest volum, sînt o expresie a recunoașterii doamnelor profesoare Viorica Pamfil și Elena Dragoș, drept personalități ale filologiei și lingvisticii clujene.

Prof. univ. dr. **Gligor Gruică**

CONTRADICȚIA CONȚINUT-FORMĂ ÎN MORFOLOGIE

G. GRUIȚĂ

RÉSUMÉ. L'opposition contenu-forme en morphologie. L'auteur par sa démarche met en évidence le fait qu'en ce qui concerne le fonctionnement de la langue, c'est à dire au niveau de la morphologie réelle, le contenu est prioritaire par rapport à la forme (quand ceux-ci ne concordent pas) et, d'ailleurs, en ce qui concerne l'interprétation de la langue, donc au niveau de la morphologie descriptive, la situation est inverse; dans telles situations la forme domine le contenu. Les idées susmentionnées sont permanents soutenues par des exemples concluants.

0. Categoriile gramaticale (de fapt, categoriile morfologice) ale limbii române prezintă destul de frecvent această situație: contradicția conținut-formă. Avem în vedere substantivele cu formă de singular și conținut de plural, cele cu formă feminină, dar cu sens masculin, verbele cu formă de prezent, dar cu înțeles de viitor, formele reflexive cu sens pasiv etc. Două întrebări se pot pune în legătură cu această discordanță morfologică:

- În ce măsură dăunează ea clarității și preciziei în comunicare? Cu alte cuvinte, cum se descurcă limba, în situația dată?

- Ce complicații aduce această contradicție în descrierea limbii?

Altfel spus, cum se descurcă specialiștii și toți cei care încearcă să analizeze, să interpreteze faptele de limbă, din perspectivă morfologică?

1. Pentru a scurta discuția, vom abandona modelul clasic al unei expuneri și vom începe cu concluziile, urmând ca acestea să fie apoi ilustrate cu exemple, pentru edificare:

a) În funcționarea limbii, adică la nivelul morfologiei reale, conținutul are prioritate în fața formei (atunci când ele nu concordă, desigur).

b) În interpretarea limbii, deci la nivelul morfologiei descriptive, situația e inversă: în asemenea situații forma domină conținutul¹.

¹ Am putea apela, în formularea acestor constatări, la o expresie cazonă care a pătruns în limbajul general ("funcția bate gradul"), bineînțeles, cu modificările impuse de extrapolarea efectuată: a) "conținutul bate forma"; b) "forma bate conținutul".

Prioritatea conținutului în funcționarea limbii, neutralizând elementele de expresie contradictorii, se explică prin aceea că el, conținutul, reprezintă însuși mesajul comunicării și trebuie să ajungă la receptor în varianta concepută de emițător. Ambiguitățile, contradicțiile morfologice se rezolvă, cum spuneam, în favoarea conținutului, prin mijloacele auxiliare cele mai diverse: fonetice, lexicale, sintactice și chiar prin inovații formale, de readaptare morfologică, după cum vom vedea. În schimb, morfologia descriptivă, ca știință a formelor, ordonează și clasifică materialul lingvistic după criteriul formal-paradigmatic, apelând la conținut numai în plan secundar, ca un criteriu de subclasificare.

2. În limba română, există trei tipuri de manifestare și rezolvare a contradicției morfologice conținut-formă. Le vom prezenta succint, pe rând, însoțite și de câteva observații, pentru a urmări reflexul în oglindă, adică în morfologia teoretico-descriptivă.

a) *Contradicții morfologice rezolvate sintagmatic*

Exemplul cel mai concludent aici este cel al substantivelor colective incomplete (*grămadă, serie, mulțime, sumedenie, seamă, majoritate, parte, rest* etc.)². Contradicția pluralitate de conținut - singularitate formală se rezolvă sintagmatic, în favoarea conținutului, prin acord ad sensum, la plural: *O grămadă de probleme au fost rezolvate; O parte au rămas nerezolvate*. Dacă cuvintele respective revin la sensul lor propriu, concret, necolektiv sau colectiv de gradul II³, limba se repliază și dă expresie noului conținut: ***O grămadă de cartofi s-a stricat***. Faptul că putem spune *O grămadă de cartofi s-a stricat* și *O grămadă de cartofi s-au stricat* nu reprezintă o slăbiciune a limbii, ci o calitate a ei, pentru că de fiecare dată *grămadă* are alt sens, marcat nu morfologic, ci sintagmatic, prin acord.

Observație. O descriere exactă a acestui tip de substantive trebuie să deosebească colectivele complete de cele incomplete. La cele incomplete, varianta A, cu sensul de "mulți", "cei mai mulți", "câțiva", "ceilalți" (= pluralitate), trebuie opusă variantei B a acelorași cuvinte, cu sensul propriu (= pluralitate de gradul II, de plan secund, care nu afectează raportul conținut-formă)⁴.

² Pentru motivarea clasificării substantivelor colective în complete și incomplete, vezi G. Gruiță, *Acordul în limba română*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p. 51-55.

³ Prin "colective incomplete de gradul II" înțelegem ipostaza substantivelor colective în care accentul semantic cade pe ideea de unitate, de entitate, nu pe cea de pluralitate. Acest lucru este evidențiat mai ales cu ajutorul determinărilor atributive ale substantivelor menționate. De exemplu: *O grămadă gălăgioasă de studenți se îndrepta spre stadion*.

⁴ Vezi G. Gruiță, *Gramatică normativă. 77 de întrebări, 77 de răspunsuri*, ed. a III-a, Editura Polirom, Iași, 1999, p. 51-57.

În funcție de aceste două ipostaze trebuie apreciat rolul unui asemenea cuvânt ca termen iradiant în acord. Greșeala specialistului ar consta aici în absolutizarea aspectului formal, prin transferul său mecanic din morfosintaxa descriptivă în cea reală, funcțională.

Cam la fel se pune problema la categoria genului. De o reală contradicție conținut-formă, în ceea ce privește genul, poate fi vorba numai la substantivele al căror designatum este compatibil cu opoziția naturală de sex: bărbătesc - femeiesc. Frecvent se întâmplă acest lucru la antroponime. De exemplu, *Lupu*, formă masculină, poate avea un referent feminin; *Coșarcă*, formă feminină, poate indica un bărbat. După cum se știe, rezolvarea este tot sintagmatică și tot în favoarea conținutului, prin acord ad sensum: ***Lupu e harnică; Coșarcă e bun***. În asemenea situații mai există o cale, care duce la dezambiguizare prin utilizarea unui auxiliar lexical (*domn/doamnă*), cu o conotație suplimentară de politețe (neobligatorie)⁵. De fapt, *domn/doamnă* devin aici un fel de morfem al genului, ca în compusele de tipul *femeie-pilot*. Rezolvarea aceasta trebuie privită însă ca o soluție secundară, întrucât, așa cum s-a văzut, acordul după înțeles poate clarifica ușor contradicția conținut-formă a antroponimelor.

Observații. (1) Utilizarea masculinului pentru feminin, la indicarea unor titluri, funcții, profesii etc. (de tipul *Maria este avocat*) nu reprezintă o reală contradicție conținut-formă, știut fiind că, la substantivele mobile, masculinul are un sens generic, încorporant (= include și femininul). (2) Există în limba română câteva substantive care, deși au formă feminină, se referă la îndeletniciri bărbătești: *santinela, ordonanță, slugă* etc. Tocmai pentru că sunt specializate, forma acestor substantive nu produce confuzii, de aceea este păstrată și la termenii subordonați ai sintagmei (*santinela curajoasă, slugă harnică* etc.).

b) *Contradicții morfologice cu soluții morfologice*

Vizează categoria numărului mai ales și se manifestă în primul rând la toponime. Avem de data aceasta o situație inversă: formă de plural, conținut de singular: *București, Ploiești, Pitești* etc. Limba încearcă aici o rezolvare morfologică a contradicției amintite, prin articularea cu morfem de singular: *Bucureștiul, Ploieștiul, Piteștiul* etc. Utilizarea articolului la plural ar accentua contradicția conținut-formă, pentru că sublinierea ei morfematică, prin articol, este urmată, obligatoriu, de o întărire sintagmatică a aceleiași idei, prin acordul predicatului/atributului la plural: *Bucureștii sunt capitala țării; Bucureștii noi*. Această ultimă rezolvare, care dă prioritate formei, e tot mai

⁵ Pentru detalii, vezi G. Gruică, *Despre "domn/doamnă". dar și despre "tovarăși"*, în "Steaua", 1998, nr. 7-8, iulie-august, p. 29.

slab reprezentată în limbă și este recomandabilă chiar numai acolo unde morfemul de singular al determinării este imposibil (ex. *Convorbirile literare*). Firește, în varianta nearticulată, emițătorul poate rezolva sintagmatic contradicția conținut-formă, prin acord după înțeles: "*Convorbiri literare*" **a apărut** la Iași.

O rezolvare morfologică a contradicției pe care o discutăm apare, sporadic, și la gen: *Lupescu* devine *Lupeasca*, *Ionescu* devine *Ioneasca* etc., dar procedeul este activ doar în limbajul popular.

c) *Contradicții morfologice exclusiv contextuale*

Apar cu frecvență mai mare la verb (timp, mod, diateză). De pildă, în *Plec mâine*, paradigmatic, strict formal, verbul este la timpul prezent, dar contextul, în speță determinantul adverbial, îi conferă un alt sens. Pentru comunicare, acela este important. Pentru încadrarea în sistemul flexionar verbal, importanță are forma, iar sensul dobândit contextual contează numai la nivelul II, al subclasificării (=prezentul futuric, al viitorului).

În enunțul *Legile se votează în parlament*, sensul verbului este pasiv, dar diateza formală este reflexivă (la nivelul subclasificării: "reflexiv pasiv"). În structura *Să ieși afară!* avem un conjunctiv, dar conținutul este de imperativ. Intonația, marcată grafic prin semnul exclamării, prezența unui *să* nesubordonator impun un sens modal diferit de cel al conjunctivului.

În același fel se produce (și se rezolvă) contradicția la categoria gramaticală a comparației. În formulări ca: *limpede ca cristalul* sau *frumoasă cum nu se mai află pe lume*, adjectivele sunt, din punct de vedere formal, la gradul pozitiv. Ideea de superlativ este prezentă, dar nu se exprimă morfologic, ci lexico-sintactic.

Observație. Și comparația, și diateza sunt categorii morfologice contestate. Cei care le acceptă ar trebui însă să trateze cu un plus de rigoare formală problema gramaticalizării acestor categorii logico-semantic. Un inventar corect alcătuit al morfemelor de superlativ absolut, de exemplu, ar înlătura confuzia dintre superlativul negramaticalizat (unde numai sensul contextual este de superlativ) și aceeași categorie exprimată morfematic, gramatical, formal. La diateză, pornind tot de la formă, în descrierea subsistemului, adică de la cele trei tipuri de morfeme (zero, pronume, *a fi*), la nivelul al II-lea se pot opera apoi o mulțime de alte subclasificări, pe criterii semantice.

Contradicțiile morfologice contextuale apar și la categoria persoanei. Avem în vedere, în primul rând, cuvintele încorporante facultative, adică cele care exprimă o pluralitate și care pot include în această pluralitate, contextual, pe unul dintre protagoniștii comunicării (sau pe amândoi). În cazul opțiunii pentru varianta încorporantă, se creează contradicția dintre

forma obișnuită a cuvântului, specifică înțelesului de nonlocutor (= persoana a III-a) și noul său conținut, care încorporează fie persoana I, fie persoana a II-a, sau pe amândouă. Această nouă cuprindere semantică este evidențiată de persoana formală a pronumelui dublant (ex. **Unora nu ne-a mai rămas nimic; Pe toți vă pedepsesc**) sau de persoana verbului-predicat (ex. **Toți am plecat**)⁶. Există și o altă situație, la pronumele relativ cu antecedent. Acesta, deși este asimilat, paradigmatic, cu persoana a III-a (singular/plural), în context preia integral informația antecedentului, inclusiv pe cea de persoană (I, II - singular/plural): *Eu, care am spus..., Tu, care ai declarat..., Noi, care am venit...* Conținutul antecedentului este foarte important pentru integralitatea mesajului, de aceea relativul, ca subiect, preia și transmite predicatului său și informația de persoană (I/II).

În sfârșit, un exemplu de contradicție contextuală la categoria cazului: utilizarea dativului, la pronumele personal și la cel reflexiv, pentru exprimarea posesiei, specialitatea genitivului în sistemul cazual. Ne referim, desigur, la dativul posesiv, care, apoi, prin extensiune, este folosit și în context prepozițional, unde nu posesia este trăsătura lui semantică. În orice caz, utilizarea dativului cu valoare funcțional-semantică de genitiv nu deranjează, nu afectează deloc percepția mesajului. Consecințele sunt, cel mult, de natură stilistică, în sensul că exprimarea capătă un iz arhaizant-poetic. Complicații pot să apară doar în planul interpretării, mai ales pentru cei care absolutizează criteriul echivalențelor semantice.

La cuvintele cu sens cantitativ există o aparentă contradicție care s-ar putea formula astfel: formă de acuzativ - sens de genitiv sau dativ (ex. **cărțile a doi elevi; le-am dat cărți la doi elevi**). În realitate, aici este vorba de genitivul analitic și de dativul analitic (care utilizează, pe lângă prepozițiile *a* și *la*, o formă omonimă cu cea de acuzativ). Situația acestor cazuri analitice, specializate pentru [-Cantitativ], este similară cu cea din engleză, de pildă. Acolo există un genitiv analitic, general și unul sintetic, specializat pentru [-Persona] - "genitivul saxon". La noi există o reticență a specialiștilor pentru această interpretare, mai ales în privința dativului analitic⁷. Probabil aceste ezitări sunt provocate și de oscilația uzului, care nu respectă regula specializării formelor analitice: *Dau premii la doi elevi* - corect, *Dau premii la elevi* discutabil, întrucât lipsește elementul cantitativ.

⁶ Vezi *Gramatica limbii române*, ed. a II-a, vol. II, Editura Academiei, București, 1963, p. 110-111.

⁷ Vezi *Gramatica limbii române*, ed. a II-a, vol. I, p. 184-185.

G. GRUIȚĂ

Încheiem discuția despre contradicția conținut-formă în morfologie, în speranța că anticipatele concluzii ale articolului au fost convingător ilustrate și argumentate pe parcurs.

MORFOSINTAXĂ ARGOTICĂ?

ELENA DRAGOȘ

RÉSUMÉ. Morphosyntaxique argotique? L'article essaie de convaincre le lecteur que le langage argotique présente un ensemble de particularités morpho-syntaxiques qui apparaissent exclusivement dans ce registre au niveau intraphrastique autant qu'au niveau interphrastique.

0. Argoul, receptat mai cu seamă ca un ansamblu lexical de tip social, secret (curent sau împrumutat), privit din perspectiva limbii istorice, este o varietate diastratică de tip socio-cultural care funcționează fie non-estetic, fie estetic. În ultimul caz, argoul cumulează și diafazicul, dat de variante cu scop expresiv, în care intră, printre altele, și limbajul poetic.

Cercetat cu precădere pentru distorsiunile semantice ale termenilor din limbajul curent sau pentru exotismul împrumuturilor din diverse limbi (la noi mai ales din limba romani sau romany), argoul oferă azi o diversificare a potențialului său constitutiv¹ venit din partea sistemului gramatical și nu numai al celui lexico-semantic. Manifestându-se mai adesea în *dire* ca un Weltanschauung gramatical robust (Coșeriu 1989: 6) argoul este, în același timp, și un exemplu de *logos pragmatikos* grefat pe și venit (ulterior) din *logos semantikos* (Coșeriu 1992-1993: 7-25), "accidentele" gramaticale nefiind decât aplicări intenționale ale gândirii raționale, din acest punct de vedere apropiindu-se de limbajul poetic.

0.1. În ipostaza în care toate subsistemele limbii de bază sînt antrenate în această funcționalitate diastratică este firesc să conchidem că avem de-a face cu un *limbaj* și că acesta poate oricînd furniza limbii standard modalități noi de combinare a unităților gramaticale.

Se pare că principiul de lingvistică generală (Barthes, apud Barilli:316) după care limba - înțelegînd sistemul - simplă în constituirea ei, cîștigă, prin destinațiile diverse, o complexitate care face posibilă orice funcționare, de la cea de grad zero pînă la criptaj - cum e cazul argoului. Există, prin urmare, în cadrul acestei

¹ Ne explicăm acest lucru nu doar prin "griparea" mecanismului metaforic, ci prin posibilitatea ca relațiile sintactice să fie mai eficiente în ocultarea sensului. De ex., titlul unui spectacol de revistă a pus în dificultate, recent, o mulțime de clujeni: *Băieți de băieți* care înseamnă "băieți extraordinari, neîntrețuți" și nu înseamnă proveniența ca în "fată de țară", "pîine de casă" etc.

funcționări, numeroase posibilități, pînă la răsturnarea, prin limbaj, a vectorului principiului, și anume, în funcționare, limbajul poate fi construit complex pentru o destinație foarte simplă: *sensul*, dacă acesta poate fi socotit simplu.

Limbajul argotic, considerat limbaj încifrat, grefat pe limbajul uzual, deci avînd ca origine limbajul comun, dispune de suficientă opacitate pentru a nu fi înțeles decît de inițiați, dar, în același timp, dispune și de suficientă deschidere pentru a fi adoptat de o parte a societății. De aceea L.J.Calvet (1994: 8) l-a numit chiar *limbă specială*, noi preferînd totuși termenul de limbaj, întrucît funcționează exclusiv textual, e derivat dintr-o limbă de bază, folosindu-se de numeroase morfeme, paradigme, cuvinte relaționale, structuri gramaticale etc. ale acesteia.

1. Ceea ce au remarcat mai puțin cercetătorii (bibliografia argoului românesc e amplă)² e posibilitatea ca sistemul morfo-sintactic să fie atins de

² Bibliografie selectivă a argoului (apud Iorgu Iordan, 1962, *Linguistica romanică*. Evoluție. Curente. Metode, Ed.Academiei, București).

A.von Gennep, *Essai d'une théorie des langues spéciales*, în vol."Religion, moers et légende", II-è série, Paris, 1908; A. Dauzat, *Les mots d'emprunt dans l'argot*, în RPhFL, XLI (1911); A. Niceforo, *Le génie de l'argot*, ed.a II-a, Paris, 1912; G.Esnault, *Les lois de l'argot*, în RPhFL, XXVII (1913), p.161 și urm., XXVIII (1914), p.210 și urm., XLIII (1929), p.118 și urm.; Max Kuttner, *Von der Geltung des Argot*, în "Philologisch-philosophische Studien", Festschrift für Eduard Wechssler zum 19. October 1929, Jena-Leipzig 1929, p.346 și urm.; Leo Spitzer, *Zum Problem des französischen Argot*, în NMon I (1930), p.205 și urm.; Max Kuttner, *Noch einmal Argot*, ibidem, p.339 și urm. (răspunde lui Leo Spitzer); W. V. Wartburg, *Vom Ursprung und Wesen des Argot*, în GRM, XVIII (1930), p.376 și urm.; A. Niceforo, *De l'"individuel" et du "social" dans le langage; La personnalité et le langage; Le langage du bas-peuple et le "moi" inférieure des individus et des sociétés*, în RIS, Bruxelles, vol.IX-XI (1929-1931); A. Dauzat, *Les mots d'emprunt dans l'argot*, în RPhFL, XLIV (1932), p.4 și urm.; A. Niceforo, *Essai d'une théorie bio-sociologique sur la vie des langages spéciaux*, în "Anthropologie", X (1932), Praga; M.Valkhoff, *Argot en Bargoens*, Gröningen-Den Haag-Batavia, 1933; M.Cohen, *Autour du vocabulaire*, Société et langage, Paris, 1949; M.Cohen, *Note sur l'argot*, în LE, 1950; J. Vendryes, *Le langage*, p.295 și urm.; Fr. Schurr, *Sprachwissenschaft und Zeitgeist*, Marburg a. L.1922, p.61 și urm.; A. Dauzat, *Les argots*. Caractères, évolution, influence, Paris, 1929;

Pentru limba română, consemnăm selectiv: G. Baronzi, *Limba română și tradițiunile ei*, Brăila, 1872, p.145-151; L. Sainéan, *L'Argot ancien*, Paris, 1850-1900; V.Scînteie, *Șmechereasca*, în "Dimineața", 21 nov.1906; Mihai Pop, *Contribuții la studiul limbilor speciale din Cornova: Păsăreasca*, în ASRS, X (1932), p. 443 și urm.; V.Cota, *Argot-ul apașilor. Dicționarul limbii și șmecherilor*, București, (s.a.); Al.V.Dobrescu, *Argotul. Argotul pungașilor. Argotul sportiv. Argotul modern*, București, 1938; I.Iordan, *Stilistica limbii române*, București, 1944, p.339 și urm.

Pentru ultima perioadă sînt de consemnat: Anca Volceanov, George Volceanov, *Dicționar de argou și expresii familiare ale limbii române*, Livpress, București, 1998; Nina Croitoru Bobârnache, *Dicționar de argou al limbii române*, Ed. Arnina, Slobozia, 1999.

această, s-o numim deocamdată, diferențiere de exprimare; cu o excepție, după cunoștințele noastre. E vorba de același L.J. Calvet care în *L'Argot* (p.80) se întreabă: *Une syntaxe de l'argot?*, insistând asupra unor procedee, ca:

-tranzitivitatea / intransitivitatea unor verbe;

-transpoziția: trecerea dintr-o clasă gramaticală în alta: substantivul devine adjectiv, adjectivul - adverb etc.;

-dublarea (reluarea) subiectului de persoana a III-a prin pronume;

-înlocuirea lui *dont* prin *qui* etc.³

Incontestabil că aceste studii sînt la început și nu dispunem, cel puțin pentru limba română, decît de material din literatura artistică, de unde probabil și numărul relativ restrîns de fenomene morfosintactice pe care le administrăm deocamdată.

1.1. Caracteristica acestor particularități morfosintactice ale argoului e legătura lor strînsă cu semantica chiar și acolo unde interpretarea gramaticală a respins imixtiunea semantică (vezi mai jos), "dificultatea de a separa pe plan teoretic sintaxa de semantică (Calvet 1994:80). E transmisă aici o altă teză de lingvistică generală: fiecărei expresii îi corespunde o semnificație unitară, determinată (Coșeriu 1989: 5-46), aceasta verificîndu-se și în cazul morfosintaxei argotice, deoarece nu numai scopul este cel care afectează sintaxa - o sintaxă polisemnificativă gramatical -, ci și relațiile pe care le antrenează un cuvînt sau altul. (Materialul nostru de bază e excerptat din relativ recentul volum al lui Vasile Gavrilescu, *Raiul nemernicilor*, Ed.Ex Porto, Constanța, 1998).

2. Dacă începem cu derivatele argotice o facem pentru că sufixele sînt gramaticale (deci morfo-), însă relațiile sintactice nu sînt afectate.

De ex., "chestia asta pe *încontratele* la scenă deschisă" (p.152), *încontratele* un derivat de la verbul *a încontra* și un sufix adverbial *-(e)lea* ca în: *de-a v-ați ascunselea*, *de-a prinselea* sau *pe săturatelea* care apare în roman la p.323, sufix care are rolul de a diminua acțiunea de răzvrătire a "politicoșilor"(citește: a arestaților politici) contra regimului totalitar.

În alte exemple, un sufix lexical e convertit în unul gramatical (tot adverbial) cu același scop: bagatelizarea acțiunii: "ne-am salutat așa mai pe *șestache*" (p.59), unde întîlnirea dintre rusescul *șest* și sufixul grecesc *-ache* are conotații ilare, dar și ascunde fraudă (la Caragiale sufixul funcționa la prenume și avea valori peiorative: *Lache*, *Mache*, *Sache*).Cu același scop este derivat și *bulache* "am de făcut trei ani de bulache" (p.14).

³ Între aceste trăsături, pentru limba română, recunoaștem cîteva care sînt specifice limbajului popular:

-tranzitivizarea unor verbe: Se *rîde* de mine;

-dublarea subiectului: Vine el *tata*;

-trecerea dintr-o clasă gramaticală în alta este procedeu stilistic: "Fii *bărbată*, Zoe!" sau: "plutește *lin*".

2.1. În exemplul următor, chiar dacă nu e vorba de schimbarea funcției sufixului, ne induce ideea existenței unui argou regional: "ca să ne aibă la *vezeală*" (p.22): la o formă regională sudică cu verb iotacizat s-a adăugat un sufix cu seme peiorative ca în: *mardeală*, *mahmureală*, *haleală* etc. În favoarea existenței unei dimensiuni diatopice a argoului e și construcția de mai jos, cu fonetisme regionale, unde pletora de prepoziții nu face decât să "exagereze" libertatea: "acces liber pă peste tot" (p. 322).

2.2. Diafazicul din limbaj are posibilitatea de a reitera procedee recunoscute ca literare, cum e, de exemplu, rima interioară din replicile unor personaje:

"zile de întristare și brățări la picioare" (p.111)

"că ce-o mai fi de-o veni, aici ne-o găsi" (p.29)

"nexam ușcheală, că nu ține vrăjeala" (p.28)

2.3. Din aceeași categorie face parte și *repetiția* care poate caracteriza un personaj față de celelalte, uzînd de un clișeu verbal cu reflectarea unor cuvinte private de conective intrapropoziționale mai adesea:

"*Pe colo, pe colo*, da' să moară fetele mele..."; "Și uite că așa se face că *balanga, balanga* pac fraierul pe linia doișpe, înghesuială de sănătate și celelalte"(p.132).

2.4. Aici s-ar cuveni amintită și *elipsa* predicatelor, singură exclamația avînd rol de predicăție. Această elipsă e semnificativă pentru că, prin propoziții nominale, se transmite, de fapt, superlativul unor însușiri. Despre un personaj feminin se spune că era: "Mortală! Paralizie! Tifos! Cancerul universului! Soneală la creierul mic!" (p.225). Alteori propozițiile nominale își organizează predicăția prin simpla enumerare, efectul fiind tot un superlativ: "Surpriză, durere, decepție, lovitură de teatru provincial" (p.267).

3. În cadrul sintaxei propriu-zise interpropoziționale, atrage atenția o atributivă al cărei predicat e un derivat al determinatului: "*vorbele de vorbești*" (p.15) ar puteafi o "atributivă internă", dar sigur e o figură etimologică, de tip atributiv. Procedeele frizează pleonasmul tocmai pentru a semnala lipsa de grijă față de exprimare.

4. Schimbarea valorii gramaticale are, mai frecvent, un singur sens: adverbele devin substantive. E cazul adverbului *bine* care, și în limbajul curent, devine substantiv: "*De bine* nu pleacă cîinele de acasă", dar în limbajul argotic e "concretizat": "cade pe *bine*" (p.11) și se extinde și la alte adverbe: "să fie pe *nasoale*" (p.252), "i-a ieșit pe *nasoale*" (p.252), "nu ești pe *drepte*" (p.111), "n-are de ce să pice pe *rele*" (p.20) cu sensul "n-are de ce să pice rău", "o fi dus-o pe *rele* afară" (p.200), "să iasă pe *strîmbe*" (p.132), "îmi cade pe *strîmbe*" (p.231).

Argumentele pentru încadrarea în clasa numelui ar fi:

-forma de plural (cu desinența în *-e*, *-le* a substantivelor feminine);

-prezența prepoziției *pe* (?) (care se poate schimba în *a*: "mi se arătau *a strîmbe*" (p.19), "mi se arătau cam rău") care însă datorită sensului poate conduce la valori de locuțiuni (adverbiale).

4.1. Trecerea de la adjectiv la substantiv e prezidată de aceeași prepoziție *pe*: "să-mi iasă și mie *pe bune*" (p.201), "mie îmi cade *pe bune*" (p.201), "fraierul e *pe bune* la teșcherea"(p.57) cu sens adverbial "să-mi iasă și mie *bine*". De altfel, expresia "*Pe bune*, te-ai interesat cum e?" a intrat și în limbajul curent.

5. Dar partea de vorbire care e antrenată frecvent în procesul de conversie este verbul. De exemplu, verbul *a fi* la indicativ prezent e folosit impersonal: "*Este* că nu se poate?" (p.224) cu sensul "Așa că e adevărat că nu se poate?", un motiv în plus pentru a nu lua în considerare capacitatea verbului *a fi* de a lega subiectul cu numele predicativ (Drașoveanu 1997:144).

Verbul *a face* e folosit reflexiv: "am crezut că mi se fac păreri" (p.113) cu sensul "am crezut că mi se pare", deși în forma argotică *păreri* e subiect.

5.1. Dar verbul e antrenat într-o relație în care semantica e hotărîtoare. E vorba de două verbe mai adesea folosite, ca: *a băga* și *a se da*.

Față de sensul metaforic al verbului *a băga*, altfel destul de transparent din:

"să-i băgăm o vizită" (p.235)

"ce părere bagi de vânzare?" (p.310)

"bagă la minister pentru reconcilieri" (p.321)

se înregistrează o serie de elemente predicative suplimentare exprimate prin substantive cu prepoziția *de* sau *de la*:

"bag pe șef" (p.229) "mă dau drept șef"

"bagă de văduvă" (p.323) "se dă drept văduvă"

"bagă de scriitor" (p.332) "se dă drept scriitor"

"bagă de presari" (p.232) "se dau drept securiști"

Dacă substantivul e abstract elementul predicativ suplimentar nu se mai confirmă:

"bagă de război pe cont propriu" (p.298) cu sensul "se juca de-a războiul"

"bag de șantaș" (p.235)

"bagă de glume" (p.303).

Mioara Avram (1997:347) arată că elementul predicativ suplimentar cu *de* e o construcție învechită, ceea ce înseamnă, în parte, o anume opacizare a sensului, tocmai efectul scontat de argou.

"bagă de la presă" (p.232) "se dădea drept securist".

În sintagma *verb și adjectiv*, respectiv *a băga + adjectiv* acordat, dar precedat de prepoziția *de*:

"bagă de trist"(p.311) "se dă trist"

"bagă de bolnav"(p.352) "se dă bolnav"

"bagă de fericiți, de întristați, de liniștiți" cu sensul de "*sînt fericiți*", adjectivul poate deveni nume predicativ, infirmînd cele notate de Gabriela Pană Dindelegan (1974:166), după care alegerea unei prepoziții, și nu a alteia, nu poate fi descrisă în termeni de trăsături semantice; nimic din semantica verbului sau din semantica construcției nu determină alegerea unei anumite prepoziții. Regulile de combinare verb cu prepoziții sînt reguli sintactice? Nouă ni se pare că argoul solicită și reguli semantice în acest caz.

5.2. Mai consecvent⁴ cu funcția de element predicativ suplimentar este verbul *a se da* în toate ipostazele relaționale (substantiv cu prepoziția *de, cu*), adjective cu și fără prepoziție:

"s-a dat de foști colegi" (p.305)

"se da de șofer" (p.235)

"mă dau de brigadier" (p.229)

"te dădeam de copil" (p.280)

"ne dăm cu mintea plecată de acasă" (p.242)

Prepoziția înlocuitoare e *drept* în toate cazurile de mai sus.

În sintagma verb+adjectiv, fără prepoziție, funcția de element predicativ suplimentar e evidentă, iar verbul e încărcat cu valențe intransitive:

"s-a dat *satisfăcut*" (p.291)

"m-am dat *mirat*" (p.274)

"m-am dat *curios*" (p.297)

"mă dam *sensibil* la scene de amor" (p. 301)

"dîndu-se *șucărit*" (p.15)

și inversiunea: "*fericit* nu se dă" (p.297).

⁴ Verbul *a băga* antrenează și alte relații:

-c.c.de loc: "am băgat la adresă"(p.235);

-c.c.de mod: "vă bagă valabil"(p.333);

-c.indirect: "am băgat pe amintiri"(p.305);

-nume pred.: "bagă de fericiți"(p.321);

cu schimbările semantice respective: *a se da drept, a fi, a spune bine*.

Prin urmare nu putem absolutiza că avem numai relații sintactice sau numai relații semantice. Amîndouă contribuie la realizarea scopului argoului: complicarea oricăror relații.

Dar adjectivul poate fi precedat de prepoziția *de*, funcția sintactică nefiind deranjată:

"s-a dat de șucărit"(p.312)

"mă dau de sensibil"(p.323),

ceea ce înseamnă că prepoziția nu schimbă sensul gramatical, dar relaționează elementul predicativ suplimentar de verb.

De fapt, prepoziția *de* (la ambele verbe *a băga* și *a se da*) în latină avea sens comparativ; în limba română, deși s-a abstractizat, în aceste cazuri mai păstrează încă valori comparative:

"s-a dat *de* șofer" "s-a dat *ca* șofer".

Notăm că adverbul *ca* (D.D.Drașoveanu 1997:115) nu poate să se relaționeze decât cu verbul, formînd un complement circumstanțial de mod. Atunci elementul predicativ suplimentar din expresia argotică e dublu subordonat și deci părerea că elementul predicativ suplimentar e monosubordonat devine discutabilă.

6. În concluzie, credem că există o sintaxă argotică bine reprezentată în limba română actuală.

Această sintaxă e strîns legată de sensul cuvintelor din sintagmele argotice, ceea ce face din nou să se vorbească de o semantaxă.

Sintaxa argotică pune în discuție unele afirmații teoretice considerate pînă acum definitive, ceea ce denotă ignorarea ei.

BIBLIOGRAFIE

1. Avram, Mioara, 1997, *Gramatica pentru toți*, Humanitas, București.
2. Barilli, Renato, 1975, *Poetică și retorică*, Editura Univers, București (ediția în limba română; traducere Niculina Benguș. Prefață și note Vasile Florescu).
3. Calvet, Louis-Jean, 1994, *L'argot*, PUF, Paris.
4. Coseriu, Eugenio, 1989, *Principes de syntaxe fonctionnelle*, în "Travaux de linguistique et de philologie", XXVII, Strassbourg-Nancy, p.5-46.
5. Coșeriu, Eugen, 1992- 1993, *Filosofia limbajului*, în "Prelegeri și conferințe" (1992-1993), în "Anuar de lingvistică și istorie literară", T.XXXIII, seria A, Lingvistică, p.7-25.

6. Coșeriu, Eugen, 1992- 1993, *Arhitectura și structura limbii*, ibidem, p.49-64.
7. Drașoveanu, D.D., 1997, "Verb + adjectiv" - o sintagmă inexistentă, în "Teze și antiteze în sintaxa limbii române", Clusium, Cluj-Napoca, p.142-156.
8. Iordan, Iorgu, 1962, *Lingvistica romanică. Evoluție. Curente. Metode*, Ed. Academiei, București.
9. Pană Dindelegan, Gabriela, 1974, *Sintaxa transformațională a grupului verbal în limba română*, Ed. Academiei, București.

OBSERVAȚII PE MARGINEA CONCEPTELOR DE “ARTICOL” ȘI “DETERMINARE”

G. G. NEAMȚU

RÉSUMÉE. Quelques remarques autour des concepts “d’article” et “détermination”. Dans son article, l’auteur soutient les propos suivants:

1. “Indéterminé” n’est pas un membre de la catégorie de la détermination et, par conséquent, il n’y a pas d’article “zero”. **2.** La déclinaison avec un article indéfini est un déclinaison par préfixation, assimilable à la flexion analytique. **3.** Il n’y a pas d’incompatibilité entre les termes et les concepts d’“article” et “morphème de la détermination”. **4.** Les segments constitutifs terminaux *-a, -e, -i, -le* de la structure de certains pronoms, numéraux et prépositions sont des articles. **5.** L’article défini en roumain peut être classifié fonctionnellement comme suit: article *déterminatif*, article *constitutif* (pronominal (absolut et relatif), numéral, prépositionnel), article *casuel*. **6.** Le concept de “détermination minimale” utilisé pour celui de “détermination” est de trop, car il ne s’oppose pas à une autre détermination toujours grammaticale.

0. O dată cu și mai ales după formularea, argumentarea și lansarea pe “piața gramaticală” a noii teorii despre ARTICOL ca morfem al categoriei determinării, cea de-a patra categorie gramaticală a substantivului, apar și o serie de “purificări” și disocieri noi, care încearcă, pe bază de valori și distribuție, să reordoneze într-un sistem conceptual și terminologic mulțimea de elemente numite tradițional, datorită identității formale și etimologice, articole.

Se mișcă în același perimetru termeni precum: articol (hotărât și nehotărât), articol zero, morfem al determinării (definite și nedefinite), morfem cazual, element (afix) formativ, articulare propriu-zisă, articulare formală, articulare pozițională, determinare maximă, determinare minimală, determinare (exclusiv) gramaticală, determinare liberă, pseudoarticole etc., vizând când planul expresiei, când planul conținutului¹.

¹ Vezi, în acest sens: Guțu Romalo (1958), p. 365-369; Diaconescu (1961), p. 168; SMLRC (1967), p. 166 - 179; Guțu-Romalo (1968), p. 77-81; LRC (1974), p. 167-168; Jordan - Robu (1978), p. 345, 355-356; Dimitriu (1979), p. 72-77; Irimia (1987), p. 52-57.

Această “puzderie” de termeni, dintre care unii ambigui sau metaforici – de aici atâtea parafrazări explicative și dublete terminologice, alții insuficient sau neunitar definiți și înțeleși, instituind numeroase dicotomii, reale sau aparente, lasă impresia unui impas terminologic, ducînd chiar la o oarecare rezervă sau reticență față de utilizarea termenului tradițional și fundamental, acela de articol².

Asupra cîtorva dintre aceștia ne oprim în cele de mai jos.

1. În descrierea DETERMINĂRII ca o categorie gramaticală a substantivului, aceasta este prezentată ca avînd trei membri: determinare definită, determinare nedefinită și nedeterminare, cu cele trei opoziții aferente. Segmentele de expresie prin care acestea se realizează, morfemele ei, sunt articolul hotărât (= morfemul determinării definite), articolul nehotărât (= morfemul determinării nedefinite) și lipsa articolului³ sau articolul negativ (= articolul zero)⁴.

Această imagine în triunghi a determinării, foarte cunoscută și devenită oarecum clasică, ridică totuși anumite semne de întrebare cu privire la NUMĂRUL MEMBRILOR CATEGORIEI, respectiv statutul celui de-al treilea membru (= nedeterminarea) și consecințele asupra reprezentării structurii morfematice a substantivelor “nedeterminate”.

În acest sens:

1. 1. Introducerea între valorile categoriei determinării a *nedeterminării*, dincolo de contradicția în termeni, infirmă însuși conceptul de categorie gramaticală, ai cărei membri, toți, nu pot fi caracterizați decît pozitiv în planul conținutului – nu există înțeles (gramatical sau lexical) zero, căci aceasta ar duce la anularea calității de semn lingvistic. (Prin solidaritatea “conținut (pozitiv)/expresie (pozitivă sau negativă)”, orice categorie gramaticală este un semn lingvistic.)

Or, *nedeterminat* sau *determinat zero* înseamnă că nu este determinat, nu are nici un înțeles din sfera determinării. Ca atare, neexistînd o unitate de conținut care să poată fi numită “nedeterminat”, însuși conceptul de nedeterminare sau determinare zero este un nonsens.

(E ca și cum am vorbi de o valoare de “nonnumăr” (= număr zero), de “noncaz” (= caz zero). Mergînd pe această linie, am putea vorbi și de nederivare (= derivare zero), de necompunere (= compunere zero) etc.

² Vezi, mai cu seamă pentru comentariu, SMLRC (1967), p. 172.

³ Vezi SMLRC (1967), p. 169-170.

⁴ Vezi Jordan – Robu (1978), p. 355 (“marca zero”, “articol zero”, forme “determinate zero”); Irimia (1987), p. 56 (“morfem \emptyset ”).

1. 2. “Nedeterminat” NU ESTE ÎN OPOZIȚIE, în același plan, adică în interiorul aceleiași categorii, ca membru al ei, cu CEIALȚI MEMBRI (determinat definit, determinat nedefinit), precum, de exemplu, singularul cu pluralul, nominativul cu acuzativul (genitivul, dativul, vocativul), prezentul cu trecutul (viitorul)⁵ etc., ci SE OPUNE DETERMINĂRII în calitate de categorie, supraordonată membrilor, adică în fapt o infirmă, o neagă, iese din sfera ei.

1. 3. E adevărat că DETERMINAT și NEDETERMINAT sînt concepte corelative, presupunându-se (și asociindu-se) prin opoziție, dar unul reprezintă generic o categorie, celălalt, nu. (În fapt, **nedeterminat** = **adeterminat**; similar: cazual/necazual (= acazual); personal/nepersonal (= apersonal); temporal/netemporal (= atemporal) etc.).

1. 4. Excluderea lui *nedeterminat* din categoria determinării și implicit reducerea acesteia la o categorie binară (determinat definit/determinat nedefinit) pare a pune sub semnul întrebării însăși categoria în discuție, respectiv substantivele nearticulate s-ar situa în afara acestei categorii. Or, prin aceasta, determinarea s-ar deosebi de celelalte categorii ale substantivului (genul, numărul și cazul), care sînt prezente printr-una din valorile lor în orice formă substantivală. (Un substantiv, indiferent de context, este de un anumit gen, la un anumit număr și un anumit caz, fiind de neconceput un substantiv fără gen, fără număr sau fără caz.)

Acest aspect nu este însă unul neobișnuit, din moment ce, de exemplu, verbul, ca parte de vorbire, are un set de cinci categorii (mod, timp, diateză, număr, persoană), dar nu orice formă verbală le actualizează pe toate cinci: supinul, gerunziul și participiul nu au timp, iar formele nepersonale, tocmai pentru că sînt... nepersonale, nu au persoană.

Ca atare, aceste forme rămân în afara respectivelor categorii, nu membri negativi (de opoziție) în interiorul acestora. Nu vom spune că au un timp zero sau o persoană (număr) zero. Ele sînt forme atemporale, apersonale etc. și nici nu se pune problema de a le găsi la nivelul expresiei un suport material pentru valori (temporale, personale etc.) pe care nu le au. Altfel spus, nu vorbim în asemenea situații de sufixe temporale zero (pentru supin, gerunziu) sau de desinențe zero (de număr și persoană) pentru infinitiv, gerunziu, supin, participiu. Spunem că aceste forme nu au, prin forța lucrurilor, sufixe sau desinențe și nici nu se pune problema reprezentării lor în structura flectivului. (Lipsa desinenței (sufixului) și desinența (sufixul) zero nu-i același lucru.)

⁵ Singularul (ca membru al categoriei de număr) nu este în opoziție cu categoria însăși (numărul), nominativul (ca membru al categoriei de caz) nu este în opoziție cu categoria cazului etc.

În același fel trebuie pusă problema și la categoriile substantivului, respectiv, orice substantiv, indiferent de formă (și context), actualizează câte o valoare de gen⁶, număr și caz, dar nu obligatoriu și una din sfera determinării.

De aceea, în cazul în care substantivul este nedeterminat (prin articol), vom spune că este nearticulat, nu că are articol... zero. Se înțelege astfel că nu se pune problema reprezentării lui în structura flectivului.

1. 5. Dacă valoarea “nedeterminat” ar aparține categoriei determinării, ca un membru al ei, atunci ea ar reclama și un segment de expresie, ca purtător material al ei. Cum “nedeterminarea” caracterizează în general formele nearticulate, morfemul acesteia ar fi tocmai “lipsa articolului” sau “articolul zero”, lăsînd a se înțelege că cele două concepte (= “lipsa articolului” și “articolul zero”) ar fi echivalente.

Introducerea conceptului de “articol zero”, după modelul și cu accepțiunea morfemului zero (= desinență zero, sufix zero), complică inutil și artificial segmentarea morfematică a substantivului, încărcînd structura acestuia cu un element de prisos și GREU DE POZIȚIONAT în reprezentarea lineară a structurii morfematice.

În acest sens, dacă vorbim de un articol zero, acesta trebuie să figureze în structura morfematică, așa ca un articol pozitiv (*cart-e-a*, *mas-a*), ca o desinență zero (*elev-∅*, *cînt-a-∅*) sau un sufix zero (*cînt-∅-ă*, *cînt-∅-∅*). Aceasta ar însemna că orice substantiv nearticulat (= cu “articol zero”) are flectiv bimorfematic (= desinență (pozitivă sau negativă) + articol zero).

Avînd în vedere că articolul zero s-ar opune atît articolului hotărît enclitic, cît și celui hotărît proclitic, apare o întrebare fără răspuns: unde va figura acest articol – după desinență, ca opozant al articolului hotărît enclitic, sau înaintea substantivului propriu-zis, ca opozant al articolului hotărît proclitic? Adică: *part-e-∅* (/part-e-a) sau *∅ part-e* (/o part-e)?; *elev-∅-∅* (/elev-u-l) sau *∅ elev-∅* (un elev-∅)?⁷

Dacă, dimpotrivă, refuzăm conceptul de articol zero cu toate consecințele amintite, o asemenea întrebare nu se mai pune, respectiv flectivul substantivelor nearticulate rămîne monomorfematic: *masă* = *mas-ă* (nu *mas-ă-∅* sau *∅ mas-ă*).

⁶De fapt, la gen, care nu este o categorie de flexiune, ci categorie fixă, nu se pune problema actualizării.

⁷ Statutul morfematic al lui - u - din structura substantivelor articulate de tip **lupu**, **studentu** etc. este destul de controversat. Dintre variantele de interpretare o preferăm pe cea potrivit căreia -u- este o DESINENȚĂ “catalizată” prin analogie. Vezi, pentru întreaga problematică, inclusiv celelalte variante de interpretare (vocală tematică, vocală de legătură, desinență modificată, vocală din structura articolului etc.): Zdrengea (1972), p. 89; Graur (1957), p. 16; Dimitriu (1979), p. 48; Zugun (1973), p. 45-46; GLR (1963), vol. I, p. 86; Guțu Romalo (1968), p. 79; Avram (1986), p. 54.

În caz contrar, "din aproape în aproape", ajungem să vorbim și de prefixe zero, de sufixe lexicale zero etc.⁸

În concluzie, "nedeterminat" nu este un membru al categoriei determinării și nici n-are nevoie, ca suport material, de un articol... zero.

Categoria determinării este binară, funcționează prin doi membri (determinat definit – determinat nedefinit)⁹ și are ca morfeme articolul hotărât și articolul nehotărât, calitate în care ele sînt morfeme ale determinării (definite, respectiv nedefinite).¹⁰

2. Interpretarea articolului (hotărât și nehotărât)¹¹ ca morfem al determinării și includerea lui în paradigma substantivului au consecințe deloc neglijabile asupra descrierii flectivului substantival atît ca extensiune (=număr de segmente morfematice), cît și ca desfășurare topică (= mod de succesiune a componentelor în corpul flectivului). Văzută prin prisma acestora, flexiunea cazuală a substantivului dă o altă imagine privind RAPORTUL dintre SINTETIC și ANALITIC.

2.1. Prin poziția sa enclitică și contopire cu substantivul, articolul hotărât devine în fapt și principalul morfem cazual, suplinind sărăcia desinențelor cazuale, fortificîndu-i substantivului FLEXIUNEA SINTETICĂ.

Fiind totuși altceva decât desinența (pozitivă sau negativă), articolul hotărât poate fi asimilat ca poziție unui SUFIX, cu sensul de element postpus, antonim al prefixului.

Ca atare, declinarea substantivului articulat enclitic este și una prin SUFIXAȚIE¹².

Conceptul de declinare sintetică asociat implicit cu cel de formă cazuală sintetică acoperă în română:

(a) o declinare strict morfologică sau desinențială, foarte redusă și puțin funcțională;

(b) o declinare prin sufixație, realizată prin articolul hotărât enclitic.

⁸ Nimic nu ne-ar mai împiedica să segmentăm o formă de tip *casă* în *cas-ă* (prin opoziție cu *căs-ut-ă*).

⁹ Potrivit celor spuse aici, se cuvine reconsiderat punctul de vedere exprimat în Neamțu (1981), p. 35-41, unde "nedeterminat" este "membru" al categoriei determinării, iar "determinat nedefinit" este pus sub semnul întrebării.

¹⁰ Pentru alte valori cumulate sau pierderea calității de morfem al determinării, vezi *infra*, **4** și **5**.

¹¹ Celelalte așa-zise "articole" (demonstrativul *cel* și posesivul *al*) nu intră în discuție, ele fiind în fapt pronume semiindependente. Vezi, în acest sens: LRC (1985), p. 231, 234; Pană Dindelegan (1994), p. 40-44; Neamțu (1993), p. 191-203; idem (1999), p. 81-83.

¹² Vezi SMLRC (1967), p. 99.

În majoritatea situațiilor, cele două tipuri de declinări apar împreună, constituind o declinare mixtă.

Flectivul substantival continuu al unei forme articulate enclitic poate fi:

(1) MONOMORFEMATIC, redus la articolul hotărât (*fata, casa* etc.), rezultat al suprimării desinenței de către articol. În această situație, articolul devine din punct de vedere funcțional CUMULANT, materializând sincretic două seturi de categorii gramaticale (determinarea și numărul + cazul).

(2) BIMORFEMATIC, constituit din desinență și articol, ca subunități flectivale cofuncționale (*cartea, băieților, fetele, codrului* etc.).

2.2. Includerea articolului hotărât în paradigma substantivului reclamă același lucru și pentru cel NEHOTĂRĂT PROCLITIC, ceea ce face ca un substantiv cu articol nehotărât să aibă întotdeauna un flectiv DISCONTINUU (întrerupt)¹³ și BIMORFEMATIC, alcătuit din articolul nehotărât proclitic (*un, o, unui, unei...*), realizând o declinare prin prefixație, și desinența propriu-zisă (pozitivă sau negativă), realizând o declinare morfologică (desinențială), redusă și puțin funcțională.

În măsura în care o asemenea dispunere a componentelor flectivului este similară celei de la așa-numitele forme verbale compuse (analitice) și cooperează în același fel în privința valorilor gramaticale actualizate, putem vorbi de o FLEXIUNE ANALITICĂ. (Finalmente, prin poziție, posibilități de inserție și variabilitate formală, articolul hotărât funcționează față de substantivul propriu-zis ca un afix mobil, de tip auxiliar, față de tema verbală, omonimă cu infinitivul, participiul, gerunziul și chiar conjunctivul din structura formelor verbale analitice¹⁴.)

Dacă lucrurile stau așa, înseamnă că flexiunea analitică la substantiv are o cu totul altă pondere decât cea curent afirmată, redusă de regulă la construcțiile echivalente cu G. D. (cu *de, la, a*), acuzativul cu morfemul *pe* și G. D. -ul cu *lui* proclitic.

3. Din punct de vedere terminologic nu există incompatibilitate între “articol” și “morfem al determinării”, adică – și altfel spus – problema nu se pune în termenii disjuncției logice (sau articol, sau morfem al determinării).

În acest sens:

3.1. Segmentele de expresie (*-e, -a, -i, -le, un* etc.) identificate printr-un mijloc oarecare ca fiind articole, în calitatea lor de *subunități* în structura flectivului substantival sau chiar de unități, în cazul în care, înlocuind desinența, constituie singure flectivul substantivului, sînt prin însuși acest fapt morfeme. (Este altceva că articolul nu este întotdeauna morfem sau și morfem al determinării, avînd alte sau și alte roluri gramaticale.)

¹³ Vezi, pentru opoziția “morfem continuu/morfem discontinuu”, SMLRC (1967), p. 51.

¹⁴ Vezi, pentru “forme cu afix mobil”, Guțu Romalo (1968), p. 41-42.

3.2. Este adevărat că cei doi termeni, articolul și morfemul determinării, referindu-se deopotrivă la formă, la latura de expresie, se dublează într-o oarecare măsură, dar exact în același fel stau lucrurile și la DESINENȚE și SUFIXE (gramaticale): desinențele sînt morfeme de număr și persoană la verb, respectiv de număr și caz la substantiv, de gen, număr și caz la pronume și adjectiv; sufixele sînt morfeme de timp și mod la verb; auxiliarele sînt formații morfematice complexe pentru număr + persoană și mod + timp la verb ș. a. m. d.

Cu alte cuvinte, despre *-ă* din substantivul *casă*, de exemplu, nu se pune problema dacă este desinență sau morfem de număr și caz: este și una, și alta. (Morfemul este o categorie supraordonată desinențelor, sufixelor, articolelor etc.)

Ca atare, nu trebuie cătuși de puțin să renunțăm la termenul (și conceptul) de articol, convenind însă ca prin el să înțelegem o clasă specială de morfeme, nu o clasă de cuvinte, nu o parte de vorbire.

4. În afara clasei substantivelor (primare sau obținute prin conversiune), categoria determinării nu-și găsește obiectul și ca atare nici segmentele de expresie aparținând articolului hotărât nu pot funcționa ca morfeme sau și ca morfeme ale determinării definite.¹⁵ Este vorba de articolul hotărât în poziția terminală a unor pronume (adjective pronominale), numerale, prepoziții, cărora le conferă aspect articulat (*dînsul, -a, -i, -le, altul, -a, -i, -le, unii, unele, ambii, înaintea* etc.).

Prezența articolului în asemenea situații se explică prin analogie formală, necesități flexionare și etimologic.

Pe de-o parte, articolul este aici, ca la majoritatea substantivelor, un segment distinct în flectivul acestora, separat de desinențe, dar cofuncțional acestora, iar pe de altă parte, spre deosebire de substantiv, reprezintă, cel puțin pe anumite porțiuni ale paradigmei, un element (afix) obligatoriu, cu rol formativ (constitutiv), adică fără el nu există cuvîntul respectiv sau are cu totul alt statut gramatical¹⁶.

Deoarece nu realizează categoria determinării, adesea sînt formulate rezerve privind încadrarea lor la articole, sugerându-se implicit a fi considerate altceva și numite, eventual, altfel.

Nici rezervele și nici o altă încadrare și denumire nu sînt justificate, deoarece:

4.1. Prin identitate formală (= de expresie) și proveniență unică (= identitate etimologică), aceste segmente sînt aceleași cu ale substantivului, adică tot articole, nu altceva și nici segmente omonime cu articolele.

¹⁵ Vezi SMLRC (1967), p. 169-170.

¹⁶ Vezi SMLRC (1967), p. 170.

4. 2. Un articol care nu e morfem sau și morfem al determinării nu e mai puțin articol decât cel care este și morfem al determinării, așa după cum, de exemplu, prepozițiile pe lângă un adverb sau verb la mod nepersonal, cărora nu le pot impune caz, pentru că această categorie le este străină, nu sînt mai puțin prepoziții decît cele cu un substantiv (substitut), cărora le impun caz -comp. **pentru a face cu pentru mine, de acolo cu de tine etc.**

4. 3. Orice formă nominală în a cărei structură intră un articol pe poziția terminală este O FORMĂ ARTICULATĂ, chiar dacă în sistem nu se opune uneia nearticulate, fie că aceasta nu există (*dînsul*, nu și **dîns*, *unele* nu și **une* etc.), fie că are alt statut morfologic (*altul* - pronume/*alt* - adjectiv pronominal; *înainte* - prepoziție/*înainte* - adverb etc.).

Potrivit celor de mai sus, formulări de tipul “pronumele nu se articulează” sau “articularea adjectivelor (nesubstantivate) este doar formală” sînt discutabile, respectiv:

(a) Prima (“pronumele nu se articulează”) trebuie înțeleasă în sensul că unul și același pronume nu are forme articulate și forme nearticulate, corespondente în planul conținutului opoziției *determinat/nedeterminat*, nu că pronumele (= unele pronume) nu au forme articulate.

În acest sens, de exemplu, formele *altul* și *eul* (poetului) sînt deopotrivă articulate, deosebirea fiind la nivelul conținutului:

- în *altul*, articolul hotărît nu realizează categoria determinării definite, adică nu este și morfem al determinării definite

- în *eul* (poetului), articolul hotărît realizează categoria determinării, adică este morfem al determinării definite și implicit semn al substantivării. (Orice morfem al determinării este automat și indice al calității de substantiv, fie el primar sau obținut prin conversiune.)

(b) A doua (= “articularea adjectivelor este formală”) constituie de fapt un pleonasm: articularea nu poate fi decît formală, atît la substantiv, cît și la adjectiv și, de altfel, la tot ce se articulează, din moment ce articolul este segment de expresie. (O articulare “în conținut”, ca opozant, nu există.)

Formularea defectuoasă în discuție, vizând adjectivalele antepuse substantivului (*frumoasa fată*, *bunul meu prieten*, *harnicilor parlamentari* etc.), vrea să atenționeze asupra faptului că articolul, deși atașat formal adjectivului, este morfem al determinării pentru substantiv, adică articulat este adjectivul, iar determinat definit este substantivul. Această contradicție “expresie/conținut” (= morfemul unei categorii gramaticale a unui cuvânt este atașat altui cuvânt) este generată de poziția enclitică a articolului hotărât în română. (Dacă el ar fi proclitic și nefuzionat cu substantivul, așa ca în atâtea limbi, sau ca cel nehotărât în română, problema nu s-ar mai pune.)

De aceea spunem că articolul de la adjectiv anticipă substantivul, adică este un articol ANTICIPANT, iar articularea este una POZIȚIONALĂ.

Se înțelege că în analiza morfematică el va figura în flectivul adjectivului, nu în cel al substantivului, cu mențiunea de rigoare, adică articol anticipant.

5. Încercând să marcăm terminologic deosebirea dintre aceste articole (toate sînt articole), în funcție de rolul lor (= diferența specifică), obținem următoarea clasificare: articol DETERMINATIV, articol FORMATIV, articol CAZUAL.

Fiecare dintre cei trei termeni, destul de transparenți de alfel, se poate justifica și argumenta atât luat în sine, cât și în opoziție cu ceilalți.

5.1. Articolul DETERMINATIV

(a) luat în sine: realizează categoria gramaticală a determinării la substantive sau cuvinte substantivate;

(b) în opoziție cu “formativ”: nu intră ca element obligatoriu în alcătuirea (= formarea, constituirea) substantivului, din moment ce acesta poate apărea și fără el.

NOTA 1. Ca element flectival substantival, se înțelege că articolul determinativ este și morfem cazual. De aceea nu apare în nume și calificativul “cazual”. De altfel, între cele două valori (morfem determinativ și morfem cazual) există o relație de inversă proporționalitate.

NOTA 2. O subspecie a articolului determinativ este articolul anticipant (= realizează categoria determinării pentru un substantiv ce urmează și pe care deci îl anticipă: *dragul meu copil*).

5.2. Articol FORMATIV (constitutiv):

(a) luat în sine: intră ca segment obligatoriu, în alcătuirea (= formarea, constituirea) unor cuvinte (din afara clasei substantivelor), fără el neexistând respectivele cuvinte sau având alt statut morfologic;

(b) în opoziție cu “determinativ”: nu realizează categoria determinării.

NOTĂ. Ca element flectival, el este și morfem cazual.

În funcție de statutul morfologic al părților de vorbire care-l cuprind ca element formativ și opozițiile concrete în care intră, deosebim trei categorii:

5.2.1. Articol formativ PRONOMINAL, subclasificat în:

(a) ABSOLUT sau PROPRIU-ZIS: în structura pronomelor de politețe medie (intermediară), prezent în cazul întregii paradigme, al căror comportament flexionar este identic cu al substantivului articulat enclitic: NAc: *dânsul*, *-a*, *-i*, *-le*/GD: *dânsului*, *-ei*, *-lor*.

Îl numim articol pronominal absolut deoarece pronumele în discuție apar numai cu aceste forme articulate.

Cele două componente ale flectivului, desinența și articolul, au, așa ca la substantiv, statut morfematic cofuncțional complex, adică:

(a.) Pe de o parte, fiecare marchează același set de categorii gramaticale (= gen, număr, caz), constituind deci un fenomen de redundanță.

(a.) Pe de altă parte, sfera funcțională largă a desinențelor este redusă (= actualizată) la câte o anumită valoare de către articol.

NOTA. Același statut de formativ pronominal absolut îl are articolul și în structura:

- prunumelor nehotărâte de plural, NAc: *unii, unele*
- numeralelor colective, indiferent de întrebuintare, la toate cazurile: *ambii, ambele, ambilor, ambelor*. (Aici termenul de articol formativ pronominal nu este cel mai fericit, dar un altul nu găsim. Finalmente, numeralul cu întrebuintare substantivală, este tot un substitut, vecin cu pronumele¹⁷.)

(b) (Articol formativ pronominal) RELATIV sau DE OPOZIȚIE: în structura prunumelor nehotărâte *unul, una* (sg., NAc) și a prunumelor nehotărâte *altul, -a, -i, -le* (sg. și pl., NAc).

Articolul intră în structura acestor forme, conferindu-le statutul de PRONUME, în opoziție cu formele nearticulate care sînt adjective nehotărâte. Prin urmare, articolul este o marcă gramaticală a prunumelui, un fel de CATEGORIZATOR.

Se înțelege că articolul, alături de desinență, este și morfem de caz (+ gen + număr), adică este cofuncțional desinenței.

5. 2. 2. Articol formativ NUMERAL: la numeralul ordinal de genul masculin (*al doilea, al treilea*), prezent prin două alomorfe (*-l* și *-le*) în structura grupului morfematic întrerupt prin care se realizează categoria de ordine (*al...-lea*)¹⁸.

NOTĂ. Considerăm că *al* din structura numeralului ordinal este altul decât posesivul *al*, cu care, în afară de identitatea formală și etimologică, nu are nimic de-a face (= este doar omonim) și ca atare are și o altă structură morfematică (posesivul *al*: *al-∅*).

5. 2. 3. Articol formativ PREPOZIȚIONAL: în structura așa-numitelor prepoziții și locuțiuni prepoziționale cu genitivul, obținute toate din adverbe sau locuțiuni adverbiale prin articulare cu articolele *-a, -(u)l, -le*, după modelul substantival: *înaintea, în fața, în jurul, în spatele etc.*

Fiind un mijloc de conversiune, articolul ar putea fi numit aici CONVERTOR PREPOZIȚIONAL.

¹⁷ Vezi, în acest sens, Irimia (1987), la care "numeralul" este inclus în clasa prunumelor.

¹⁸ Vezi, pentru diferite tipuri de construcții numerale, Golopenția-Eretescu (1965), p. 383-387.

Ca unități (= cuvinte) neflexibile, aceste prepoziții nu au structură morfematică, nu au flectiv și implicit articolul din finala lor nu este (sub)unitate flectivală. Degajarea articolului ca un convertor prepozițional are rațiuni doar în studiul lor diacronic, de geneză a lor.

5.3. Articol CAZUAL:

(a) luat în sine: realizează exclusiv categoria cazului (= morfem exclusiv cazual) – pentru substantivele proprii (indiferent de caz) și pentru cele comune în vocativ¹⁹.

(b) în opoziție cu “determinativ” și “formativ”: nu realizează categoria determinării (definite) și nici nu este segment obligatoriu în structura substantivului. (Se pleacă de la premisa că orice substantiv propriu articulat are și o formă nearticulată, indiferent cât de uzuală este aceasta din urmă.)

6. Întrucât în gramatică termenul de “determinare” (cu toată familia lexicală: a determina, determinant, determinativ etc.) are o sferă largă, sinonimă cu cea de “subordonare”, s-a propus o anumită rafinare terminologică, pentru a nu crea ambiguități.

În acest sens, “determinarea” a fost divizată în:

6.1. O determinare LEXICO-GRAMATICALĂ sau LIBERĂ (= subordonarea propriu-zisă, în accepțiunea ei sintactică), realizată prin cuvinte cu sens lexical, exprimat direct sau indirect (adjective, substantive, pronume etc.), determinanții fiind termeni activi ai unei sintagme subordonative, funcții sintactice în sensul strict al cuvântului (**acest băiat**, **alt om**, **carte frumoasă**, **cartea elevului**, **câinele latră** etc.);

6.2. O determinare GRAMATICALĂ numită MINIMALĂ, cea realizată prin articol (**un băiat**, **băiatul**, **codriilor**, **cartea** etc.), care aduce doar o semnificație gramaticală (= o restrângere a sferei de referire, fără explicitarea notelor de conținut)²⁰.

În această accepțiune, articolul (hotărât și nehotărât) devine MORFEM AL DETERMINĂRII MINIMALE, considerată, se înțelege, CATEGORIE GRAMATICALĂ.

Oportunitatea acestei diviziuni cu terminologia aferentă este discutabilă și complică inutil lucrurile, deoarece nu există două categorii gramaticale ale determinării, ci:

¹⁹ Tot articol cazual (= exclusiv cazual) este și *lui* proclitic, indiferent de felul substantivului (comun sau propriu, aparținător sau nu subgenului personal).

²⁰ Vezi, pentru această compartimentare a determinării, Iordan – Robu (1978), p. 344

(1) Așa-numita determinare lexico-gramaticală nu este categorie gramaticală, morfologică, precum numărul, cazul, modul etc., ci una logico-sintactică, purtând numele unei relații stabilite între termeni. (Determinare înseamnă aici dependență (unilaterală), subordonare.)

(2) Determinarea realizată prin articol fiind (considerată) categorie gramaticală, situată deci la alt nivel, nu se opune celei dintâi.

Ca atare, calificativul “minimal” este de prisos și de aceea putem utiliza, fără teama de echivoc, doar termenii determinare și morfeme ale determinării²¹.

BIBLIOGRAFIE

1. Avram (1986) – Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, București, Editura Academiei R. S. R., 1986.
2. Coja (1969) – I. Coja, *Articolul – parte de vorbire sau morfem al determinării?*, în SCL, XX, 1969, nr. 1, p. 167-181.
3. Diaconescu (1961) – Paula Diaconescu, *Un mod de descriere a flexiunii nominale, cu aplicație la limba română*, în SCL, XII, 1961, nr. 2, p. 163-168.
4. Diaconescu (1970) – Paula Diaconescu, *Structură și evoluție în morfologia substantivului românesc*, București, Editura Academiei R.S.R., 1970.
5. Dimitriu (1979) – C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*, Iași, Editura Junimea, 1979.
6. Dragoș-Neamțu (1993) – Elena Dragoș, G. G. Neamțu – *Observații asupra adjectivelor pronominale de întărire*, în LR, XLIII, 1993, nr. 3-4, p. 89-99.
7. GLR (1963) – *Gramatica limbii române*, ed. a II-a, București, Editura Academiei R. S. R., 1963.
8. Golopenția-Eretescu (1965) – Sanda Golopenția-Eretescu, *Delimitarea clasei numeralelor*, în SCL, XVI, 1965), nr. 3, p. 383-390.
9. Graur (1957) – Al. Graur, *Note asupra structurii morfologice a cuvintelor*, în SG, II (1957), p. 3-18.
10. Gruică (1979) – G. Gruică, *Sintagmatizarea declinării românești (Stadiul actual al procesului)*, în StUBB, 1979, Fasc. 2, p. 37-41.
11. Gruică (1981) – G. Gruică, *Acordul în limba română*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981.

²¹ La Irimia (1987), p. 52, apare sintagma “determinare minimă”, dar având altă semnificație, și anume cea de “determinare nedefinită”, în opoziție cu “determinare maximă” sau “definită”.

12. Guțu Romalo (1958) - Valeria Guțu Romalo, *Unele valori ale articolului în limba română actuală*, în *Omagiu lui I. Iordan*, București, Editura Academiei R. S. R., 1958, p. 365-369.
13. Guțu Romalo (1967) - Valeria Guțu Romalo, *Articolul și categoria determinării în limba română actuală*, în *Elemente de lingvistică structurală*, București, Editura Științifică, 1967, p. 225-237.
14. Guțu Romalo (1968) - Valeria Guțu Romalo, *Morfologie structurală a limbii române*, București, Editura Academiei R. S. R., 1968.
15. ILR (1978) - *Istoria limbii române*, coord. Florica Dimitrescu, Editura Didactică și Pedagogică, 1978.
16. Iordan-Robu (1978) - Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978.
17. Irimia (1987) - Dumitru Irimia, *Structura gramaticală a limbii române. Numele și pronumele. Adverbul*, Iași, Editura Junimea, 1987.
18. LRC (1974) - *Limba română contemporană*, vol. I, sub coordonarea acad. Ion Coteanu, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1974.
19. LRC (1985) - *Limba română contemporană*, sub coordonarea acad. Ion Coteanu, ediție revizuită și adăugită, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1985.
20. Neamțu (1981) - G. G. Neamțu, *În problema articolului nehotărât un, o*, în StUBB, XXVI, 1981, series Philologia, fasc. 1, p. 35-41.
21. Neamțu (1993) - G. G. Neamțu, **Cel, cea, cei, cele** - *schiață morfosintactică*, în CL, XXXVIII, 1993, nr. 1-2, p. 191-203.
22. Neamțu (1999) - G. G. Neamțu, *Teoria și practica analizei gramaticale. Distincții și... distincții*, Cluj-Napoca, Editura Excelsior, 1999.
23. Pană Dindelegan (1994) - Gabriela Pană Dindelegan, *Teorie și analiză gramaticală*, ed. a II-a, București, Editura Coresi, 1994.
24. SMLRC (1967) - Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, București, Editura Științifică, 1967.
25. Zdrengea (1972) - Mircea Zdrengea, *Limba română contemporană. Morfologia* [curs litografiat], Cluj, 1972.
26. Zugun (1973) - P. Zugun, *Despre realitatea fonetică și morfologică a lui -i final asilabic postconsonantic*, în AUI, XIX, 1973, p. 45-46.

LES PROVERBES ET LES ENONCES METAREPRESENTATIONNELS

JEAN-MICHEL GOUVARD*

ABSTRACT. Proverbs and Metarepresentations. In this paper, I apply the Recanati's theory of metarepresentations, showing that when we use a verb of belief to introduce a proverb (e.g. I believe that dead men tell no tales), we utter a more complex proposition, from a semantic point of view, than when we assert a proverb without such a prefix (e.g. Dead men tell no tales). When we say "Dead men tell no tales", we assert a fact concerning the actual world; but when we say "I believe that dead men tell no tales", we assert two facts: the fact that "I believe that P", concerning the actual world, and the fact that "dead men tell no tales", concerning the world of my beliefs.

Such a theory could help us to explain some linguistic approaches of proverbs. In French semantics, a semantician as G. Kleiber says that proverb is a name referring to a statement about human ways of life when we assert it in isolation, and that it becomes a proposition (that is to say, a linguistic expression having lost its name status) when we introduce it with a verb of belief. I suggest that this lexical description is in fact induced by the semantic complexity of metarepresentation, as we can understand it in the Recanati's framework, and that it could be useful to link analyses like Kleiber's one with philosophy of language, in the aim to explain some distinctions we made in our linguistics works.

1. Les études sur les proverbes ont connu ces dernières années un profond renouveau et ce, dans le cadre de diverses approches linguistiques, qu'il s'agisse de la sémantique lexicale (Arnaud 1991, Arnaud et Moon 1993, Somolinos-Rodriguez 1993), de la théorie de l'argumentation dans la langue (Anscombe 1994), de la sémantique référentielle (Kleiber 1994 et 1999, Gouvard 1996, 1997 et 1999) ou encore de la sémantique cognitive

* UPRES EA 2162 (CALD/GRASP), Université de Bordeaux 3.

(Michaux 1998a, 1999). Malgré leurs différences, ces travaux s'accordent pour reconnaître que le proverbe est un énoncé (i) véhiculant une valeur de vérité générale (et non universelle), (ii) qui est attribué à un énonciateur collectif, parfois assimilé à la «sagesse des nations» ou à la *vox populi*, avec lequel le locuteur ne saurait se confondre¹.

Techniquement, il est possible de mettre en relief les éléments de cette définition grâce à une batterie de tests, que l'on peut réduire à cinq grands types usuels. Les quatre premiers types donnent des résultats globalement satisfaisants, aussi commencerons nous par les rappeler brièvement (§ 1.1 à 1.4), avant de présenter le test le plus problématique, celui qui consiste à enchaîner un proverbe après un verbe d'opinion (§ 1.5)².

1.1. La première catégorie de tests consiste à introduire un proverbe en le faisant précéder de l'expression «Comme on dit, PROV»³, ou d'une tournure équivalente telle que «Comme le dit le proverbe, PROV»⁴:

- (1) Comme on dit, femme bonne vaut couronne
Comme on dit, ce qu'on apprend au berceau dure jusqu'au tombeau
Comme on dit, jamais à bon chien il ne vient un os
Comme on dit, trop piquer le cheval le fait rétif
Comme on dit, si le ciel tombait, il y aurait bien des alouettes de prises.

La grammaticalité de la construction ainsi obtenue a été analysée dans un premier temps comme la preuve du caractère collectif du proverbe (voir Anscombe 1994, Michaux 1997 et 1998b, Gouvard 1996). En effet, le

¹ Les notions de locuteur et d'énonciateur sont ici employées dans une perspective ducrotienne, voir Ducrot 1984.

² Les exemples qui suivent sont repris pour l'essentiel à Gouvard 1996. On se reportera à cette étude pour trouver quelques emplois sujets à discussion pour les tests 1 à 4, qui restent suffisamment marginaux toutefois pour être négligés ici.

³ Où «PROV» est une variable à laquelle on substituera un proverbe quelconque pour satisfaire la fonction propositionnelle.

⁴ Le corpus de proverbes français sur lequel je travaille est celui collecté par François Suzzoni dans Montreynaud, Pierron, Suzzoni 1993. Comme dans Gouvard 1996 et 1999, je recours volontiers à des proverbes peu employés, car j'estime préjudiciable la préférence qui est trop souvent donnée à une petite vingtaine d'entre eux dans les travaux de parémiologie.

pronom «on» de la proposition initiale renvoie à une entité anonyme et plurielle, parfois paraphrasée par la description définie «les gens», que le proverbe supporte très bien de se voir attribuer comme source (voir Gouvard 1998a:39-48). Toutefois, j'ai récemment proposé de réinterpréter ce test, en suggérant que ce qui était établi était plutôt le caractère indéfini de la source que son caractère collectif, vu que des énoncés qui préservent le trait [collectif] tout en spécifiant plus avant l'identité de la source donnent des enchaînements peu acceptables (voir Gouvard 1999)⁵:

- (2) ? Comme le disent les dictionnaires, femme bonne vaut couronne
 ? Comme le disent les gens autour de moi, femme bonne vaut couronne
 ? Comme le disent les hommes, femme bonne vaut couronne

1.2. Ce savoir collectif privé d'une source clairement identifiée est pourvu d'une valeur de vérité générale. Le proverbe ne peut donc être vrai pour une seule période de temps donnée (voir Anscombe 1990 et 1994). Pour le montrer, nous recourons à un test d'enchaînement qui pose un séquençage temporel⁶. Par exemple, l'expression «Contrairement à hier, aujourd'hui PROV» représente deux périodes de temps successives et indique que le proverbe n'est vrai que pour l'une d'entre elles. Elle engendre des séquences qui ne sont guère recevables puisque le proverbe serait alors soumis à des conditions de vérité contingentes, valables seulement pour la journée considérée:

- (3) ? Contrairement à hier, aujourd'hui il n'est si petit chat qui n'égratigne
 ? Contrairement à hier, aujourd'hui ventre pointu n'a jamais porté chapeau
 ? Contrairement à hier, aujourd'hui tel est pris qui croyait prendre

⁵ Kleiber 1999 a proposé une autre relecture de ce test, en proposant d'y voir le signe d'une utilisation commune du proverbe. Cependant, cette description ne rend pas compte de la bizarrerie de « ? Comme le disent les dictionnaires, PROV » ou de « ? Comme le disent les gens autour de moi, PROV », où il y a pourtant explicitation de l'utilisation commune du proverbe.

⁶ Plutôt qu'à un test portant sur les variations aspectuo-temporelles du proverbe du type: «Ventre affamé n'a pas d'oreilles » *versus* « *ventre affamé n'aura pas d'oreilles » (sur les motivations de ce choix, voir Gouvard 1996).

? Contrairement à hier, aujourd'hui les gourmands font leur fosse avec leurs dents ? Contrairement à hier, aujourd'hui aux grands maux les grands remèdes.

Le seul moyen de rendre acceptables ces énoncés est d'admettre une modalité ironique ou polémique. Par exemple, si je veux signifier qu'aujourd'hui, dans la société occidentale contemporaine, les gens mangent trop et meurent de maladies provoquées par une alimentation trop riche, je peux dire: «contrairement à hier, aujourd'hui les gourmands font leur fosse avec leurs dents».

1.3. Toujours à cause de sa portée générale, le proverbe ne peut pas non plus être explicitement désigné comme exprimant une vérité d'exception. Ainsi, comme l'avait noté Anscombe 1994, en s'inspirant des travaux de Leeman 1987, une construction du type «À ma grande surprise, PROV» produit un résultat pour le moins peu naturel:

- (4) ? À ma grande surprise, il y a un commencement à tout
? À ma grande surprise, a tout seigneur, tout honneur
? À ma grande surprise, jamais danseur ne fut bon clerc
? À ma grande surprise, qui a le temps a la vie
? À ma grande surprise, quand on tient la poule, il faut la plumer.

1.4. La valeur de vérité générale véhiculée par le proverbe offre par ailleurs une particularité intéressante, puisqu'un même individu est susceptible d'acquérir et d'employer en diverses circonstances des proverbes qui renvoient à des stéréotypes dont les valeurs se contredisent, comme «L'argent ne fait pas le bonheur» et «Abondance de biens ne nuit pas». De même, un énoncé tel que «Tel père, tel fils», par exemple, n'implique pas que tous les fils aient telle qualité ou tel défaut de leur père. Comme l'ont souligné Riegel 1987 et Kleiber 1994, ceci s'explique par le fait que la valeur de vérité du proverbe est une valeur de vérité par défaut⁷. On peut ainsi opposer nettement la valeur de vérité générale du proverbe avec la valeur universelle des phrases génériques typifiantes⁸. Pour ce faire, on recourt à des tests comparatifs, par exemple en enchaînant un syntagme tel que «sauf

⁷ Pour des analyses plus fines de ce problème, voir Anscombe 1991.

⁸ Sur les phrases génériques, on consultera Kleiber 1988 et 1989, Kleiber et Lazzaro, 1987.

exception» avec des énoncés de l'une et l'autre catégorie: «Sauf exception, PROV» et «Sauf exception, [Phrase générique typifiante]» Les premiers (en 5) demeurent tout à fait acceptables, tandis que les seconds (en 6) sont irrecevables:

- (5) Sauf exception, pierre qui roule n'amasse pas mousse
Sauf exception, autant de têtes, autant d'avis
Sauf exception, ventre affamé n'a pas d'oreilles.
- (6) * Sauf exception, le chien est un quadrupède
* Sauf exception, l'homme est mortel
* Sauf exception, le chêne est un arbre.

1.5. Le dernier type de test est en revanche plus problématique. Comme nous l'avons rappelé dans l'introduction du § 1, un locuteur qui énonce un proverbe ne se présente pas comme l'auteur de cet énoncé. Cette dissociation entre locuteur et énonciateur est *a priori* incompatible avec les verbes dits d'opinion où le locuteur engage sa propre subjectivité, du type «Je trouve que», «Je pense que», «Je crois que» (voir Ducrot 1975):

- (7) ? Je trouve que la langue va où la dent fait mal.
? Je trouve que les rivières retournent à la mer.
? Je trouve qu'à chaque pot son couvercle.
? Je trouve que tête de fou ne blanchit jamais.
? Je trouve que jamais lard ni cru ni cuit n'a fait le cimetière bossu.

Pour rendre ces enchaînements acceptables, il faut substituer à l'énoncé proverbial un énoncé de même sens qui, n'étant pas lexicalisé comme proverbe, peut être attribué au locuteur. Les paraphrases suivantes, qui explicitent le savoir véhiculé par chaque proverbe employé en (7), donnent toutes des énoncés grammaticalement corrects:

- (8) Je trouve qu'on parle plus volontiers de ses peines.
Je trouve que l'argent attire l'argent.
Je trouve que chaque femme finit par trouver le mari qu'il lui faut.
Je trouve qu'un fou reste toujours un enfant.
Je trouve que manger du lard, ce n'est pas mettre sa vie en danger.

Ce test n'est cependant pas aussi fiable que les précédents, comme cela a été signalé par Michaux 1995, 1998 a et b, Gouvard 1996 et 1999, Kleiber 1999. En effet, de nombreux proverbes peuvent être introduits par des verbes d'opinion:

- (9) Je trouve que l'habit ne fait pas le moine.
J'estime que l'argent ne fait pas le bonheur
Tu crois que la fortune sourit aux audacieux
Pierre pense que l'on a toujours besoin d'un plus petit que soi
Marie considère qu'il faut laver son linge sale en famille

Les possibilités d'enchaînements dépendent de deux facteurs. Le premier tient à la structure même de la forme figée, qui peut permettre plus ou moins facilement la concaténation du proverbe au sein d'une tournure complétive, comme par exemple avec:

- (10) ? Nous pensons que qui va à la chasse perd sa place
(11) *Les gens croient qu'à rude âne rude ânier

où la suite QUE complétif et QUI relatif en (10) est peu aisée, et où le placement d'un syntagme sans verbe en position de complétive en (11) est agrammatical. Ensuite, chaque verbe d'opinion, en fonction de son sémantisme, sélectionne certains proverbes et en exclut d'autres (sur ce point, on consultera tout particulièrement Michaux 1998b et Kleiber 1999):

- (12) *J'estime que l'eau va à la rivière
?Je trouve que l'eau va à la rivière
J'admets que l'eau va à la rivière

Même si le phénomène est circonscrit par les paramètres qui viennent d'être mentionnés, il n'en demeure pas moins troublant pour le sémanticien. Le fait qu'il soit possible d'enchaîner un proverbe avec un verbe d'opinion va à l'encontre d'un trait qui, intuitivement, semble indispensable à la définition du proverbe, à savoir l'attribution d'une instance énonciative générale ou collective à cette catégorie d'énoncés.

2. La position défendue dans Kleiber 1994 et 1999, et reprise dans Gouvard 1997, 1998b et 1999, est la suivante. D'un point de vue morphologique, un énoncé proverbial résulte de la lexicalisation d'une proposition, suivant une procédure proche de celle qui est à l'œuvre pour les composés nominaux tels que «un je-ne-sais-quoi», «un laissez-passer», «un rendez-vous», «une marie-couche-toi-là», «un on-dit», «un sot-l'y-laisse», etc.

S'il n'est pas assimilable à un nom au sens propre du terme, puisqu'il ne saurait être déterminé (cf. «*un tel-qui-rit-vendredi-dimanche-pleurera», «*cet habit-ne-fait-pas-le moine», «*mon ventre-affamé-n'a-point-d'oreilles», etc.), il remplit néanmoins une fonction dénomminative, au même titre que les locutions, par exemple (sur ce point, voir Gross 1996). Le proverbe, en effet, renvoie à un stéréotype, c'est-à-dire à la représentation d'un comportement ou d'un ensemble de comportements humains considérés comme typique(s) de comportements ou d'ensembles de comportements humains (voir Galatanu et Gouvard 1999). Ainsi, dans ses emplois prototypiques, la parémie sert soit à exprimer un jugement général sur les êtres humains, comme dans:

(13) Dans la société d'aujourd'hui, la fortune sourit aux audacieux

soit à qualifier une situation particulière dont le locuteur considère qu'elle est un bon exemple du stéréotype attaché au proverbe, comme dans:

(14) Dans ce film, la fortune sourit aux audacieux.

Dans ces emplois, il remplit une fonction dénomminative et sera donc analysé lexicalement comme un «nom-phrase», pour reprendre la terminologie avancée par Kleiber 1994.

Michaux 1998a et 1999 a rejeté cette approche en faisant observer, à juste titre, que si le proverbe était un nom, il ne pourrait pas être enchaîné avec un verbe d'opinion sous la forme d'une proposition complétive. En effet, un nom est dépourvu par définition de forme logique. Or, dans un énoncé exprimant une opinion personnelle comme «Je trouve que la fortune sourit aux audacieux», il est nécessaire que l'expression linguistique «la fortune sourit aux audacieux» soit dotée d'une forme logique pour que le locuteur puisse manifester son adhésion à la proposition ainsi exprimée, puisque l'adhésion à un objet de nature conceptuelle, comme le stéréotype, est techniquement impossible (voir Sperber et Wilson 1995, Franken 1995, Michaux 1997 et 1998b)⁹.

⁹ Michaux (1999:97) soulève aussi le problème de l'insertion du proverbe dans les explicitations, c'est-à-dire dans les procédures inférentielles qui, selon Sperber et Wilson 1995, sont systématiquement activées lors de l'interprétation des énoncés. Dans sa note 24, elle me reproche à juste titre de ne pas avoir rendu compte de cette difficulté dans Gouvard 1998b. Je laisse de côté ce point pour l'instant, auquel le § 6 apporte toutefois, indirectement, un élément de réponse.

En réponse à cette objection, Kleiber 1999 a proposé le dispositif suivant. Il est possible selon lui de maintenir, d'un côté, que le proverbe se caractérise comme un nom-phrase dénommant un stéréotype (et donc un concept ou plutôt un faisceau structuré de concepts), et, d'un autre côté, de rendre compte de la capacité de certains d'entre eux à être enchaînés avec un verbe d'opinion. Pour cela, il faut admettre que, *du fait même d'être introduit par un tel verbe*, le proverbe perd son statut de «proverbe» et redevient une proposition. Il est, comme le dit Kleiber, «déproverbialisé». Cette analyse se défend, si l'on remarque que les proverbes qui supportent bien la manipulation résultent de la lexicalisation d'une phrase ressemblant à une phrase générique, telle que «le chien est le meilleur ami de l'homme»: ils présentent une structure [SN + SV], des déterminants employés avec une valeur générique, un présent dit de vérité générale (ou gnomique), des pronoms sans référent local, etc.

Dans cette perspective, «l'habit ne fait pas le moine» serait un nom-phrase lexicalisé – et donc un proverbe – lorsqu'il est asserté seul, pour caractériser une situation particulière ou pour exprimer un jugement de portée générale sur les êtres humains. Mais il perdrait son statut lexématique – et donc sa dimension proverbiale – lorsqu'il est introduit par un verbe d'opinion, comme dans «Marie croit que l'habit ne fait pas le moine». Il serait alors réanalysé comme une proposition, cette réanalyse étant facilitée par les analogies syntaxiques et sémantiques entre l'énoncé ainsi manipulé et une structure similaire ayant pour complément une phrase générique, telle que «Marie croit que le chien est le meilleur ami de l'homme».

3. La thèse de Michaux soulève diverses objections. Par exemple, elle se focalise sur un usage relativement marginal des proverbes, les tournures du type «je crois que PROV», pour leur refuser toute fonction dénominative *en général*, quelle que soit leur modalité d'emploi. Cette posture traduit une conception pour le moins rigide des catégories de la langue, en refusant au proverbe de voir son statut catégoriel modifié sous des contraintes spécifiques. Ce n'est pourtant pas la seule classe à admettre un tel traitement. Il en va de même, par exemple, des noms composés tels que «(une) marie-couche-toi-là»: si Jacqueline est une marie-couche-toi-là, je peux très bien dire d'elle, par jeu, que c'est une «jacqueline-couche-toi-là». Une telle manipulation, comparable aux détournements de proverbes, suppose un travail sur la forme propositionnelle de la séquence, et implique donc une perte du statut nominal (une «dénominalisation», sur le modèle de la «déproverbialisation»).

Je ferai remarquer de plus que de telles opérations sont d'autant plus probables que tout locuteur possède un savoir symbolique sur sa propre langue, c'est-à-dire que chacun a acquis non seulement un savoir linguistique que l'on peut associer, en simplifiant, à l'ensemble des mécanismes qui constituent une grammaire, mais aussi un savoir sur la nature des procédures constitutives de cette grammaire. Ainsi, un proverbe qui est catégorisé comme nom-phrase ne se voit pas seulement catégorisé comme tel sur la base de critères formels, ou en fonction de la nature de la dénomination qui lui est attachée, mais aussi comme une entité *dont on sait qu'elle procède de la lexicalisation d'une proposition*. Il en va de même pour les noms composés. On explique par là qu'il puisse y avoir, ponctuellement, un travail sur la forme propositionnelle de ces expressions, suite à un conditionnement spécifique qui induit une déconstruction ou une réanalyse de l'entité nominale en proposition.

Ceci dit, Kleiber ne s'étend pas beaucoup sur les modalités qui permettent la transformation du nom-phrase en proposition. Comme rappelé au § 2, l'auteur évoque simplement le fait que les proverbes qui peuvent être déproverbialisés le sont parce que leur «forme ne suscite pas de difficultés d'insertion» (1999:67), et il établit le parallèle que j'ai rappelé entre les proverbes et les phrases génériques (id.:66). Or, dire que le proverbe doit être syntaxiquement et sémantiquement compatible avec le verbe qui l'introduit pour être déproverbialisé, c'est seulement fixer les conditions formelles de l'enchaînement, et l'on est en droit de trouver que l'analogie avec les phrases génériques est insuffisante pour expliquer *pourquoi* un tel enchaînement induit une déproverbialisation. C'est à éclaircir ce point que je vais maintenant m'attacher.

4. Je commencerai par me demander pour quelle raison nous pourrions refuser au proverbe d'être déproverbialisé dans des enchaînements tels que «Je crois que PROV». Une explication qui vient tout de suite à l'esprit, c'est que le proverbe ne peut être déproverbialisé dans «Je crois que PROV» parce qu'il reste un nom-phrase. Comme je vais le montrer, cette affirmation n'est un truisme qu'en apparence, et repose en fait sur un postulat sémantique largement diffusé.

Les enchaînements qui font ici l'objet du débat sont le plus souvent donnés en exemple à la première personne, comme:

(15) Je crois que l'habit ne fait pas le moine

mais rien n'empêche de recourir à d'autres pronoms (14a), à des noms (14b), à des descriptions définies (14c), comme le fait d'ailleurs ponctuellement Kleiber dans ses travaux (voir aussi la liste (9) du § 1.5):

- (16) a Elle croit que l'habit ne fait pas le moine
 b Marie croit que l'habit ne fait pas le moine
 c La voisine croit que l'habit ne fait pas le moine

De tels énoncés relèvent d'une classe naturelle beaucoup plus large, incluant pour le moins toutes les constructions avec un verbe d'attitude propositionnelle suivi d'une proposition, telles que:

- (17) a Elle croit que la vie existe sur Mars
 Elle estime que la vie existe sur Mars
 Elle démontre que la vie existe sur Mars
 b Marie croit que le professeur ne fait pas le cours
 Marie imagine que le professeur ne fait pas le cours
 Marie sait que le professeur ne fait pas le cours
 c La voisine croit que le ciel est bleu
 La voisine affirme que le ciel est bleu
 La voisine pense que le ciel est bleu

que l'on opposera aux énoncés véhiculant des représentations primaires, tels que:

- (18) a La vie existe sur Mars
 b Le professeur ne fait pas le cours
 c Le ciel est bleu.

En recourant par exemple au paradigme frégeén, la différence entre (17b) et (18) se laisse analyser comme suit (voir Frege 1970, et, pour une synthèse, Recanati 1999:167-187). En usage standard, toute expression linguistique s'interprète en fonction de sa signification (*Sinn*) et de son extension (*Bedeutung*). La signification d'une expression correspond au sens délivré par son contenu linguistique, tandis que l'extension correspond à l'ensemble des entités ayant des relations spécifiques que cette expression désigne. On observe ainsi qu'un terme *y* d'extension *E* peut toujours être remplacé par un terme *x* de même extension. Par exemple, dans «le professeur ne fait pas le cours», je peux remplacer la description définie «le professeur» par une autre description définie (ex.: «l'enseignant ne fait pas le

cours») ou par le nom propre de l'entité (ex.: «Martin ne fait pas le cours»). Il existe toutefois des contextes, dits «opaques», où il n'est pas possible de remplacer x par y . Par exemple, dans «le professeur s'appelle Martin», je ne peux remplacer «Martin» par «l'enseignant»: «*Le professeur s'appelle l'enseignant». De tels phénomènes montrent que, dans de tels contextes, certains termes n'ont pas d'extension: le nom «Martin» dans «le professeur s'appelle Martin» ne réfère pas à une entité du monde mais est à lui-même son propre référent. Un même terme connaît donc deux types d'emplois: il peut être «utilisé» pour parler du monde, ce qui correspond à l'usage standard illustré par «Martin» dans «Martin ne fait pas le cours», ou bien «mentionné» pour parler de lui-même, comme illustré par le même symbole «Martin» dans «le professeur s'appelle Martin».

Des énoncés tels que (17) sont donc analysés, dans cette perspective, comme des énoncés qui mentionnent les propositions introduites par les verbes d'attitude propositionnelle (respectivement, «la vie existe sur Mars», «le professeur ne fait pas le cours» et «le ciel est bleu»), et, par analogie, on décrira de même des constructions mettant en jeu des proverbes telles que (15) et (16). L'expression «l'habit ne fait pas le moine» n'y est pas utilisée pour parler du monde, comme dans les exemples (13) et (14) du § 2; elle est simplement mentionnée et réfère avant tout à elle-même, *en tant que forme proverbiale*.

On comprend dès alors assez bien la réticence qu'il peut y avoir à admettre l'opération de «déproverbialisation» décrite au § 2. Si le proverbe est mentionné, il est nécessairement mentionné *en tant que nom-phrase*, du moins si l'on admet cette analyse lexicale. À partir de là, l'opération de «déproverbialisation» suggérée par Kleiber semble difficilement recevable, puisque le renvoi au contenu linguistique même de l'expression laisse intact son statut nominal. C'est manifestement un tel postulat sémantique, que je qualifierai de «frégéen» pour mieux le cerner, qui explique en partie les réticences de Michaux à admettre l'argumentation de Kleiber, et sa volonté de rechercher une autre voie.

5. Il existe toutefois une alternative, puisque la perspective frégéenne est concurrencée aujourd'hui par les propositions de François Recanati, dans le cadre d'une théorie générale des métareprésentations (voir Recanati 1999). Si nous considérons les deux énoncés suivants:

- (19) Le ciel est bleu
- (20) Marie croit que le ciel est bleu

on observe que (19) véhicule une représentation du monde tel qu'il est, tandis que (20) véhicule une représentation du monde tel qu'il est *selon Marie*. Il existe ainsi de nombreux types d'énoncés qui, au lieu de représenter le monde tel qu'il est, représentent le monde tel qu'il est selon x . Ou, pour le dire autrement, qui représentent explicitement une représentation comme étant le fait de x . Il s'agit d'énoncés aux structures syntaxiques très diverses, comme:

- (21) Selon Pierre, le ciel est bleu
Marie croit que le ciel est bleu
Gustave dit que le ciel est bleu
Sur cette carte postale, le ciel est bleu
D'après ses croquis, le ciel est bleu
Etc.

Par opposition avec les représentations primaires, véhiculées par les énoncés comme (19) censés représenter le monde tel qu'il est, les représentations véhiculées par des énoncés comme (21) seront appelées *métareprésentations*, et les énoncés qui les véhiculent seront appelés *énoncés métareprésentationnels*.

Comme il n'est pas question de reprendre ici l'ensemble de la théorie développée par Recanati, on en rappellera toutefois les points qui nous intéressent directement pour l'analyse des enchaînements du type «je crois que PROV».

5.1. Tout d'abord, Recanati rejette l'idée que dans un énoncé tel que «Marie croit que le ciel est bleu», «le ciel est bleu» est sémantiquement opaque, au sens de Frege. Il observe par exemple qu'il existe une différence sémantique importante entre des phrases telles que (22) et (23):

- (22) Garfield démontre le théorème de Pythagore
(23) Garfield démontre que le carré de l'hypoténuse d'un triangle rectangle est égal à la somme des carrés des deux autres côtés.

En (22), je peux parfaitement concevoir «le théorème de Pythagore» sans concevoir que «le carré de l'hypoténuse d'un triangle rectangle est égal à la somme des carrés des deux autres côtés». Il suffit que je sache qu'il existe une formule que dénomme la description définie «le théorème de

Pythagore» pour concevoir que Garfield en a proposé une démonstration. Il n'est pas utile en revanche que je connaisse le contenu de ce théorème, ni les preuves mathématiques qui ont permis de le démontrer, ni *a fortiori* que j'ai compris ces preuves et ce théorème (voir Sperber 1996, Recanati 1997a, Dominicy 1999). En revanche, en (23), je ne peux concevoir que «le carré de l'hypoténuse d'un triangle rectangle est égal à la somme des carrés des deux autres côtés» sans concevoir par là même le théorème de Pythagore, dont cette proposition est la glose. Et si je ne concevais pas que «le carré de l'hypoténuse d'un triangle rectangle est égal à la somme des carrés des deux autres côtés», je ne concevrais pas que «Garfield démontre que le carré de l'hypoténuse d'un triangle rectangle est égal à la somme des carrés des deux autres côtés». Or, si pour concevoir la proposition Q associée à (23) je dois concevoir la proposition P exprimée par «le carré de l'hypoténuse d'un triangle rectangle est égal à la somme des carrés des deux autres côtés», on ne peut maintenir que P est simplement contenu syntaxiquement dans l'énoncé complexe (23): elle doit également être contenue sémantiquement par Q.

Il découle de ce qui précède que des énoncés complexes tels que (23) ne sont pas opaques, mais au contraire «transparents», puisque tout énoncé de ce type contient un objet représenté syntaxiquement et sémantiquement, de telle sorte qu'on ne puisse concevoir Q sans concevoir P.

5.2. Il reste à comprendre les modalités mêmes d'interprétation de ces énoncés complexes. Pour ce faire, je reprendrai l'approche «austinienne» adoptée par Recanati (1996, 1997b, 1999:98-114), ainsi que la formalisation modale qu'il emploie pour en rendre compte.

Commençons par un énoncé véhiculant une représentation primaire, tel que:

(19) Le ciel est bleu.

Cet énoncé concerne une situation *s* quelconque, au sujet de laquelle il établit un fait σ , le fait que «le ciel est bleu». Cet énoncé sera donc vrai si et seulement si le fait décrit par la proposition «le ciel est bleu» appartient effectivement à la situation qu'il concerne. On représentera le relation d'implication par les symboles suivants:

$[s] \models \sigma$

où, à gauche, le S entre crochets représente la situation concernée, et, à droite, le fait σ établi par (19).

Il convient toutefois d'expliciter ce qu'est une situation, ce qu'est un fait, et ce que signifie l'expression «appartenir à une situation». Dans la perspective wittgensteinienne reprise par Recanati (1999:105), le monde est conçu comme un ensemble d'objets ayant des propriétés quelconques, corrélés les uns avec les autres en fonction de ces propriétés, qui sont autant de faits constitutifs de ce monde. Si le monde est l'ensemble de tels faits, une situation sera intuitivement pensée comme un sous-ensemble de faits. Dire qu'un fait appartient à une situation reviendrait donc à dire qu'une entité du monde fait partie d'un sous-ensemble de faits de ce monde. Cette première définition débouche cependant sur une aporie: par exemple, si «le ciel est bleu» à Bordeaux, la situation à partir de laquelle je vais penser la valeur de vérité de ce fait sera son inclusion ou non dans la «situation bordelaise». Or, cette situation étant l'ensemble des faits qui la constituent en tant que telle, le fait que le ciel est bleu en fait nécessairement partie. Par conséquent, le fait que «le ciel est bleu» ne peut pas être établi au sujet de la situation bordelaise qui est par définition constituée entre autres par ce fait (en langage philosophique, il ne peut s'agir d'un fait contingent). Il faut donc distinguer la notion de «situation», d'une part, et le sous-ensemble factuel qui lui correspond, d'autre part. Si nous prenons un monde m quelconque, nous le définirons comme un domaine regroupant un ensemble d'entités, noté $\text{Dom}(m)$, au sein duquel s'applique une fonction M reliant les entités de ce domaine aux différents sous-ensembles de faits concernant ces entités. Le sous-ensemble de faits associé à une situation s appartenant au $\text{Dom}(m)$ sera donc le sous-ensemble issu de l'application de la fonction M , soit le sous-ensemble $M(s)$. Pour reprendre l'exemple (19), le fait que «le ciel est bleu» est établi au sujet de la situation bordelaise, mais cette situation est distincte du sous-ensemble de faits qui la constitue comme telle, et elle aurait pu être associée à un tout autre sous-ensemble factuel si le monde référence avait été différent, puisque dans ce cas la fonction $M(s)$ se serait appliquée sur un domaine d'entités distinct de celui constitutif de m . Autrement dit, une même situation, en l'occurrence «Bordeaux», peut être relative à divers mondes et donc coïncider avec des sous-ensembles de faits distincts.

Sur le plan formel, on rendra compte de la subordination à un monde de référence de la relation entre fait et situation en adjoignant en indice, au symbole de relation, une lettre m renvoyant à un monde quelconque:

$$[s] \models_m \sigma$$

Etant donné qu'en (19) la représentation primaire porte *a priori* sur le monde actuel, nous spécifierons au besoin ce monde par le symbole @:

$$[s] \models_{@} \sigma$$

Enfin, nous remplacerons le cas échéant la variable σ par un fait spécifique, en reproduisant l'énoncé qui le véhicule entre deux double flèches, soit pour (19):

$$[s] \models_{@} \ll \text{le ciel est bleu} \gg$$

5.3. Passons maintenant à une métareprésentation comportant un verbe d'attitude propositionnelle suivi d'une proposition:

(20) Marie croit que le ciel est bleu.

Comme nous l'avons rappelé en introduction au § 5, un tel énoncé véhicule une représentation du monde tel qu'il est selon x , et explicite le fait qu'il représente une telle représentation. Il établit donc deux faits, le fait que «Marie croit que P», et le fait que «le ciel est bleu»; et chacun d'eux sera pensé par rapport à une situation et un monde distincts. Par conséquent, une métareprésentation comme (20) compte non seulement deux faits, mais deux situations et deux mondes de référence.

Le fait que «Marie croit que P» concerne une situation s du monde actuel, ce que l'on représentera comme vu au § 5.2 par:

$$[s] \models_{@} \sigma$$

La relation entre le fait et la situation étant construite en référence au monde actuel, la situation s sera dite «réelle».

En revanche, le fait que «le ciel est bleu» ne concerne pas le monde actuel, mais le monde explicitement désigné dans la métareprésentation, le monde des croyances de Marie, ce que l'on notera, toujours en conformité avec les conventions rappelées au § 5.2:

$$[s] \models_m \sigma \quad \text{ou} \quad [s] \models_m \ll \text{le ciel est bleu} \gg$$

Vu que l'énoncé (20) est métareprésentationnel, c'est-à-dire que la proposition Q qui lui est associée, à savoir «Marie croit que le ciel est bleu», contient syntaxiquement et sémantiquement le proposition P «le ciel est bleu», on doit rendre compte de l'enchâssement de la deuxième représentation dans la première en explicitant que le fait σ de $[s] \models \sigma$ correspond à $[s] \models \ll \text{le ciel est bleu} \gg$, d'où il vient:

$$[s'] \models \ll s \models \text{le ciel est bleu} \gg$$

On voit ainsi que «le ciel est bleu» est établi au sujet d'une situation relative au monde des croyances de Marie, et que le fait que ce fait est établi au sujet de cette situation concerne pour sa part une situation réelle du monde actuel. Le fait que le «ciel est bleu» est donc sans lien direct avec une situation réelle du monde actuel, puisqu'il concerne une situation à laquelle est attaché un sous-ensemble de faits construit relativement à une fonction $M(s)$ s'appliquant sur le domaine des entités qui constituent le monde des croyances de Marie. De même que nous appelons «situation réelle» une situation construite relativement au monde actuel, nous appellerons «situation imaginaire» toute situation s implicite par une métareprésentation et construite en référence à un monde distinct du monde actuel. On peut ainsi reformuler l'approche initiée en introduction au § 5, en avançant que les énoncés métareprésentationnels du type «x croit que p» représentent dans le monde actuel une représentation au sujet d'un monde imaginaire.

6. Revenons maintenant à l'analyse sémantique des proverbes, en les abordant dans le cadre de la théorie générale des métareprésentations. Pour les raisons vues aux § 2 et 3, il importait de cerner par un biais différent de ceux exposés alors la différence sémantique entre une expression telle que (24) et une autre telle que (16b):

- (24) L'habit ne fait pas le moine
 (16b) Marie croit que l'habit ne fait pas le moine

En emploi standard, (24) établit que le fait que «l'habit ne fait pas le moine» concerne une situation s du monde actuel, soit:

$$[s] \models \ll \text{l'habit ne fait pas le moine} \gg$$

En revanche, (16b) établit le fait que «l'habit ne fait pas le moine» au sujet d'une situation s relative au monde des croyances de Marie, et c'est seulement l'établissement de ce fait relativement à ce monde imaginaire qui concerne une situation réelle s' du monde actuel, ce qui donne, sur le modèle de «Marie croit que le ciel est bleu»:

$[s'] \models_{\circ} \ll s \models_m \text{l'habit ne fait pas le moine} \gg$

Dans cette perspective, on analysera bien entendu de même les énoncés enchaînant un proverbe avec un verbe d'opinion dont le sujet est un indexical, comme:

(15) Je crois que l'habit ne fait pas le moine

pour lesquels on écrira, comme pour (16b):

$[s'] \models_{\circ} \ll s \models_m \text{l'habit ne fait pas le moine} \gg$

En effet, que l'attributeur du contenu de la métareprésentation prenne à son compte le contenu attribué ne modifie pas l'analyse de la structure sémantique. Le fait que «l'habit ne fait pas le moine» concerne bien une situation imaginaire telle que définie *supra*, puisque la relation entre le fait et la situation est relative au monde de mes croyances, et seul le fait que j'établisse le fait que «l'habit ne fait pas le moine» au sujet d'une situation imaginaire concerne une situation réelle du monde actuel.

Si l'on place en parallèle à cette analyse la proposition avancée par Kleiber sur l'éventuelle déproverbialisation du proverbe dans les constructions de type «je crois que PROV», on s'aperçoit que cette opération coïncide avec une construction sémantique bien spécifique: il semblerait qu'il y a *déproverbialisation à chaque fois que le fait véhiculé par le proverbe est établi au sujet d'une situation imaginaire*. Il est remarquable que la description de Kleiber, qui procède par des voies strictement linguistiques, soit recoupée par celle de Recanati, qui relève d'une tout autre approche, celle de la philosophie analytique. Du fait même de l'autonomie des deux thèses l'une par rapport à l'autre, leur convergence invite à penser qu'elles formalisent bien un phénomène pertinent pour comprendre la sémantique (au sens neutre du terme) des proverbes. On peut même aller plus loin, et considérer que le proverbe se définit de manière prototypique comme un énoncé qui établit un fait à propos d'une situation réelle et que, s'il déroge à

cette tendance, il n'est plus tout à fait un proverbe. C'est ainsi le fait que la parémie recevrait une interprétation sémantiquement distincte de ses emplois plus traditionnels que reflèterait l'idée de «déproverbialisation». La spécificité sémantique des proverbes dans les constructions du type «je crois que PROV» trouverait alors une explication qui aurait le mérite de ne pas consister en une interprétation plus ou moins *ad hoc* du phénomène qu'ils manifestent, et de s'inscrire dans une théorie générale des métareprésentations qui englobe et dépasse ces seuls énoncés¹⁰.

REFERENCES

1. Anscombe, J.-C., 1990: «Les syllogismes en langue naturelle: déduction logique ou inférence discursive ?», *Cahiers de linguistique française*, n° 11, 215-240.
2. Anscombe, J.-C., 1991: «Dynamique du sens et scalarité, dans A. Lempereur (éd.), *L'Argumentation*, Liège, Mardaga, 79-94.
3. Anscombe, J.-C., 1994: «Proverbes et formes proverbiales: valeur évidentielle et argumentative», *Langue française*, n° 102, 95-107.
4. Arnaud, P.J.L., 1991: «Réflexions sur le proverbe», *Cahiers de Lexicologie*, n° 59-2, 6-27.
5. Arnaud, P.J.L., et R. Moon, 1993: «Fréquence d'emploi des proverbes anglais et français», dans *Lieux communs, topod', stéréotypes, clichés*, édité par C. Plantin, Paris, Kimé, 323-341.
6. Dominicy, M., 1999: «Les Stéréotypes et la contagion des idées», *Langue française*, n° 123, 105-124.
7. Ducrot; O., 1975: «Je trouve que», *Semantikos*, n° 1:1, 62-88.
8. Ducrot; O., 1984: *Le dire et le dit*, Paris, Editions de Minuit.
9. Franken, N., 1995: «Sur les détournements de proverbe», *Projet ARC Typologie textuelle et théorie de la signification*, Université de Bruxelles, rapport de recherches n° 3.
10. Frege, G., 1970: *Translations from the philosophical writings of Gottlob Frege*, Oxford, Basil Blackwell.
11. Galatanu, O. et J.-M. Gouvard (éds), 1999: *Sémantique du stéréotype*, numéro spécial de la revue *Langue française*, Paris, Larousse, n° 123.

¹⁰ Cette proposition demande bien entendu à être étayée par des analyses complémentaires. Je souhaite entre autres comparer les analyses sémantiques développées ci-dessus avec celles d'autres énoncés, tels que «comme on dit, PROV», qui n'impliquent pas de déproverbialisation.

12. Gouvard, J.-M., 1996: «Les formes proverbiales», *Langue française*, n°110, 48-63.
13. Gouvard, J.-M., 1997: «Les proverbes dans *Le Paysan parvenu*», *Revue Marivaux*, Paris, Champion, n°6, 85-110.
14. Gouvard, J.-M., 1998a: *La Pragmatique*, Paris, Armand Colin.
15. Gouvard, J.-M., 1998b: «Théorie de l'évocation et théorie du roman», dans F.-R. Hausmann et H. Stammerjohann (éds), *Haben sich Sprach- und Literaturwissenschaft noch etwas zu sagen ?*, Bonn, Romanistischer Verlag (Abhandlungen zur Sprache und Literatur, vol.100), 95-119.
16. Gouvard, J.-M., 1999: «Les Adages du droit français», *Langue française*, n°123, 70-84.
17. Gross, G., 1996: *Les Expressions figées en français*, Paris, Ophrys.
18. Kleiber, G., 1988: «Phrases génériques et raisonnement par défaut», *Le Français moderne*, tome LXVI, n°1/2, 1-16.
19. Kleiber, G., 1989: «Généricité et typicalité», *Le Français moderne*, tome LXVII, n°3/4, 127-154.
20. Kleiber, G., 1994: «Sur la définition du proverbe», dans *Nominales. Essais de sémantique référentielle*, Paris, Armand Colin, 207-224.
21. Kleiber, G., 1999: «Les proverbes: des dénominations d'un type très très spécial», *Langue française*, n°123, 52-69.
22. Kleiber, G. et H. Lazzaro, 1987: «Qu'est-ce qu'un SN générique ou *Les carottes qui poussent sont plus grosses que les autres*», dans *Rencontre(s) avec la généricité*, édité par G. Kleiber, Paris, Klincksieck, 73-111.
23. Leeman, D., 1987: «A ma grande surprise», *revu québécoise de linguistique*, n°16:2, 225-266.
24. Michaux, C., 1995: «Parémies, collocations verbales et actes de parole ou Comment les verbes aident à la classification et à la maîtrise des parémies», *Projet ARC «Typologie textuelle et théorie de la signification*», Rapport de recherche n°3, Université Libre de Bruxelles, 20pp.
25. Michaux, C., 1997: «Le proverbe dans la théorie de la polyphonie», *Paremia*, n°6, 393-398.
26. Michaux, C., 1998a: *Le Proverbe. Vers une théorie de la parole évocative*, Thèse de doctorat, Université Libre de Bruxelles.
27. Michaux, C., 1998b: «Proverbe et jugement individuel: deux incompatibles ?», *Orbis Linguarum*, vol.8, 129-138.
28. Michaux, C., 1999: «Proverbes et structures stéréotypées», *Langue française*, n°123, 85-104.
29. Montreynaud, F., A. Pierron et F. Suzzoni, 1989: *Dictionnaire de proverbes et dictons*, Paris, Robert.
30. Recanati, F., 1996: «Domains of discourse», *Linguistics and Philosophy*, n°19, pp.445-475.
31. Recanati, F., 1997a: «Can we believe what we do not understand ?», *Mind and Language*, n°12, 84-100.

32. Recanati, F., 1997b: «The dynamics of situations», *European Review of Philosophy*, n°2, p.41-75.
33. Recanati, F., 1999: *Oratio obliqua, oratio recta. The semantics of metarepresentations*, Paris, Bibliothèque du CREA.
34. Riegel, M., 1987: «*Qui dort dîne* ou le pivot implicatif dans les énoncés parémiqes», dans M. Riegel et I. Tamba (éds), *L'implication dans les langues naturelles et dans les langages artificiels*, Paris, Klincksieck, 85-99.
35. Somolinos-Rodriguez, A., 1993: «Arcaismos sintacticos en los proverbios franceses», *Paremia*, n°1, 55-63.
36. Sperber, D., 1996: *La contagion des idées*, Paris, Odile Jacob.
37. Sperber, D. et D. Wilson, 1995: *Relevance. Communication and cognition*, Oxford, Blackwell.

NOTE ASUPRA ARTICULĂRII SUBSTANTIVELOR DUPĂ PREPOZIȚIA *CU*

C. MILAȘ

RÉSUMÉ. Notes sur l'emploi de l'article devant les substantifs régés par la préposition *cu*. L'auteur considère que l'emploi de l'article en présence de la préposition *cu* suit les règles générales spécifiant le fonctionnement des prépositions que régissent l'Accusatif. Des agencements tels que: *a fi în rând cu lumea, vine cu trenul* etc. dérivant de syntagmes complets où le modificateur complétif du rom a été éliminé, puisque perçu comme redondant. L'article défini devant le rom régé par *cu* conserve implicitement le contenu de l'opposition lexicale antonymique explicitée au début par les prédéterminants effacés, cf. *a fi în rând cu lumea așezată vs neașezată*.

Des oppositions extrinsèques à la catégorie de la détermination nominale actualisent la forme définie du substantif régé par la même préposition et assumant la fonction de complément circonstanciel de manière, comme dans: *a apuca / a lucra cu forța / vs / cu forța*.

Gramaticile românești precizează că substantivele precedate de prepozițiile *cu* regim de acuzativ nu se articulează. Articularea hotărâtă se actualizează numai dacă substantivele respective sunt urmate de un déterminant, ca în: *Elevul din clasă vs Elevul din clasa noastră; merg pe drum vs merg pe drumul mare; adecvată la situație vs adecvată la situația concretă*.

De la norma generală ar face excepție numai prepoziția *cu*¹, aceasta cunoscând o distribuție eterogenă sub acest raport. Astfel, prepoziția în cauză este ocurentă în sintagme care conțin substantive aflate în situații diverse:

- a) substantivul nu este și nu poate fi articulat în absența unui determinant, cf. *Lucrează cu pasiune*;
- b) substantivul este obligatoriu articulat, fie nehotărât, fie hotărât, cf. *Se căsătorește cu un tânăr (o tânără), scrie cu creionul*, chiar și în absența determinantului atributiv care să justifice ocurența determinării hotărâte.

¹ Nu avem în vedere sintagmele în care sînt ocurente substantive proprii sau asimilate numelor proprii, cf. *Vorbesc cu Ion, vorbesc cu tata* etc.

În ceea ce ne privește, considerăm că prepoziția *cu* nu constituie o excepție în raport cu celelalte prepoziții, opinie întemeiată parțial pe o aserțiune formulată în *Gramatica limbii române* cu privire la articularea hotărâtă a substantivelor: "Cînd sînt precedate de prepoziții care se constituie cu cazul acuzativ substantivele nu se articulează cu articolul hotărît encilitic decît dacă au o determinare atributivă și, chiar atunci, funcționează de cele mai multe ori regula generală a articulării, după cum obiectul denumit de substantiv e cunoscut sau nu vorbitorilor"².

Precizarea din finalul citatului permite deducția că actualizarea determinării hotărîte nu ar fi cerută atît de contextul lingvistic, ci de raportul dintre realitatea extralingvistică și gradul de cunoaștere a acestuia de către vorbitori.

Condiționarea ocurenței articolului hotărît prin faptul că obiectul denumit de substantiv este apreciat de locuitori drept cunoscut sau necunoscut sugerează ipoteza că limba oferă mijloacele pentru o anumită determinare, iar vorbitorul le folosește în funcție de intențiile sale și de cadrul cognitiv comun partenerilor de dialog³. Imaginînd un dialog între interlocutorii X și Z, vom observa că la interogația lui X: - *Te-ai așezat?*, replica-răspuns a lui Z, care poate fi - *Da. Stau pe scaun*, constituie un enunț clar și complet numai pentru cei doi interlocutori. Nu același lucru ar putea spune și un martor întîmplător al dialogului. Pentru X și Z, enunțul este complet, întrucît ei cunosc contextul extralingvistic în care are loc actul de comunicare și, evident, referenții expresiilor folosite. Situațiile reale pot fi diverse:

- a) în încăpere există numai un scaun și nici un alt obiect destinat șederii;
- b) în cameră există și alte obiecte destinate șederii (taburet, fotoliu, canapea etc.).

În situația a) expresia nominală pe scaun poate face referire la o situație anterioară cînd în încăpere nu există nici un obiect cu destinația "a ședei". În situația b) aceeași expresie se poate opune altor expresii nominale posibile desemnînd însă alte clase de obiecte utilizabile în același scop. Reiese, din interpretarea celor două situații, că și forma nearticulată a substantivului se înscrie într-un anumit sistem de opoziții. Acestea nu sînt opoziții de individualizare a obiectului denumit prin expresia nominală, ci de circumstanțe (situații);

- c) să presupunem că interlocutorul Z formulează ca replica enunțul *Stau pe un scaun*. Constatăm că, în ciuda prezenței articolului nehotărît *un*, nu se evidențiază un anumit grad al opoziției "necunoscut"/"cunoscut".

² Trimitem la *Gramatica limbii române*, Editura Academiei Române, ediția a II-a, București, 1963 (tiraj 1966), vol. I, p. 103. Trimitem la acest tratat ca reprezentativ pentru opinia generală în literatura de specialitate.

³ Cf. Jacques Moeschler și Anne Reboul, *Dicționar enciclopedic de pragmatică*, Editura "Echinox", Cluj, 1999, p. 129-130.

Articolul un sugerează că există mai multe scaune, iar pe unul dintre ele (oricare) s-a așezat locutorul.

- d) o individualizare mai intensă se conturează dacă Z rostește enunțul *Stau pe scaun nou*. Determinantul adjectival individualizează prin trăsătura atribuită (confectionat recent, recondiționat sau vopsit recent). Cu toate acestea, trăsătura *nou* nu-l opune, în enunțul citat, altor obiecte din aceeași clasă, ci iarăși unei situații anterioare în care același obiect (sau un obiect exact de același tip) nu era nou, ci vechi. Ocurența articolului nehotărît *un* (*Stau pe un scaun nou*) nu aduce nici o modificare de conținut în raport cu enunțurile din c) și d).
- e) numai dacă Z rostește enunțul *Stau pe scaunul nou*, locutorul izolează astfel prin articolul hotărît obiectul caracterizat de o anumită trăsătură prin care se distinge de altele din aceeași clasă de obiecte. Expresia lingvistică pune în valoare intenția de individualizare prin extragere⁴ din sfera clasei a unui obiect ce poate fi recunoscut după trăsătura ce-l izolează.

Rolul pe care-l are intenția vorbitorului de individualizare a obiectului denumit de substantiv se poate constata ușor din felul cum acesta manevrează funcția izolatoare a articolului definit. Astfel, într-un anunț ca: *Adu-mi un pahar cu apă proaspătă*, locutorul se mulțumește cu precizarea calității conținutului din recipientul solicitat, realizată cu ajutorul determinantului adjectival. În același enunț, locutorul izolează prin determinare hotărîtă conținutul denumit prin substantivul *apa*, cf. *Adu-mi un pahar cu apă proaspătă*, știind că există mai multe recipiente și că nu toate conțin apă proaspătă. Dar, în același mod, poate fi izolat numai recipientul, dacă locutorul are convingerea că acela este unicul care are conținutul dorit, cf. *Adu-mi paharul cu apă proaspătă* sau poate chiar supralicita individualizarea, insistînd prin articularea hotărîtă simultană a recipientului, cît și a substantivului ce denumește conținutul, ca în *Adu-mi paharul cu apa proaspătă*. Chiar dacă aparent este superfluă, articularea hotărîtă a ambelor substantive reflectă o intenție a vorbitorului bazată pe cunoașterea contextului situațional.

Ultimele enunțuri citate relevă și faptul că prepoziția *cu* se distribuie su substantivul indiferent de faptul că aceasta este sau nu este articulat cu articolul hotărît. Prin urmare, articolul hotărît nu este impus de prepoziția în cauză, ci, cum arătam mai sus după GLR, de viziunea vorbitorilor asupra realității comunicate. De aceea ne apare contradictorie încercarea GLR de a justifica, în pofida precizării pertinente din aceeași lucrare, articularea

⁴ Cf. Ioan Baci, *Încercare asupra valorii articolului din limba franceză*, în "Studia UBB", 1967, fasc. 1, p.129 și urm.

substantivelor precedate de *cu*, fie prin sensul acestei prepoziții, fie prin poziția sintactică ocupată de secvența *cu* + substantiv⁵.

Diversitatea contextelor ce înglobează conectivul *cu* urmat de un substantiv articulat hotărât fără ca ocurența articolului să fie explicabilă prin prezența fizică a unei determinări atributive este derutantă. Inventarul bogat al acestora poate fi însă sistematizat și redus, astfel, la un număr redus de tipare sintactice. Modul de organizare a tiparelor facilitează înțelegerea necesității de a utiliza substantivul precedat de *cu* în forma sa articulată hotărât.

Structurile în cauză atestă că substantivul regizat de prepoziția *cu* referă la o realitate, un obiect (în sensul larg al cuvântului) identificat, cunoscut partenerilor de dialog. Astfel, în enunțul "Știu e plăcere le face părinților să afle că le merg copiii *alătura cu drumul*"⁶ secvența *alătura cu drumul*, deși selectată dintr-un text scris, reprezintă, în fapt, un tipar comun unei serii destul de extinse de structuri vehiculate de tradiția orală.

Ordinea componentelor în asemenea secvențe expresionale este cvasifixată, probabil datorită utilizării lor frecvente în aceeași succesiune. Se pot invoca însă și rațiuni care explică relativa stabilitate a sintagmelor în discuție: fie faptul că modificarea topicii este însoțită uneori și de modificarea conținutului, ca în *Ei merg cu drumul alătura*, organizare ce include și informația obiectivă (fără intervenția metaforei) "a merge pe lângă drum", spre deosebire, de exemplu, de suita de secvențe *a fi în rînd cu lumea (cu oamenii)* în cazul căreia permutarea termenilor din îmbinare nu are consecințe în planul conținutului, cf. *a fi cu lumea în rînd*; - fie simplul fapt că îmbinările respective conservă și în cazul utilizării lor metaforice norma firească de construire a enunțurilor, ca în *a fi (prins) cu mîța-n sac; ... cu gîsca-n traistă* etc., uzul frecvent și persistența în timp favorizînd o osificare a secvențelor, apropiindu-le progresiv de statutul expresiilor frazeologice.

Considerăm că grupurile sintactice de tipul celor citate reprezintă structuri derivate din altele anterioare (primare) care, cu certitudine, conțineau determinantul atributiv al substantivelor cu prepoziție, ca în *S-a însurat ca să intre în rînd cu lumea [așezată, rostuită, stabilă* etc.] sau *Merge alătura cu drumul [bun, firesc, normal* etc.]. Determinantul adjectival (motivant pentru ocurența articolului hotărât) *cu lumea așezată, cu drumul bun* instituie opoziții lexicale: *așezată/neașezată, bun/rău*. În primul exemplu, opoziția reflectă antinomia dintre categoria membrilor comunității cu familii întemeiate, cu proiecte și preocupări de perspectivă, cu un mod de viață relativ stabil și lumea tinerilor, mult mai impetuoasă, nedecisă și instabilă în căutarea precipitată a unui rost. Conținutul termenilor ce denumesc aceste grupări antinomice instituite prin convenții sociale, morale, culturale etc. era foarte bine cunoscut de membrii

⁵ Cf. GLR, I, 1966, p. 103-104.

⁶ Cf. Ileana Vulpescu, *Carnetul din port-hart*, Editura "Tempus", București, 1998, p. 440.

comunității. Intrucît referentul este cunoscut, prezența articolului la substantivul care-l denumește este justificată. Forma articulată a substantivului se opune celei nearticulate care, în cazul neindividualizării, ar fi figurat normal după prepoziție. Actualizarea articolului hotărît marchează tocmai izolarea obiectului denumit de acel substantiv de alte obiecte din aceeași clasă.

Valoarea de generalitate a convențiilor din diversele domenii ale vieții sociale asimilată de membrii comunității a favorizat procesul de erodare cantitativă a formulărilor lingvistice prin care acestea erau exprimate curent. În timp, pe baza unor criterii mai mult nu mai puțin diferite ce răspîndeau (și răspund) tendinței de economie lingvistică, vorbitorii au operat reduceri sau suprimări ale unor componente din structurile lingvistice respective pe măsură ce acestea deveneau redundante.

În îmbinările noastre, superfluu a devenit determinantul care inițial delimita sfera de referință a substantivului cu prepoziție, făcîndu-l astfel cunoscut pentru locutori, fapt marcat prin articolul hotărît. O dată suprimat determinantul, ca redundant, opoziția exprimată de fostele atribute antonimice este preluată de forma articulată a substantivului care, pe lîngă distincția "cunoscut"/"necunoscut", cumulează și funcția de a implica simultan conținutul semantic al opoziției lexicale explicite anterioare suprimării. Așadar, există doi factori ce contribuie la conservarea articolului hotărît la substantivul precedat de prepoziția *cu*:

- opoziția gramaticală "cunoscut" vs "necunoscut", funcția primară a categoriei determinării;
- funcția cumulată de aceeași formă articulată, impusă de uzaj, de a reda în mod implicit un conținut distinct;
- valorile pozitivă vs negativă codificate prin instituirea unei anumite convenții sociale.

Același mecanism de generare este caracteristic și grupărilor sintactice cu valoare temporală de tipul: (*o dată*) *cu timpul* (*scurs, trecut* etc.), *cu anii*, *cu vîrsta*, ca în "Ei sărmanii, *o dată cu vîrsta* nu mai acceptă nimica nou, parcă la un moment dat le înțepenise mintea..."⁷ unde substantivul articulat hotărît după *cu* conservă "amprenta" semantică a determinantului eliminat.

La structurile menționate pînă acum se adaugă îmbinările care se referă la mijloacele de deplasare, cf. *Vine (merge) cu trenul cu autobuzul, cu avionul* etc. Deosebirea în raport cu structurile enumerate mai sus constă numai în paleta mult mai largă de repere extralingvistice pe care se bazează vorbitorii pentru a considera sfera de referință a substantivelor suficient de bine delimitată. Astfel, referirea la punctul de plecare/ sosire, ora de sosire/plecare, traseul, destinația

⁷ Cf. Idem, *Op. cit.*, p.393.

constituie determinări subînțelese, dar suficiente pentru a considera substantivul ca individualizat. Tocmai de aceea vorbitorii se dispensează cu dezinvoltură de prezența determinantului cerut de regula gramaticală. În caz că realitatea extralingvistică este ea însăși polivalentă, oferind mai multe posibilități, ceea ce ar introduce o doză de echivoc în exprimarea lingvistică, se recurge la ocurența articolului nehotărît, ca în *Vine cu un tren de seară*⁸.

O formă mai complexă de manifestare a elipsei întâlnim în cazul asocierii eterogene din punct de vedere sintactic alcătuită din adverbul relativ (*de*)cînd urmat de grupul prepozițional *cu + substantiv* articulat hotărît. Formația pune în valoare, prin geneza ei, un aspect interesant al raportului dintre sintagmatică și paradigmatică. Întrucît articolul de față privește numai aspectele relative la funcționarea substantivului articulat după prepoziția *cu*, în ciuda suprimării determinantului, teoretic, necesar pentru a se actualiza categoria determinării, ne vom limita aici numai la o explicație sumară privind generarea formației.

Asocierile de tipul *de cînd cu, cînd cu* și un substantiv articulat hotărît reprezintă cazuri de eliminare prin elipsă a unor componente sintactice din lanțul sintagmatic al unei propoziții subordonate temporale dintr-o frază oarecare, cum ar fi: "Ce spui tu se povestește frecvent de cînd [s-au petrecut întîmplările (acelea)] cu răzmerița [țăranilor din ...]".

Secvențele înadrate între paranteze drepte sînt cele supuse eliminării. Fenomenul elipsei este firesc și frecvent. Ce atrage, totuși, atenția în cazul de față este modalitatea de producere a suprimării:

- a) eliminarea afectează fragmente din structura uneia și aceleiași propoziții;
- b) elipsa se aplică unor poziții sintactice distanțate în structura propoziției, încît putem vorbi de elipsă discontinuă.

Pentru a capta terminologic felul în care se actualizează aici procedeul, vom denumi prin concepte diferite fiecare modalitate concretă prin care secvențele din lanțul expresional al propoziției sînt suprimate. Numim, astfel, *elipsă simplă* sau *parțială* cazul cînd suprimarea afectează un singur termen al unei sintagme, de obicei, cel final sau posterior. În exemplul nostru, concretizează acest tip de suprimare determinantul "țăranilor" care, presupunem, că a fost eliminat astfel fiind considerat redundant.

Elipsa complexă este suprimarea ce afectează o sintagmă integrală sau chiar mai multe situate însă în continuitatea succesivă de la stînga la dreapta a componentelor aceleiași propoziții. Este cazul sintagmei predicative din subordonata temporală *s-au petrecut întîmplările (acelea)*.

⁸ Cf. Ion Coja, *Preliminarii la gramatica rațională a limbii române*, AESE București, 1983, p.152.

În situația în care cele două modalități ale elipsei se actualizează simultan în limitele aceleiași propoziții vom vorbi de *elipsă combinată* sau *discontinuuă*. Prin urmare, elipsa combinată acoperă manifestarea procedurii în una și aceeași propoziție afectând simultan cel puțin o sintagmă integral și cel puțin o altă sintagmă parțial.

Rezultată în urma actualizării procedurii de elipsă combinată, asocierea (*de*) *cînd* + *cu* + *substantiv* preia sensul temporal al ansamblului originar (subordonata de timp) funcționând ca o parte de propoziție unitară = c.c. de timp.

În pofida asocierii negramaticale, suita de secvențe (*de*) *cînd* *cu* + *substantiv* a fost fixată de uzaj ca atare pentru economicitatea ei. Adverbul relativ de timp *cînd* (cu sau fără antepunerea prepoziției *de*) avînd valoarea conjuncțională suspendată, fixează cadrul temporal general, iar secvența *cu* + *substantiv* concretizează momentul temporal de referință. Funcționalitatea temporală a ansamblului este aceea de a marca fie un raport de simultaneitate punctuală în trecut (*cînd* *cu inundațiile*), fie cu o simultaneitate văzută ca durativă de vorbitori, cf. *de cînd* *cu naționalizarea* ...

O altă resursă oferită de contextul extralingvistic, folosită intens de vorbitori pentru a individualiza obiectele ce constituie pretextul și obiectul actelor de comunicare este relația de apartenență. Utilizarea ei gramaticală prin recursul la categoria gramaticală a cazului genitiv sau la dativul posesiv a fost descrisă pertinent de Ion Coja⁹.

Raportul de apartenență are însă o valabilitate cvasigenerală în vorbire acoperind frecvent situații care nu reflectă relația reală, ci constituie numai un pretext pentru identificarea unui obiect prin raportarea lui la un posesor cunoscut, fapt ce atrage în aceeași sferă a cunoscutului și obiectul posedat. Individul uman are tendința de a asuma ambianța în care trăiește în posesiune psihologică (subiectivă, falsă) exprimată lingvistic prin aceleași mijloace ca și cea reală (ianlienabilă sau alienabilă), ca în: *creionul meu*, *copilul său*, dar și *țara mea*, *orașul meu*, *strada mea*, *aerul meu*.

Apartenența, coroborată prin unicitatea obiectului, alături de alți factori extralingvistici și unii chiar lingvistici (cazul genitiv) constituie un ansamblu complex de elemente care servesc vorbitorilor, izolat sau concomitent, ca motivație psihologică pentru a considera obiectele din universul discursiv ca fiind individualizate, cunoscute. De aici îndreptățirea de a folosi substantivele ce le denumesc articulate hotărît, întrucît, individualizate fiind, prepoziția *cu* din fața lor este numai aparent în contradicție cu regula gramaticală. Situațiile contextuale fiind foarte numeroase, selectăm doar cîteva în intenția de a concretiza afirmațiile teoretice: *Nu accept o dată cu capul*; *a se ține cu nasul pe sus*; *a fi cu picioarele pe pămînt*; *a da cu căciula în cîini* etc.

⁹ Cf. Idem, *Op. cit.*, p. 101 și urm.

Din cele expuse pînă aici, a reieșit, pe de o parte, că substantivele precedate de prepoziția *cu* se întrebuițează articulate hotărît atunci cînd vorbitorii, din rațiuni diverse, consideră obiectele denumite prin substantivele respective drept cunoscute, iar, pe de altă parte, că, în anumite situații, articolul hotărît marchează pe lîngă opoziția gramaticală "cunoscut" vs "necunoscut" și opoziții lexicale (v. p.6).

În această ultimă ordine de idei, menționăm o altă situație în care opoziția dintre substantivul articulat hotărît și forma sa nearticulată marchează opoziții semantice care se substituie, înlocuind-o total, funcției de individualizare specifice categoriei determinării minimale.

Anumite contexte instituie o relație destul de strînsă între sensul predicatului din enunț și informația semantică actualizată de opoziția dintre forma articulată și cea nearticulată a unor substantive precedate de prepoziția *cu*. De exemplu, în enunțuri ca:

1) *El ia cu silă obiectul oferit.*

2) *El ia cu sila (cu forța, cu hapca) tot ce poate* în ciuda identității de funcție (= c.c. de mod), comutarea formelor articulată și nearticulată ale substantivului *silă*, posibilă, nu relevă distincția "cunoscut"/"necunoscut", ci o opoziție de altă natură semantică. Astfel, în enunțul 1), substantivul cu prepoziție descrie modalitatea de realizare a acțiunii de către agent, sugerînd o anumită incongruență afectivă a acestuia în raport cu obiectul oferit, eventual, în subtext, față de agentul (agenții) ofertanți(i).

În enunțul 2), în schimb, forma articulată hotărît, precedată de aceeași prepoziție indică o diferență netă de comportament între agentul (agenții) și pacientul (pacienții) implicat(i) în proces. Aspectul semnalat constituie o lărgire, dacă nu o deturnare a funcționalității categoriei determinării minimale în limba română.

Menționăm însă că opoziția semantică privind comportamentul agentului și pacientului am înregistrat-o exclusiv în sfera modalității. Precizăm, în plus, că o atare funcționalitate semantică se actualizează într-un număr relativ redus de contexte realizate printr-un inventar de asemenea redus de verbe, ca: *a asculta, a asista, a se căsători, a lucra, a lua, a munci, a se plimba, a privi, a se uita*, etc. Restricția este și mai drastică în cazul lexemelor ce pot actualiza funcția de complement modal. Acestea sînt concretizate prin substantivul *forță* și sinonimele sale *silă, hapcă*.

Așadar, înregistrăm încă o valoare funcțională (contextuală) cumulată de articolul hotărît care se înscrie alături de cele semnalate pînă în prezent. În aceste condiții, numai o analiză comparativă a ansamblului de valori funcționale actualizate de articolul hotărît sau nehotărît ar putea furniza argumente pentru a repune în discuție statutul categoriei determinării minimale.

AU-DELÀ DE LA PHRASE SIMPLE. L'ATTRIBUT "SECOND DEGRÉ"

LIGIA STELA FLOREA

REZUMAT. Elementul predicativ suplimentar. O funcție interpropozițională. Studiul de față pune în discuție o categorie sintactică tratată doar în treacăt de gramaticile franceze: elementul predicativ suplimentar. Acesta se înscrie alături de adjectivul izolat, apozitie, complementul comparativ, etc. printre construcțiile complexe analizabile la nivel interpropozițional cu ajutorul indicatorului sintagmatic derivat al construcției sursă.

1. La catégorie d'attribut "second degré"

Nous désignons par ce terme l'attribut des verbes significatifs ou "occasionnellement attributifs", connu en syntaxe roumaine sous le nom de "element predicativ suplimentar".

A la différence de l'attribut "premier degré", qui appartient à une structure simple SN+copule+attribut, l'attribut "second degré" s'inscrit dans une structure complexe qui combine une construction verbale ordinaire avec une construction attributive sans copule exprimée:

SN + V + [*être/ avoir*] + attribut

Exemples:

(a) Le vigneron entra *joyeux*. (Balzac)

(b) Les deux confrères se couchèrent *les meilleurs amis du monde*. (idem)

(c) Eugénie lui apparut *dans toute la splendeur de sa beauté*. (idem)

(d) Les lions reposaient *la poitrine contre le sol et les deux pattes allongées*.

(Flaubert)

(e) Le concierge parut *avec une malle sur l'épaule*. (Flaubert)

L'attribut "second degré" (noté attribut 2) désigne, tout comme l'attribut "premier degré" (noté attribut 1), une caractéristique, une "manière d'être" du sujet, le type de caractérisation variant selon la catégorie syntagmatique mobilisée.

1.1. Propriétés morpho-syntaxiques

La construction attributive complexe (nommée en anglais “complexe predicate”), réunit bien trois constituants: un SN sujet, un Vprédicatif et un caractérisant, soit en formule structurale:

- (a) SN + V + Adj
- (b) et (d) SN + V + GN
- (c) et (e) SN + V + GPrép

mais en est-elle pour autant une construction ternaire, comme celle qui inclut l’attribut “premier degré”?

Qu’il s’agit là d’une phrase à prédication complexe, la plupart des auteurs en conviennent sans aucune réserve. Mais ils sont assez divisés en ce qui concerne la manière dont il faut l’analyser. Les deux questions qu’on se pose en général sont:

- est-ce que l’attribut 2 participe d’une structure binaire ou ternaire? Autrement dit, est-ce qu’il se rattache à un seul terme ou à deux termes à la fois?
- s’il se rattache à un seul terme, alors auquel des deux, au SN sujet ou au verbe prédicatif? Et par quels moyens linguistiques?

Ces questions comportent trois réponses possibles, dont chacune a trouvé des adeptes parmi les grammairiens français ou roumains.

1.1.1. *L’attribut 2 est gouverné par le verbe* du fait même qu’il se trouve incorporé au GV. C’est la thèse que défendent L.Bondy (1963) et M.Glatigny (1966), invoquant à leur tour l’opinion de H.Bonnard, selon laquelle l’accord n’est pas un critère pertinent dans l’analyse des rapports syntaxiques, car il joue une rôle strictement morphologique. Ce n’est qu’une simple servitude grammaticale que certaines langues ignorent complètement (l’anglais par exemple).

Il en est de même de l’attribut 1 qui, en l’absence du verbe copule, change de fonction syntaxique (assumant celle d’épithète ou de complément du nom) ou bien se voit privé de toute fonction intraphrastique (en tant qu’apposition ou construction nominale absolue). Pour L.Bondy, la marque de la fonction ‘attribut’ est le verbe attributif (*i.e.* copulatif), de même que la marque de la fonction ‘objet’ est la transitivité du verbe recteur.

Ce point de vue s’apparente à celui de A.Sechehaye (1950), qui distinguait une “transitivité d’inhérence”, propre au rapport copule - attribut, et une “transitivité de relation” qui joue entre un verbe transitif et son complément d’objet.

1.1.2. *L'attribut 2 est gouverné par le SN sujet*, idée qui découle d'un point de vue diamétralement opposé: la pertinence de l'accord en tant que support formel d'une relation syntaxique. C'est l'opinion que partagent certains auteurs français, comme G.Moignet (1963) et roumains, comme D.D.Drașoveanu (1974 et 1997).

Dans la conception de ce dernier, l'adjectif attribut s'accorde avec le sujet, tout comme l'adjectif épithète; le rapport de subordination qui rattache l'adjectif au SN sujet exclut tout autre rapport formel avec le verbe. "Ar fi, de altfel și superfluă o potențare relațională a adjectivului dincolo de cea prin flectivul de acord" (1997: 149).

D.Drașoveanu en conclut qu'il n'y a aucune différence entre la structure 'nom ou pronom + *a fi* + adjectif' et son homologue centré sur un verbe significatif. Le verbe *être* occupe vis-à-vis du nom sujet la même position que tout autre verbe: il s'y rattache par des marques verbo-nominales et l'adjectif, de son côté, par des marques nominales.

Ce raisonnement conduit à un résultat assez spectaculaire pour la grammaire roumaine, qui consiste à abolir la catégorie de "prédicat nominal" et à conférer à l'adjectif attribut un statut indépendant à l'égard du verbe (copule ou significatif).

1.1.3. *L'attribut 2 se rapporte à deux termes à la fois*: au SN sujet (ou objet) et au verbe, opinion partagée par la majorité des auteurs français et roumains. Citons pour le français: Giraud (1964), Le Bidois (1971), Cristea (1979), Grevisse (1988), Wagner-Pinchon (1991). Et pour le roumain: Rădulescu (1958), Avram (1961), *Gramatica limbii române* (Ed. Academiei, 1963) et Dragomirescu (1962).

Ce dernier apporte en faveur de la thèse concernant "funcția adverbială a atributului predicativ" des arguments qui méritent qu'on s'y arrête un instant.

▫ "Atributul predicativ" présente un statut grammatical analogue à celui de l'adverbe, ce dont témoigne la possibilité de les coordonner par juxtaposition: *Mă privea uimit și decolorată;*

▫ Le parallélisme sémantico-syntaxique existant entre l'adjectif et l'adverbe - signalé déjà par Tesnière (1959) - permet de remplacer l'attribut 2 par un adverbe:

Singure / numai vorbele lui Cezar au insuflat curaj soldatilor

Pierre s'en alla *joyeux / la joie dans le coeur / joyeusement*

▫ En position postverbale, l'adjectif commute non seulement avec l'adverbe mais aussi avec les déterminants prépositionnels du verbe ayant la même fonction circonstancielle, ajoute T.Cristea, en rappelant un exemple de M.Glatigny (1966):

Nous nous assîmes auprès d'elle, *attendris et presque graves / avec tristesse*

La théorie de l'incidence de G.Guillaume fournit elle aussi des arguments dans ce sens. Selon cette théorie, les classes de mots "prédicatives", à savoir le substantif, l'adjectif, le verbe et l'adverbe se définissent par "leur degré d'intervention dans le mécanisme de l'incidence" (Vassant, 1993: 144). Ainsi, le substantif *est incident* à un support qu'il inclut par nature dans son référent conceptuel même. Il se définit donc par une *incidence interne*.

L'adjectif épithète et le verbe fléchi, qui modifient le sens d'un substantif, le prenant ainsi pour support direct, présentent une *incidence externe du premier degré*. Dans le cas du verbe, le rapport de prédicativité devient un rapport de prédication et fonde l'existence même de la phrase, ce qui n'est pas le cas pour l'adjectif. Pour que le potentiel prédicatif de l'adjectif se transforme en rapport de prédication, il faut que le substantif reçoive en incidence directe l'apport d'un verbe copule.

Mais l'intervention de la copule va modifier le degré d'incidence syntaxique de l'adjectif: si, en fonction d'épithète, il comporte une incidence externe du premier degré, en fonction d'attribut, il se trouve en *incidence externe du second degré*.

Comme l'adverbe, modificateur du verbe et de l'adjectif, présente *par nature* le même degré d'incidence que l'adjectif en fonction d'attribut, on peut dire que celui-ci acquiert un statut sémantico-syntaxique analogue à celui-là.

En conclusion, suivant la thèse de la double subordination, la phrase SN sujet + Verbe + SAttr implique l'existence d'une triple relation syntaxique:

- SN sujet ← Verbe (co-occurrence de marques verbo-nominales);
- SN sujet ← Attr.adjectival (co-occurrence de marques nominales);
- V ← Attr.(Adj/GN/GPrép) (position postverbale: adhérence ou jonction).

1.2. Propriétés interprétatives

Avant de présenter notre propre approche de la catégorie attribut 2, on va s'arrêter un peu sur celles de T.Cristea (1979) et de M.Riegel *et alii* (1994), qui se réclament d'une conception structurale-transformationnelle, voire textuelle.

T.Cristea voit dans la relation qui unit l'attribut au verbe copule ou au verbe significatif une "relation d'implication réciproque", qui se traduit dans le cas de l'attribut 1 par le fait que son omission rend la phrase agrammaticale ou la transforme en phrase binaire:

Marie est courageuse	Marie est*
Elle est restée mon amie	Elle est restée

L'auteur distingue d'ailleurs les deux types d'attribut en vertu du caractère obligatoire de l'un et facultatif de l'autre, tel qu'il est révélé par le test de la pronominalisation:

La chair est *triste*, hélas! → Triste, elle *l'est*

Je me suis levé *triste* ... → Triste, je me *le* suis levé*

La phrase attributive centrée sur un verbe significatif est, selon Cristea, une "structure complexe réduite dans laquelle le caractérisant a une double incidence: il caractérise à la fois le nom sujet et le verbe" (1979: 277).

La structure superficielle d'une telle phrase résulte de la "conjonction de deux propositions" dont l'une contient le verbe copule et l'autre, le verbe réalisé en surface:

Je me suis levé + J'étais triste

Du point de vue sémantique, cette structure s'interprète, selon Riegel *et alii* (1994), comme "l'amalgame" d'une phrase décrivant l'action effectuée par le sujet et d'une phrase décrivant l'état où se trouve le sujet pendant qu'il effectue l'action.

Ces auteurs s'appliquent aussi à déceler le profil informatif (la structure fonctionnelle) de ce type de phrase, en recourant aux tests de la négation et de l'enchaînement discursif. Ces tests montrent "que la caractérisation opérée par la prédication attributive est le véritable propos de l'énoncé, qui présuppose le reste de la construction" (1994: 237).

Dans la variante négative du dernier exemple: *Je ne me suis pas levé triste*, la négation porte sur l'attribut et non sur le verbe *se lever*; celui-ci est donc le thème (l'information présupposée) et celui-là, le propos ou le focus.

Le test de l'enchaînement conduit à la même conclusion. L'énoncé de forme affirmative:

Un matin, je me suis levé *triste et fatigué*. (Baudelaire)

n'admet en général que des enchaînements sur l'état du sujet et non sur son lever:

... parce que j'avais passé une nuit blanche

... parce que j'avais le coeur gros

... parce qu'il était déjà huit heures*

... parce qu'il faisait jour*

Du point de vue de sa structure fonctionnelle, la phrase attributive à verbe copule ne se distingue guère de la phrase attributive à verbe significatif. Dans les deux cas, c'est l'attribut qui se trouve sous l'accent focal, c'est lui qui apporte l'information nouvelle.

2. L'attribut du sujet: dérivation et typologie

On va procéder maintenant à la description structurale et dérivationnelle de cinq variétés de constructions attributives complexes, essayant de proposer en même temps une typologie.

Une telle démarche découle de la conjonction nécessaire de deux niveaux d'analyse ou de représentation:

- le *niveau syntagmatique*, où les phrases simples se présentent comme des suites d'éléments concaténés, traduisibles en diagrammes-arbres;
- le *niveau transformationnel*, qui en fournit l'histoire dérivationnelle, *i.e.* la suite d'opérations qui "convertissent un ensemble d'indicateurs syntagmatiques sous-jacents en un indicateur syntagmatique dérivé final" (Ruwet, 1968: 300).

On a vu que l'interprétation sémantique de la construction attributive complexe postulait l'existence en structure profonde de deux phrases, dont l'une contient le verbe significatif réalisé en surface et l'autre, un verbe copule du sujet (ou de l'objet).

2.1. On va examiner d'abord la construction SN + V + Adj.
En voici des exemples:

- (i) Le vigneron entra *joyeux*. (Balzac)
- (ii) Mon grand-père revint *enragé*. (Sartre)
- (iii) La voix sonnait *haute, mordante et riche de joie*. (Kessel)

La structure profonde de (i), qui va nous servir de modèle, est:

PM Le vigneron entra
PC Le vigneron était joyeux

L'identité des deux sujets déclenche la relativisation:

- enchâssement de PC dans PM à l'aide de l'opérateur QU

Le vigneron QU le vigneron était joyeux entra

- addition du marqueur -I- et effacement du second SN1

Le vigneron QUI était joyeux entra

- la relative n'apporte pas une qualification restrictive mais explicative, elle peut être détachée du SN antécédent:

Le vigneron, qui était joyeux, entra

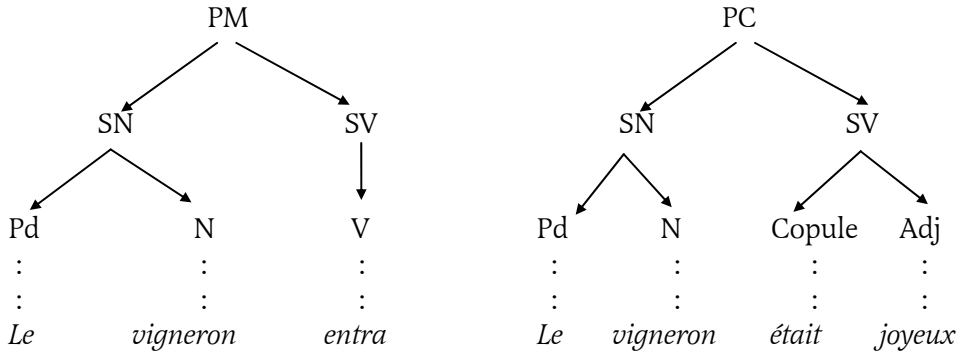
- permutation de la relative apposée après le verbe

Le vigneron entra qui était joyeux

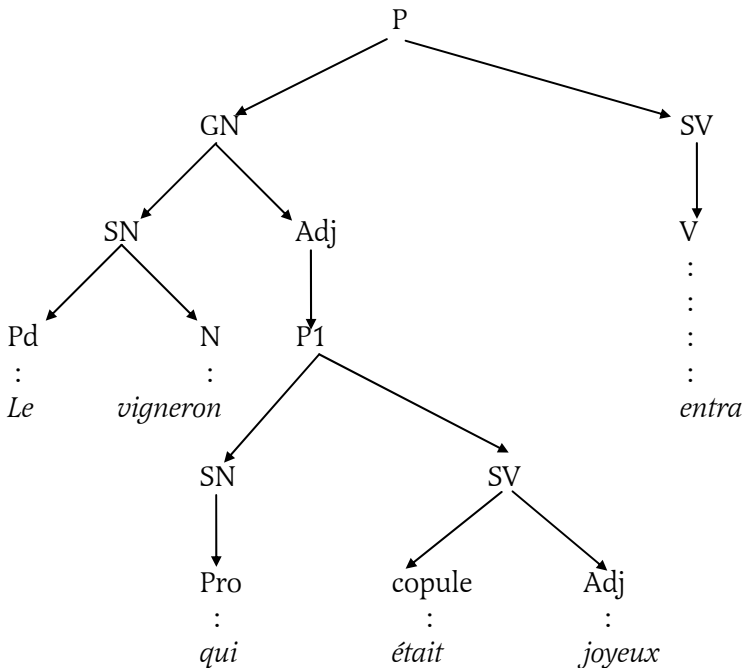
- une relative attribut doit être centrée sur un V significatif (cf. *Il est là qui attend son fils*), ce qui entraîne la réduction de *qui était Adj*:

Le vigneron entra joyeux

Les indicateurs syntagmatiques de base de PM et de PC sont:

L'indicateur syntagmatique dérivé nous présente la phrase complexe qui se trouve à l'origine de la construction attributive (i); la relative est enchâssée sous le noeud GN et n'a pas encore subi la T de permutation après le V de la PM.

P1 - relative apposée qui décrit l'état du sujet pendant qu'il effectue l'action dénotée par V.

SV de P et SV de P1 sont cotemporels.

P1 se trouve détachée de SN, position qui engendre deux occurrences de Adj disjoints:

Le vigneron, joyeux, entra et Joyeux, le vigneron entra.

Si P1 est déplacée après V, elle va engendrer deux autres occurrences de Adj:

Le vigneron entra, joyeux et Le vigneron entra joyeux.

Remarques

1. L'indicateur syntagmatique dérivé ci-dessus se trouve à l'origine de quatre occurrences de Adj: trois Adj détachés du GN et un Adj intégré au GV. Ils peuvent être réalisés aussi par un participe, comme l'attribut dans l'exemple (ii).

2. La position finale (postverbale) de Adj correspond à deux fonctions distinctes: "épithète détachée" et "attribut 2", dont seule la structure de surface peut rendre compte. Comme l'épithète n'appartient plus au GN - sa mobilité dans la phrase en est la preuve - et comme l'attribut, bien qu'intégré au GV, n'engage pas de rapports grammaticaux avec le verbe, force nous est de les envisager *au niveau de la phrase complexe* dont ils dérivent.

3. Malgré tout ce qu'on a pu dire sur la "fonction adverbiale" de l'attribut 2 (cf. *supra* 1.3.), l'adjectif ne présente dans cette position aucune caractéristique adverbiale:

- il garde ses marques de genre et nombre, alors qu'un adjectif adverbialisé perd complètement les siennes. Comparons à cet égard (iii) à sa variante (iii'):

(iii) La voix sonnait *haute*
La pluie tombait *dru*

(iii') Il parlait *haut*
La pluie tombait *dru*

- les marques de genre-nombre mettent l'adjectif attribut en rapport avec le SN sujet et avec lui seul, *quelle que soit la position de l'adjectif dans la phrase*; de même que l'adverbe de manière, où qu'il se trouve placé, se rapporte toujours au verbe et à lui seul.

4. L'adjectif attribut 2 et l'adjectif détaché seront donc considérés comme *dérivés à partir d'une relative réduite en surface*. Leur fonction syntaxique à tous les deux est, dans cette relative, attribut 1er degré du SN sujet antécédent, fonction repérable à un niveau interphrastique qui est celui de la construction complexe se trouvant à l'origine des phrases 3.1.

5. Le terme "attribut second degré" ne se justifie plus, car il suggère que l'adjectif postverbal ne fait pas qu'adhérer au GV, il contracte une relation syntaxique avec le V significatif. Une telle appellation n'est pas plus appropriée que celle de "élément predicatif supplémentaire" qui désigne l'homologue roumain de la catégorie d'attribut 2. Nous nous rallions ainsi à l'opinion que défend D.D. Drașoveanu dans *Propoziții contrase și propoziții reduse (II)* de 1997.

2.2. Cette analyse s'applique aussi, en grand, à la construction GN + V + GN3, que nous allons illustrer par les exemples suivants:

- (iv) Les deux confrères se couchèrent *les meilleurs amis du monde*.
(Balzac)
- (v) Cet enfant d'Euterpe revint à Paris, *collectionneur féroce*, chargé de tableaux et de statuettes. (idem)
- (vi) Ce digne homme finissait *chef d'orchestre à un théâtre des boulevards*.
(idem)

La structure profonde de (iv) contient elle aussi deux phrases:

PM Les deux frères se couchèrent
PC Ils étaient devenus les meilleurs amis du monde

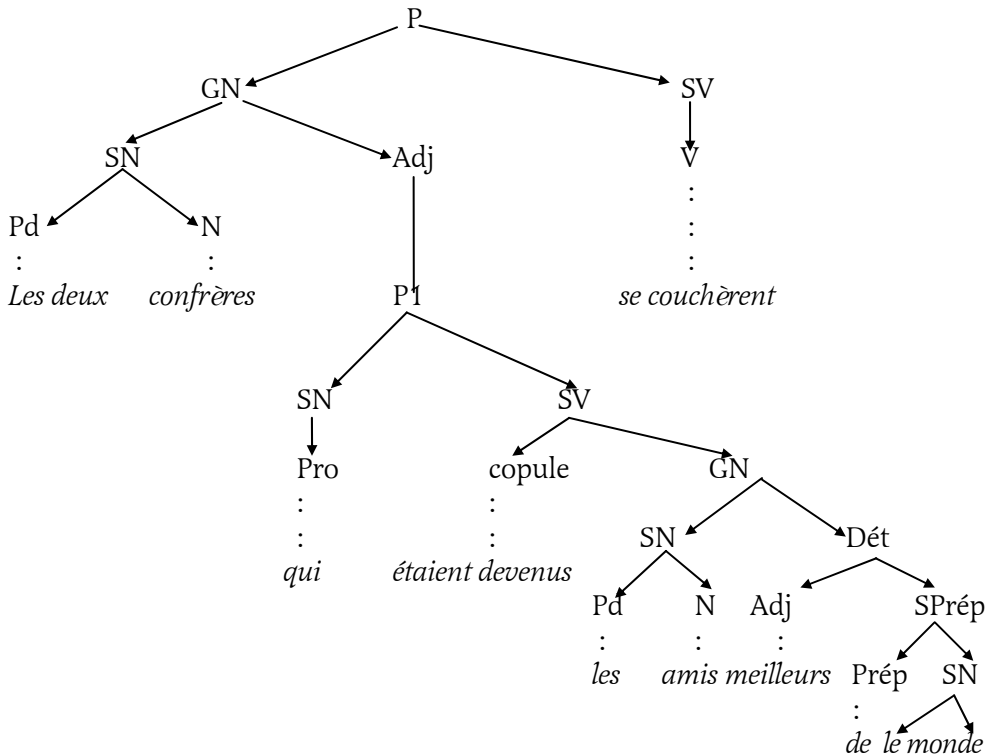
Le parcours dérivationnel est identique à celui de 2.1., on n'en retiendra, par conséquent, que la relative attribut caduque:

Les deux confrères se couchèrent /qui étaient devenus les meilleurs amis du monde dont on obtient par double effacement du pronom relatif et de la copule *devenir*:
Les deux confrères se couchèrent les meilleurs amis du monde

On va fournir directement l'indicateur syntagmatique dérivé résultant de l'imbrication de l'indicateur syntagmatique de base de PC dans celui de PM:

P1 est une relative apposée qui décrit *la qualité acquise* par le SN sujet pendant l'intervalle *qui précède de près* l'action évoquée par PM. Une fois acquise, cette qualité caractérise l'hypostase *actuelle* du SN sujet en train d'effectuer la susdite action.

SV de P1 est antérieur du point de vue temporel à SV de P (voir le PQP de la copule *devenir*) mais la valeur résultative de la forme verbale composée n'empêche pas la qualité acquise "*devenus les meilleurs amis du monde*" d'être concomitante de l'action *se couchèrent*.

Remarques

1. Si P1 comportait la copule *être*, elle pourrait donner naissance à un GN en apposition:

Les deux confrères, les meilleurs amis du monde, se couchèrent

Le même GN dénote cette fois une qualité acquise de longue date, qui n'a plus *aucun rapport* avec l'action évoquée par P (*se couchèrent*).

2. N'empêche qu'entre les deux GN - attribut et apposition - il y a une certaine parenté au plan morpho-syntaxique (ils ont des formes à Pd zéro, cf. v et vi) et au plan référentiel: ils sont tous les deux coréférentiels du SN sujet.

3. Le GN attribut est un GN3 et non un GN2, qui correspond au complément d'objet. Du reste, un verbe comme *se coucher* ne saurait admettre un COD.

4. Malgré son intégration au GV, le GN attribut n'a pas plus de relations syntaxiques avec le V centre que n'avait l'adjectif attribut en 2.1. Ce qui est encore plus évident en (vi), où, loin d'engager un rapport avec le GN qui le suit de près, le verbe conserve le lien implicite avec le SN objet effacé en surface: *finissait sa carrière*.

5. Enfin, (v) nous présente les deux types d'attribut l'un à côté de l'autre, mais dans une position indiquant des liens séquentiels plus lâches avec le verbe de P. Ceci est dû à la présence du SPrép à *Paris*, intercalé entre le V et les deux attributs. *Chargé de SN* dérive d'une relative avec *être* et *collectionneur féroce*, d'une relative avec *devenir*.

Dans un cas, la cohésion de la phrase est assurée par deux accords (du V avec le SN sujet et de Adj avec le même SN), dans l'autre, elle repose sur une relation de co-occurrence de marques SN sujet ←V et sur une relation de coréférence GN1 - GN3. La coréférence est doublée cette fois d'une coïncidence de marques de genre-nombre.

2.3. On va examiner maintenant la construction prépositionnelle SN + V + GPrép, qu'on exemplifiera par:

(vii) Eugénie lui apparut *dans toute la splendeur de sa beauté*. (Balzac)

(viii) Ils se promenaient *en manches de chemise* sur leur terrasse. (Flaubert)

(ix) Mais je n'ai pas dit cela, *s'écria-t-il au désespoir*. (Dumas)

La structure profonde de toutes ces phrases se ramène à celle de (vii):

PM Eugénie lui apparut

PC Eugénie était dans toute la splendeur de sa beauté

où *dans* est une variante contextuelle de *en*: *être en beauté*.

Les opérations constituant le parcours dérivationnel de ces phrases sont les mêmes que précédemment, ainsi que la construction qui en résulte: une relative attribut caduque.

Eugénie lui apparut / *qui était* dans toute la splendeur de sa beauté

Celle-ci va subir le sort des autres relatives attribut et sera réduite à son segment terminal, qui a partout la forme d'un GPrép en *dans*, *en* et *à*.

L'indicateur syntagmatique dérivé qui rend compte de la complexité constitutive de (vii) est donné sur la page suivante.

Le GPrép attribut, que nous ne détaillons plus, remonte à une relative apposée qui dénote une qualité ou une hypostase du SN sujet, parfaitement concomitante de l'action décrite par P.

Lorsque le SN sujet est pronominalisé, comme dans (viii) et (ix), cette opération survient après la relativisation de PC, de sorte que l'antécédent de la relative apposée est bien un SN et non un pronom personnel atone. Voir l'exemple (viii'):

(viii') Les enfants revinrent *tout en larmes* ... (Daudet)

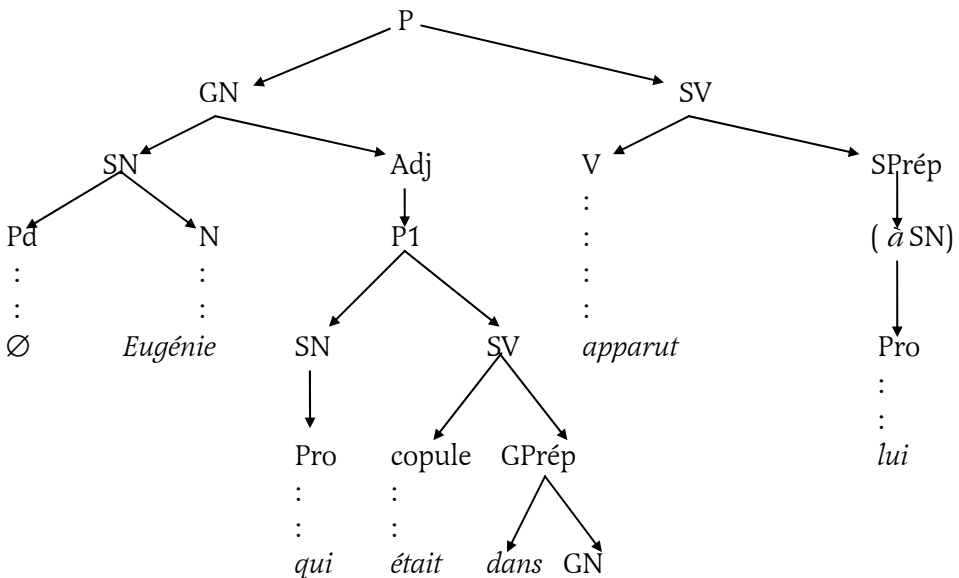
Les principales phases que sa construction a traversées sont:

Les enfants, qui étaient tout en larmes, revinrent

Les enfants revinrent qui étaient tout en larmes

En ce point, la phrase pourra subir deux transformations: la réduction attendue de la relative attribut et la substitution anaphorique du SN sujet, ce qui donnera:

(viii'') Ils revinrent tout en larmes

Remarques

1. On pourrait se demander pourquoi nous faisons état d'une T de déplacement de la relative après le verbe de P si, dans l'indicateur syntagmatique dérivé, celle-ci figure toujours sous le noeud GN. C'est que le point de rattachement d'une relative, fût-elle apposée, est le noeud Adj ou SAdj, dominé par le GN et non le noeud Adv, dominé par le GV. La relative avec antécédent, une "subordonnée adjectivale", ne peut se retrouver en position postverbale qu'à la suite d'une permutation qui survient *après* l'enchâssement par relativisation.

C'est là un argument décisif, croyons-nous, en faveur de la thèse défendue par D.D. Draşoveanu, brièvement formulée en ces termes: "*Verb + adjectiv*" - o *sintagmă inexistentă* (cf. 1997).

On pourrait en dire autant du syntagme Vi + GN (coréférent du GN sujet), mais peut-on le dire du syntagme Vi + GPrép? Apparemment non, car tout verbe intransitif peut avoir un déterminant circonstanciel réalisé sous cette forme.

Mais peut-on taxer de CC des expressions telles *dans toute la splendeur de sa beauté, en manches de chemise, au désespoir* ?

2. Nous avons montré ailleurs (Florea 1999) que ces groupes ou SPrép sont des "adjectifs de discours" présentant un degré plus ou moins élevé de lexicalisation. En voici d'autres exemples: *en forme/ dans son élément/ à son aise; en vogue/ dans le vent/ à la mode, etc.*

Du reste, la plupart de ces SPrép ont un équivalent adjectival:
 dans toute la splendeur de sa beauté = splendide, éblouissante
 tout en larmes = éploré, larmoyant
 au désespoir/ en détresse = désespéré

Comparons pour finir ces "adjectifs de discours" à des CC de lieu, de moyen ou de manière:

Eugénie apparut *dans le cadre de la porte*
 Ils se promenaient *en calèche/ en rase campagne*
 Les enfants revinrent *en lâches / en héros*

3. L'interprétation donnée aux SPrép *en héros, en brave, en maître, en ami, etc.* appelle quelques remarques. Les grammairiens proposent en général pour ces expressions les paraphrases suivantes: *en qualité de* + Nom ou *comme* + Nom.

parler en maître = parler en qualité de maître, comme un maître
 mourir en héros = mourir comme un héros

En qualité de ou plutôt *en posture de* sont des locutions prépositionnelles qui, avec leur régime, "servent à caractériser la manière d'agir" (Steinberg 1972: 295). En effet, certains de ces SPrép ont pour équivalents des adverbes de manière:

mourir en héros = mourir héroïquement
 parler en ami = parler amicalement
 se conduire en sage = se conduire sagement

On a donc affaire dans ce cas à des "adverbes de discours" qui sont en tant que tels des qualifiants verbaux par excellence. La paraphrase par *comme* + Nom va dans le même sens:

parler comme un maître = parler comme le fait un maître
 juger comme un connaisseur = juger comme le fait un connaisseur

L'adverbe *comme* renvoie en profondeur à une subordonnée comparative, dominée, elle, par le noeud SAdv.

2.4. Le quatrième type de construction attributive complexe est SN + V + GN en construction absolue, qui ne doit nullement être confondu avec le GN coréférent du SN sujet (voir *supra* 2.2.). En voici des exemples:

(x) Salammbô le regardait immobile *la tête basse* et *les mains croisées*.

(Flaubert)

(xi) Il s'est remis entre mes mains *pieds et poings liés*. (Balzac)

(xii) Lisbeth sortit *la joie dans le coeur*. (Balzac)

La structure profonde de (x) réunit cette fois quatre phrases ayant le même SN sujet:

PM Salammbô le regardait

PC1 Salammbô était immobile

PC2 Salammbô avait la tête basse

PC3 Salammbô avait les mains croisées

L'enchâssement par relativisation de PC 1, 2 et 3 dans PM donnera, après qu'on aura effacé les SN sujet redondants:

Salammbô, *qui était* immobile /1, *qui avait* la tête basse /2 et *qui avait* les mains croisées /3, le regardait

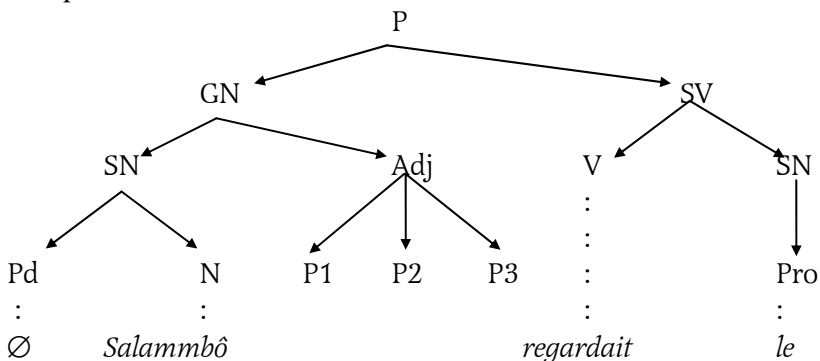
Le déplacement en position postverbale des trois relatives apposées conduit à:

Salammbô le regardait qui était immobile, qui avait la tête basse et les mains croisées

Après l'effacement des deux copules *être* et *avoir* et des trois pronoms relatifs *qui*, on obtiendra la phrase de départ:

Salammbô le regardait immobile, la tête basse et les mains croisées

L'indicateur syntagmatique dérivé présente les trois relatives apposées *avant* leur permutation en fin d'énoncé:

3. Deux conséquences s'ensuivent: *qui avait la joie dans le coeur* ne renferme plus de verbe copule, car *avoir* traduit une possession abstraite, proche de celle exprimée par *éprouver* ou *sentir*. Le Sprép *dans le coeur* ne saurait être taxé alors d'attribut de l'objet et impose le recours à une seconde relative, centrée sur un *être* existentiel:

Lisbeth sortit /*qui avait la joie*/1 /*qui était dans le coeur*/2

4. Cette analyse s'applique aussi au dernier GN de la phrase de Simenon, de même qu'à d'autres constructions analogues:

F. Gendreau, le père, descendit (...) *sa canne à la main*

Elle s'approchait de lui le matin, *une tasse à la main*

5. Le parcours dérivationnel est en grand celui de (x) et (xi), conduisant comme de juste aux mêmes résultats: effacement des verbes *avoir* et *être*, sentis là aussi comme de simples auxiliaires syntaxiques, et suppression des pronoms relatifs qui les régissent.

2.5. Le dernier type de construction attributive que nous abordons ici est justement la variante prépositionnelle des deux exemples ci-dessus: SN + V avec GN (+ SPrép).

Exemples:

(xiii) Mme Paumelle surgissait de sa cuisine *avec des plats à la main*.

(Simenon)

(xiv) Elle resta sur le parquet *avec ses bas de soie*. (Mérimée)

(xv) Nanon revint *avec des oeuf frais*. (Balzac)

La structure profonde de (xiii) contient trois phrases, dont deux ont un sujet identique:

PM Mme Paumelle surgissait de sa cuisine

PC1 Mme Paumelle avait des plats

PC2 Les plats étaient à la main

L'enchâssement par relativisation de PC2 dans PC1 et de PC1 dans PM conduit à:

Mme Paumelle /*qui avait des plats*/1 *qui étaient à la main*/2 surgissait de sa cuisine

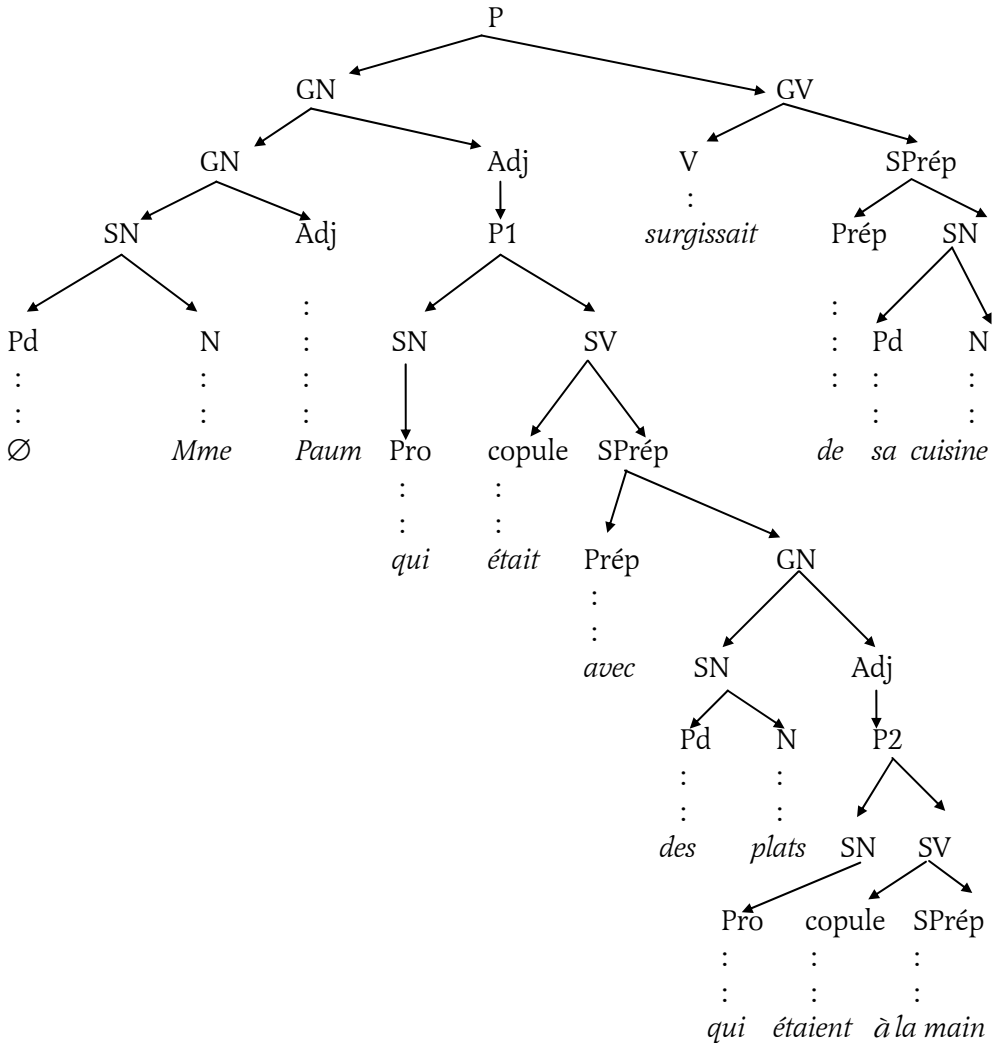
Après le déplacement de PC1 en fin d'énoncé et la réduction de PC2 à son segment terminal, on aura:

Mme Paumelle surgissait de sa cuisine *qui avait des plats qui étaient à la main*

En ce point intervient la conversion de *qui avait* en *qui était avec*, opération qui explique la présence de la préposition devant un GN comportant d'habitude une construction absolue. L'effacement des deux relatives avec *être* nous permet d'obtenir la phrase de Simenon:

Mme Paumelle surgissait de sa cuisine avec des plats à la main

L'indicateur syntagmatique dérivé rend compte des deux relatives avec *être* "en cascade":

Ce type de construction attributive remonte lui aussi à une relative avec *avoir* qui indique que le SN sujet se trouve en possession d'un certain objet lorsqu'il accomplit l'action, par conséquent le SV de P1 est cotemporel de SV de P.

Remarques

1. La transformation responsable de la préposition *avec* est la conversion d'une structure avec *avoir* en structure avec *être*, transformation facultative, du reste, car la phrase en question connaît aussi une variante non prépositionnelle:

(xiii') Mme Paumelle surgissait de sa cuisine *des plats à la main*

2. Quant à la deuxième relative, une PC2 enchâssée dans la précédente, elle comporte un *être* significatif, qui subit en GGT un traitement identique à celui de la copule *être*. Il sera donc effacé et, avec lui, il arrive souvent qu'on supprime le second SPrép en *à* ou *sur*:

Le concierge parut *avec une male sur l'épaule*. (Flaubert)

Ce qui donnerait:

Le concierge parut *avec une male*

phrase similaire à (xiv) et (xv).

3. La raison de ce double effacement réside dans le caractère prédictible de ce SPrép, dont le SN dénote une partie du corps. Ainsi, l'attribut de (xiv) et de (xv) serait, en variante non-elliptique:

(xiv') Elle resta sur le parquet *avec ses bas de soie aux pieds*

(xv') Nanon revint *avec des oeufs frais à la main*

3. Conclusions

3.1. A la suite de l'analyse structurale et dérivationnelle des constructions attributives complexes, on a dégagé cinq types de structures source pour l'attribut du sujet:

- (a) SN1 + V + *qui est* Adj
- (b) SN1 + V + *qui est* GN3
- (c) SN1 + V + *qui est en/ dans* GN
- (d) SN1 + V + *qui a les* N + Adj/ SPrép
- (e) SN1 + V + *qui est avec* SN (+SPrép)

Par opposition à ces verbes, les copules du sujet s'insèrent dans des constructions attributives simples. Il s'agit de *être, devenir, passer, tomber, rester, demeurer, passer pour, avoir l'air, se faire*. Font exception *sembler* et *paraître*, dont le trait contextuel /+opérateur de phrase/ permet à la copule *être* de "s'exhiber" dans une complétive source de l'attribut:

Il semble que Paul soit mécontent

La montée du sujet de la PC dans la PM entraîne la réduction infinitive de PC:

Paul semble être mécontent

phrase qui fonctionne telle quelle ou, le plus souvent, sous une forme plus réduite:

Paul semble mécontent

A noter que de tous ces verbes, seul *devenir* est une copule par excellence, les autres comportant aussi un emploi significatif (y compris *être*) ou modal (*sembler*).

3.2. L'attribut "second degré appartient à toute une série de modificateurs tels l'adjectif détaché, l'apposition, le GN en construction absolue, le complément du comparatif, etc., qui dérivent de constructions complexes analysables à l'aide d'un indicateur syntagmatique dérivé.

Aussi ces modificateurs sont-ils à envisager non pas au cadre de la phrase où ils s'insèrent, mais à un niveau *interphrastique*, où ils fonctionnent comme des relatives ou des conjonctionnelles auprès d'un constituant de la phrase matrice.

Ces modificateurs dont on ne peut pas rendre compte au moyen d'un indicateur syntagmatique de base, vu leur dimension interphrastique, représentent un phénomène que nous avons appelé **complexité constitutive** (voir Florea, 2000). Celle-ci est une complexité profonde, non marquée en surface, à l'encontre de la **complexité montrée**, qui spécifie la structure superficielle des phrases complexes.

3.3. L'attribut du sujet, que nous avons examiné ici, provient d'une relative apposée avec *être* ou *avoir* qui a été déplacée après le verbe de la phrase matrice et intégrée au GV par une opération de réagencement qualificatif propre au français et ignoré des autres langues romanes.

Ce réagencement est aussi un réancrage qualificatif, car la portée caractérisante de la relative, confinée d'abord au GN, se trouve orientée, sous l'effet de la permutation, vers le GV et même, on peut dire, sur la phrase tout entière.

Le réancrage qualificatif entraîne le changement du profil communicatif de la phrase. L'insertion de la relative apposée sous le noeud GN assigne à l'attribut une position thématique, alors que le déplacement de la relative après le verbe lui confère une position rhématique. La caractérisation opérée par l'attribut devient ainsi le véritable propos (focus) de l'énoncé, comme on peut en juger par les tests de la négation et de l'enchaînement discursif.

RÉFÉRENCES

1. Avram, M. (1961), "În legătură cu discuția asupra <numelui predicativ circumstanțial>", in *Limba Română*, nr. 6.
2. Bondy, L. (1963), "Discussion. L'apposition", in *Le Français Moderne*, no.1.
3. Cristea, T. (1979), **Grammaire structurale du français contemporain**, București, Editura didactică și pedagogică.

4. Dragomirescu, G. (1962), "Atributul predicativ în limba română", in *Limba și Literatură*, vol.6.
5. Drașoveanu, D.D. (1974), "Sintagma <verb+adjectiv>, o certitudine?", in *Cercetări de lingvistică*, nr 2.
6. Drașoveanu, D.D. (1997), **Teze și antiteze în sintaxa limbii române**, Cluj-Napoca, Ed. Clusium.
7. Dubois, J. (1969), **Grammaire structurale du français**, 3e vol., Paris, Larousse.
8. Florea, L.-S. (1999), "En et dans. Syntaxe, interprétation, référence", in *Cahiers scientifiques de l'Université d'Artois*, no.13.
9. Florea, L.-S. (2000), **Syntaxe du français. La phrase simple**, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană (sous presse).
10. Giraud, J. (1964), "Vrais et faux adjectifs adverbialisés", in *Le Français dans le Monde*, no. 29.
11. Glatigny, M. (1966), "L'adjectif en apposition se rapporte-t-il au nom?", in *Le Français Moderne*, no.4.
12. Grevisse, M., (1988), **Le Bon Usage. Grammaire française**, 12e édition, Paris-Gembloux, Ed. Duculot.
13. Colectiv (1963), **Gramatica limbii române**, vol.2, București, Editura Academiei R.S.R.
14. Le Bidois, G. et R. (1971), **Syntaxe du français moderne**, tome I, Paris, Ed. Picard.
15. Levițchi, L. (1971), **Gramatica limbii engleze**, București, Ed. Didactică și Pedagogică.
16. Moignet, G. (1963), "L'incidence de l'adverbe et l'adverbialisation des adjectifs", in *Travaux de linguistique et de littérature*, Univ. de Strasbourg.
17. Rădulescu, M. (1958), "Tot despre numele predicativ circumstanțial", in *Limba Română*, nr.6.
18. Riegel, M. et alii (1994), **Grammaire méthodique du français**, Paris, Presses Univ. de France.
19. Ruwet, N. (1968), **Introduction à la grammaire générative**, Paris, Editions Plon.
20. Steinberg, N. (1972), **Grammaire française**, I-ère partie, Leningrad, Izdatelstvo "Prasvescenie".
21. Tesnière, L. (1959), **Eléments de syntaxe structurale**, Paris, Ed. Klincksieck.
22. Vassant, A. (1993), "Fonctions syntaxiques et théorie de l'incidence chez Guillaume", in *Le Français Moderne*, no.2.
23. Wagner, R. & Pinchon, J. (1991), **Grammaire du français classique et moderne**, Paris, Hachette.

I. L. CARAGIALE. DICȚIONAR DE NUMERE*

ȘTEFAN GENCĂRĂU

RESUMÉ. I. L. Caragiale. Dictionnaire de nombres. Nous envisageons le nombre comme une classe à signification lexico-symbolique d'extension plus large que la signification strictement lexicale et, par conséquent, nous proposons une démarche de récupération. Nous commençons par examiner les significations de chaque nombre dans divers codes culturels; ensuite nous disposons l'ensemble des significations dans des séquences de dictionnaire symbolique; enfin, à l'aide de ces séquences nous mettons en relief des significations symboliques pour les utilisateurs des nombres dans le monde imaginé par Caragiale.

Nous constatons que les personnages de Caragiale se servent principalement des significations symboliques des nombres. Notre démarche de récupération prouve que les nombres, au début de leur existence, appartenaient à un léxique symbolique; leur appauvrissement, la restriction de leur sens à une valeur strictement quantitative n'est qu'une conséquence de leur éloignement du code qui les a générés. Mais, grâce à un sens linguistique primaire, les personnages de Caragiale ont accès à ces significations et, par conséquent, ils possèdent une 'science à part' du signe 'nombre'.

Fapt remarcat în intervențiile noastre anterioare¹, ocurențele numerelor în textul caragialian nu sînt întîmplătoare. Din titlu² și pînă în cea mai puțin semnificativă secvență textuală, prezența numărului ori a unui determinant susceptibil a avea o natură numerică e pe deplin motivată; fără ca, în toate aceste situații, să putem acuza o relație intimă a autorului ori a personajelor cu diversele științe care se ocupă de număr, constatăm o concordanță între *semnificația simbolică* a numărului implicat în mai toate secvențele caragialiene și cea pe care diversele coduri culturale o atribuie fiecărui reprezentant al acestei clase de simboluri.

* Comunicare susținută la colochiul organizat de Catedra de limba română, Facultatea de Litere, în noiembrie 1999.

¹ În **Caragiale și știința numărului**, *Steaua*, 10-11, 1994 și în **Recurența simbolicului**, în *Steaua*, 9, 1998.

² Amintim în acest sens succesiunea de titluri din opera dramatică **O noapte furtunoasă**, **O scrisoare pierdută**, **O soacră**, **100 de ani**, **1 Aprilie**, putînd continua cu suficiente exemple din schițe, povestiri și nuvele.

Ceea ce se impune în această situație ține de un demers recuperator, conform căruia, pe de o parte, se cuvine să refacem, ca într-o sumară intrare de dicționar, ansamblul de semnificații proprii fiecărui număr în varii coduri culturale, iar, pe de altă parte, să punem în evidență relevanța acestor semnificații simbolice pentru utilizatorii de numere din lumea caragialiană.

În codurile culturale, **Unu**, ca reprezentare fundamentală, întreține un raport de dependență față de unitate și simbolizează, înainte de toate, **Principiul, Ființa și Divinul**, centrul mistic de unde strălucește spiritul; ceea ce poate fi identificat, distins în raport cu sine și în raport cu tot ce se află în vecinătatea sa își găsește reprezentarea în **unu**; identitatea ființei înseși e dată de disponibilitatea de a raporta totalitatea la unitate și de a percepe chiar și diversitatea eterogenă drept o unitate; din punct de vedere analitic, unul și unitatea apar ca noțiuni subiective marcate de capacitatea de a se schimba în funcție de circumstanțe și, mai ales, în funcție de trebuințele spiritului³; unitățile care au existență autonomă apar spiritului drept individualități și, în mod paradoxal, ca surse pentru noi unități; căutînd unitatea, spiritul cade mereu în abisurile *infinitalui mic* unde descoperă că orice individualitate e suma componentelor reperabile printr-un demers analitic, e suma unităților omogene⁴ ce aspiră spre aceeași identitate; mulțime marcată de o falsă coeziune, *unitatea analitică*⁵ transformă **unul** în colecție de subunități ce tind să substituie **unul** care le încorporează; marcată de o reală coeziune, *unitatea sintetică* transformă totalitatea în **unu**; desemnînd reunirea ansamblului de elemente capabile de a constitui un **tot**, acest tip de unitate corespunde unui sens invers celui al 'analizei', deoarece, spre deosebire de unitatea analitică fondată pe diferențiere, unitatea sintetică se întemeiază pe similitudine, găsind în capacitatea de regrupare a elementelor în genuri și a genurilor în 'unitatea

³ Dr. R. Allendy, op.cit., p. 3, arată că pentru om ideea de unitate se deduce din ideea de număr, fie printr-o analiză care degajează unitatea de realitățile care o mărginesc, fie printr-o sinteză care înglobează toate realitățile într-o noțiune unică; din perspectiva identificării formelor simbolice, care domină percepția ființei ce abia deprinde limbajul, Cassirer refuză numărului, fie acesta expresia unității sau a multiplicității, calitatea de a fi atribut al lucrului, văzînd numărul în totală dependență de disponibilitatea spiritului de a sesiza singularitatea sau pluralitatea.

⁴ Le Marchand, **Chimie de l'Unité**, Caen, 1885, apud Dr. R. Allendy, **op. cit.**, p. 4.

⁵ Mithourd, apud Dr. R. Allendy, **op. cit.**, p. 4, o numește *unitate materială*, întrucît prezintă trăsături cantitative și se constată prin decompozare; aceasta e diferită de unitatea formală, marcată de coeziunea compozanților și de unitatea sintetică obținută prin demersuri opuse divizării individualității.

absolută⁶ temeiul reconstituirii ordinii universale; din perspectiva aritmosofiei, toate celelalte tipuri de unități pot fi considerate relative; acestea acoperă singularități cu pretenții de unitate și cu orgolii antinomice de unicitate și de totalitate în ordine existențială, cu pretenții de compozante cu acces la distincție în pofida statutului lor clar de individualități relative; doar unitatea sintetică e marcată de atribute ale perfecțiunii pentru că ea produce lumea, ea rezumă multiplicitatea, ea acordă ființei conștiințe că este o singularitate dinamismul necesar întoarcerii în unitatea sintetică primordială; întreținând un anume raport cu multiplicitatea⁷, **unu** ajunge să semnifice absolutul care, paradoxal, e considerat o reprezentare anterioară ideii de număr și de aceea nu permite nici o determinare numerică⁸; **unu** e expresia **logosului**, e **neantul pozitiv**⁹ și imaginea ființei supreme, este *punct, sumă și diviziune nerealizată*¹⁰, este tot ceea ce apare ca ordonat, necesar, logic determinat și, în același timp, tot ceea ce în mod înfăptitor ajunge să se manifeste ca individualitate.

La Caragiale, **unu** desemnează, parodic și în ipostaze succesive, ființa ce pretinde exemplaritatea, sau despre care se presupune că ar fi marcată de un astfel de atribut. **Unu** este expresia distincțiilor spre care inșii din lumea caragialiană aspiră; tineri asemeni lui Artur Ionescu, din **Premiul întâi**, par predestinați unor strălucite împliniri, dar, în mod inexplicabil, sînt și victime ale unui număr care, în cazul lor, joacă imperfect, în dezacord cu calitățile lor,

⁶ Trei concepte desemnează unitatea sintetică: pentru Dr. R. Allendy, **op. cit.**, p. 6, unitatea sintetică este unitatea intuiției deoarece operează o reducere a conceptelor existenței și caută să ne ofere ceea ce nu putem percepe, ceea ce putem doar intui ca fiind *ansamblul a tot ceea ce există, a tot ce a existat și a tot ce va exista*; Ernst Bindel, *op.cit.*, p. 35, de pe pozițiile aritmosofiei, atribuie acestui tip calitate de ‘unitate integrală’ pentru că ea desemnează limita spre care tinde progresia sintetică; cel mai apropiat de esența acestui tip este Lucien Gérardin, în **Le mystère des nombres**, 1985, care o numește ‘unitate absolută’ pentru că are proprietatea de a fi unică, de a constitui genul unic și de a fi, în același timp, unitatea veritabilă

⁷ Heraclit, apud Dr. R. Allendy, **op. cit.**, p. 10, socotea că din multiplicitate provine **Unu** și din **unu** provine multiplicitatea.

⁸ Cl. De Saint Martin, **Des nombres**, I, Paris, 1914, f.ed.

⁹ Expresia o regăsim la Dr. R. Allendy, **op. cit.**, p. 12, care urmărește semnificațiile simbolice ale lui **unu** în textele vedice, apoi la Heraclit și Plotin, în monoteismul iudaic și în corpul de simboluri ale Kabbalei; în toate reprezentările urmărite de către Allendy, **unu** apare ca unitate manifestată în Cosmos ca principiu al individualizărilor necesare sintezei ulterioare. La iudaici, **unu** e reprezentat printr-un om care ridică o mînă spre cer și îndreaptă cealaltă mînă spre pămînt spre a realiza astfel unitatea universului și spre a semnifica zbaterea ființei adamice universale în căutarea identității

¹⁰ Fabre d'Olivet, **La langue hébraïque restituée**, 2 vol., Paris, 1905, apud R. Allendy, **op. cit.**, p. 15.

refuzînd să se împlinescă, sau mai degrabă să se rotunjească cu *coeficiențele* necesare fracției și, mai ales obținerii distincției și ocupării poziției privilegiate într-o scară a valorilor ce se poate modifica cu ușurință și notifica din condei. Fixîndu-se asupra falsului caracter ca asupra măștii căreia îi lipsește identitatea, **unu** se asociază cu toate determinațiile posibile dintr-o ierarhie răsturnată a valorilor ființei, favorizînd, de cele mai multe ori, eroarea în justa poziționare a ființei; Țircădău și Rică Venturiano din **O noapte furtunoasă** se regăsesc sub semnul lui **unu**, evoluează chiar sub aceeași reducere umană la valoarea lui **un ăla**, spre a ilustra modul în care poziționarea ființei poate fi nu numai înșelătoare, ci chiar supusă întâmplării; dacă Țircădău e, în prezentarea sa inițială, expresia unicului, corespondentul perfect al modistei și învățatei cu trei ani de 'pasion' și dacă ajunge în receptarea sa finală **un ăla**, junele cu educațiune, Rică Venturiano parcurge, sub masca lui **unu**, un drum invers, urcînd în ierarhia umanului de la rangul de **papugiu** cu indeterminația lui **niște**, întîi pînă la un rang ce presupune nu o receptare numerică, ci, mai degrabă, una fiziologică, pentru un individ cu atributele de *mațe-fripte* și de *coate-goale*; cînd junele cu educațiune e acceptat în marea familie a celor cu **ambit**, trăsătură care îl opune precedentului, cînd e inclus în tagma celor ce pretind a avea spirit de grup și, desigur, onoare de familist, cînd, în sfîrșit, reușește să iasă de sub spectrul lui **niște** pentru a intra sub cel al lui **ăl** și, de aici, pentru a deveni cu adevărat **unu** în relație cu ceilalți participanți la aventura erorilor (și nu a eroilor!) generată de întoarcerea lui **9** în **6**, Rică Venturiano împlinește, parodic, un destin, arătînd încă o dată că în lumea lui Caragiale identitatea efectivă a insului e un simulacru al identității ființei cu participare la sfera exemplarului. **Unu** confirmă faptul că individul caragialian, ca o *singularitate intermediară*, se plasează între limita analitică și cea sintetică a principiului unității. Unitate obiectuală¹¹ în mare măsură, individul caragialian aspiră spre distincție, confundînd principiile cu valorile morale la care are pretenția că aderă; reducînd suma principiilor la care ar trebui să subscrie la **unu** și numind acest *prințip* onoare de familist, personajul **Noptii**

¹¹ V. Fanache, **Caragiale**, Dacia, 1984, p. 51, referindu-se la pierderea scrisorii și comentînd apoi *invarianta pierdut-găsit*, sesizează importanța obiectelor în *manevrarea ființei* și în *proiectarea* acesteia în marea comedie a iluziei; eul vid pe care iluzia verbală îl impune, în accepția criticului, drept personaj caragialian, marcat de trebuința de biografie și de notorietate, e un eu analitic, echivalentul lui **unu** cu mania sintezei și cu neputința depășirii consistenței unității detașate, fragmentate.

furtunoase își asigură legăturile cu o lume în care dezagregarea¹² e o stare perpetuă care concurează sinteza chiar și în planul configurării ființei; mai degrabă formală, ‘materială’ în sensul în care se poate vorbi despre un tip de unitate care o precedă pe cea sintetică, ființa caragialiană se numără, se constată și chiar se confundă cu mai toate obiectele trebuitoare ipostazelor în care diferența față de acestea pare a fi doar de natura rolului: spre deosebire de tot ceea ce suportă determinarea¹³ cu **un** sau **o**, ființa are, la Caragiale, de profesat un adevăr: cel al statului de vorbă.

Doi este numărul diferenței relative, al *reciprocității*¹⁴ *antagonice* și al negației; principiu al răului și, totodată, expresie a dobândirii conștiinței de sine a Absolutului care se descoperă ca ființă și devine unitate sintetică supremă, **doi** este numărul diferențierii interioare a ființei în materie și spirit, după cum tot **doi** este numărul ce transformă ființa inactivă, incapabilă să activeze altfel decât virtual, în ființă dinamică, dispusă să-și asume un rol real; aritmosofii socotesc

¹² Boris Elvin, în **Modernitatea clasicului Caragiale**, EPL, 1967, p. 60, vedea în analitismul lumii lui Caragiale o expresie a dezagregării ansamblului de principii și de valori etice care afectau și formele de comuniune umană; privind astfel lumea lui Caragiale, Boris Elvin dă un sens direcției în care într-o pretinsă devenire s-ar plasa această lume: în devenirea lumii, lumea caragialiană s-ar plasa, după Boris Elvin, pe o traiectorie a descendenței, ceea ce ar însemna că înaintea ei s-ar plasa o lume căreia să nu-i fi lipsit ansamblul principiilor și al valorilor etice care s-au pulverizat până la devenirea lumească a eroilor lui Caragiale; perceput din perspectiva relației lui **unu** cu **unitatea**, analitismul lui Caragiale ne permite să sesizăm nu o involuție, ci o constantă a unei deveniri, o coexistență a unui tip uman, indiferent față de direcțiile ascendente sau descendente ale lumii.

¹³ La Caragiale **un** și **o** par atribute strict cantitative ale obiectelor; utilizate cu precădere în sintagme precum **o** halbă, **o** bere, **numa un rînd**, **un pahar de rom**, **o** bucată de pîine, **o** zi, **o** masă, **o** vorbă bună, **un** bilet, **un** tartan, **un** geamantan, **un** ceas, **o** uliță, **un** zgomot, **o** avere, utilizate așadar cu mai toate obiectele semnificative pentru condiția lumii lui Caragiale, **un** și **o** par să ne dea echivalentul unui univers bine determinat cantitativ, riguros organizat, în respectul proprietății numărului; cînd aceleași determinante apar în varianta lor ordinală, precum în **clasa întîi/întîia** sau **fluierul întîi** încrederea în univocitatea numărului începe să se clatine; cînd, în sfîrșit, aceleași atribute însoțesc ființa ca în **un** corespondent, **o** damă, **un** amic, dar mai ales **un ins**, convingerea că **un** sau, în varianta feminină, **o** sînt expresia determinării absolute a ființei e contrazisă de faptul că **un** și **o** abandonează sensul strict cantitativ propriu numărului, împrumutînd din semantismul altor clase lexico-gramaticale care dau sensul de indeterminare opus acelei proprietăți a numărului la care uzul comun face apel: numărul corespunde unei nevoi de certitudine, de exactitate; **un** și **o**, din sintagmele de mai sus, confirmă faptul că pentru lumea lui Caragiale numărul înșală; dînd iluzia de exactitate, numărul ancorează obiectele lumii în indeterminare. Lumea, în sensul de mulțime fără coeziune, la care, mai ales în **Păcat**, trimite **o** este desemnată prin **o grămadă de lume**, **o sumă de notabili**, deci prin număr asociat cu noțiuni imprecise ale multiplicității.

¹⁴ Dr. R. Allendy, **op. cit.**, p.19.

că **doi** oferă unității sintetice absolute temeiul individualizării succesive, rațiunea autonomizării părților printr-o infinită multiplicare ce stă la originea lumii ca un tot manifestat; **doi** este expresia numerică a ritmului¹⁵ uniform care se regăsește în orice act de gândire, în tot ceea ce se diferențiază prin antiteză; în **doi** se regăsește legea intimă, scara diferențierilor pe care Dumnezeu însuși se separă într-o infinitate de singularități și coboară în abisul unităților analitice; în **doi**, absolutul însuși își distruge omogenitatea nenumărabilă pentru a deveni ființă; **doi** este numărul conștiinței manifestate, al Eu-lui și al non Eu-lui după cum tot **doi** este numărul care mediază opoziția ființă / neființă, determinatul și indeterminatul, finitul și infinitul deoarece acesta este chipul unității deschise¹⁶ spre lume, spre existență. **Doi** este numărul necesar spiritului pentru că acesta nu poate să cunoască decât prin opoziție, dualitatea¹⁷ fiind pentru spirit baza statică din care poate fi dedusă unitatea, considerată dinamică. **Doi** este primul plural și prima alteritate a unității, dacă ținem cont de faptul că dualul nu este nici singularitate și nici pluralitate. Din această raportare, aritmosofii deduc faptul că dualitatea nu este un plural oarecare, ci unul care implică o sumă în care termenii întrețin un raport de reciprocitate, o confruntare a termenilor ce urmează drumul adiecției în virtutea faptului că fiecare termen e o singularitate¹⁸ obținută printr-un proces de diferențiere, fiecare termen e o unitate analitică pentru care dualitatea este tentația primei sinteze. **Doi**, prima expresie a parității, este și prima reprezentare a unui anumit tip de cuplu în cadrul căruia partenerii se află într-un raport direct, în relație complementară simplă; tot **doi** pare a fi cauza accidentală¹⁹ a universului, după cum orice dualitate²⁰ neraportată la univers este cauza tuturor erorilor și a tuturor confruntărilor; fiind expresia opiniei mobile, vremelnice, a disputei, a divergenței, a dispersiei, **doi** demonstrează că, dacă unitatea sintetică este iluzorie, cea analitică este mijlocul prin care lumea există.

Doi e un principiu fondator, un temei al lumii caragialiene, al modului ei de a funcționa; se regăsesc sub spectrul lui **doi** cei cu pretenția primei sinteze

¹⁵ Lacuria, **Les Harmonies de l'Être exprimées par les Nombres**, Paris, 1899, apud Dr. R. Allendy, **op. cit.**, p. 21.

¹⁶ Le Dantec, **Éléments de philosophie biologique**, Paris, 1911, apud Dr. R. Allendy, **op. cit.**, p. 25.

¹⁷ Ernst Bindel, **op. cit.**, p. 23.

¹⁸ **Ibidem**, p. 28, unde ni se spune că 2 nu este o repetiție exterioară, străină unității, ci 2 se găsește în sînul unității așa cum individualitatea se găsește în totalitate, iar existentul, în cazul ființei, crede Bindel, se găsește numai în colectivitate.

¹⁹ E. Jackuemin, **La Polarité universelle**, Paris, 1887, apud Dr. R. Allendy, **op. cit.**, p. 24.

²⁰ Claude de Saint-Martin, **Des nombres**, Paris, 1913, apud Dr. R. Allendy, **op. cit.**, p. 31.

datorate fatalității, cei care cred că au luat în stăpînire cuvîntul și manifestă o iluzorie predispoziție pentru dialog, precum Lache și Mache, cei care cred în societatea așezată și descoperă că, în fapt, lumea este întoarsă pe dos, precum Ghiță Nițescu și Niță Ghițescu, cei ce înșală și sînt înșelați și nu numai ei ! Orice participant la spațiul carnavalescului resimte importanța dublului deoarece își revendică dreptul la identitate și, în același timp, apelînd la mască, își însușește atît avantajele, cît și servituțile ființării drept celălalt; număr al reciprocității antagonice, **doi** face posibilă confuzia evenimentială și biografică, asigurînd, în același timp, șansa insului de a-și descoperi și de a descoperi relativa identitate a celuilalt; cazul de *traducere dublă* care îi *duce din încurcătură în încurcătură* pe aceia care trăiesc cu iluzia relevării adevărului, în **D'ale Carnavalului**²¹ e generat tocmai de dublul ambiț erotic, dubla infidelitate a participanților la viața cuplurilor; marele absent, Bibicul în așteptarea căruia se produce întregul joc al întîmplărilor și mai toate confuziile, e angajat în *istericalele amoroase* ale Miței și ale Didinei; la rîndu-i, în spiritul aceleiași duble angajări, Mița e amanta lui Crăcănel și a infidelului Nae; Didina, neputînd fi mai prejos, trebuie să fie în legătură amoroasă cu Pampon și cu Nae Girimea; cei ce nu au privilegiul dublului ambiț erotic, personajele care nu înșală, dar care sînt înșelate, respectă echilibrul pe care **doi** îl statornicește – amanții înșelați fiind și ei tot **doi**: Pampon și Crăcănel; **doi** e așadar un principiu al lumii caragialiene, un factor de diferențiere interioară a ființei, un generator de energii pentru o lume în care absolutul ia chipul unui ins cu demnitatea de **un** analitic; eroii lui Caragiale urmăresc și sînt urmăriți; fiecare personaj e încercat de frica de a nu-i fi descoperită dubla postură; erotic ori social, ei au de ascuns o identitate pe care celălalt nu o cunoaște sau față de care mimează o continuă necunoaștere; în

²¹ Preocuparea lui Caragiale pentru cupluri singulare sau paralele e o constantă a activității sale de dramaturg; **Scrisoarea pierdută** face din cuplul Zoe - Tipătescu mobilul precipitării evenimentelor; peripețiile din **O noaptea furtunoasă** sînt generate de confuzia pe care Rică o produce la nivelul constituenților cuplurilor; **Năpasta** permite identificarea unui sens al tragicului în însăși viciera cuplului inițial; cu **Conul Leonida față cu reacțiunea** descindem în intimitatea cuplului spre a constata, sub semnul ironicului, desigur, o manieră de raportare la istoric și la cotidian; dacă peste tot cuplurile presupun o relativă constantă și, mai ales, o delimitare efectivă a rolurilor pe care participanții le dobîndesc, în **D'ale Carnavalului** cuplul se situează într-o ipostază nouă: în acord cu ceea ce transpare din înțelegerea lui **doi** ca sumă de omogenități sau, mai ales de eterogenități, ocupanții locurilor dintr-un cuplu se regăsesc simultan și în alt cuplu tocmai pentru că viziunea statică asupra personajului s-a schimbat; nu mai avem de-a face cu un cuplu schematic, ca în comedile precedente, ci cu personaje care fac și desfac cuplurile, așa cum individul încearcă să se depășească din ipostaza sa de singularitate; din acest punct de vedere, **D'ale Carnavalului** ni se pare că plasează cuplul într-o ipostază ulterioară, superioară, în care constituenții cuplurilor au învățat că pot să-și schimbe poziția, că aparțin unei perechi tranzitorii și că, în mulțimea fără de coeziune, rolul e vremelnic chiar și în raport cu consoarta.

doi, personajul caragialian descoperă un mod de a fi; străin de viața cuplurilor, dar aspirînd spre un astfel de deliciu, Catindatul²² din **D'ale Carnavalului** își trăiește, la rîndul lui, frica²³ de a nu fi surprins în postura spre care, deocamdată, un altfel de ambiț îl poartă; Trahanache și Dandanache dovedesc o deosebită pricepere a semnificației ascunse a lui **doi**, confuzia lui Dandanache trădează o adîncă înțelepciune și nicidecum o incapacitate de adecvare la realul care se dezvăluie unui ochi inițiat în tainele ambițului erotic; dubla angajare a celor care înșală și sînt înșelați e un temei al lumii carnavalești, un factor care activează insul caragialian, împăcat cu gîndul că absolutul pe care fiecare îl proiectează în ideea de cuplu nu e decît un moft pentru o femeie care e doar *ambetată*, nu și îndrăgostită și e incapabilă să distingă ziua de mîine ca ipostază temporală vremelnică, de eternitatea pe care amantul i-o promite. Timpul²⁴ în care trăiesc cei ce au curajul unor legături atît de primejdioase precum sînt cele stabilite în **D'ale Carnavalului**, dar și în **Păcat**, este, în esență unul al posibilității, al amînării, o a **doua** zi, care promite o împlinire de excepție, o a

²² Faptul că acest personaj nu are încă pereche și că aspiră la o intrare în *circuitul societății* e remarcat și de Boris Elvin; explicația criticului, de natură strict socială, ni se pare insuficientă; într-o comedie a perechilor, Catindatul nu e singur din pricina faptului că în cei **doi** ani nu a reușit să-și facă încă o situație stabilă, certă, așa cum crede Boris Elvin, ci pentru că acesta este, așa cum remarcă Valeriu Cristea în **Alianțe literare**, p. 58, și Ion Vartic în **Modelul și oglinda**, p. 229, un personaj referențial pentru toate celelalte personaje, o pereche a fiecăruia și, în același timp, o pereche a unui personaj simbolic care în **D'ale Carnavalului** este **așteptarea**; de **doi** ani, el *catindează* pentru a deveni copist de clasa a **doua**, dar și pentru a experimenta o metodă prin care transformarea fondului pasiv în unul activ să fie posibilă. Relevantă, în acest sens, este interpretarea pe care Ion Vartic o aduce Catindatului și doctrinei electricității.

²³ Putem privi întreaga comedie **D'ale Carnavalului** din această perspectivă: a **fricii** pe care personajele o trăiesc în raport cu propria lor identitate și cu identitatea tranzitorie pe care le-o conferă masca; frica are, după Heidegger, în **Ființă și timp**, Editura Jurnalul Literar, 1994, p. 141-144, drept finalitate, o păgubire a ființei prin luarea în stăpînire de către păgubitor a proximității celui amenințat; echilibrul comediei e dat tocmai de falsa înțînire a celui ce inspiră frica și a celui ce o produce; cel din urmă poate să treacă pe lîngă cel dintîi, crușîndu-l; Caragiale regizează, în manieră ironică, tocmai acest moment al înțînirii celui care se teme cu cel care inspiră teama. Frica nu dispăre o dată cu înlăturarea măștii pentru că personajul lui Caragiale nu o resimte așa cum o resimte ființa în accepția lui Heidegger, *ca o posibilitate existențial-impersonală*, ci ca pe o împlinire a individului, în lumea carnavalescului, acolo unde hazardul face și desface perechile. Ion Vartic în **Modelul și oglinda**, Cartea Românească, 1982, p. 230, acordă acestui sentiment calitatatea de leit-motiv al comediei, îndemnîndu-ne să credem că tot teatrul lui Caragiale *este unul al fricii*; acestei aserțiuni i s-ar putea adăuga doar că personajele nu trăiesc doar frica de celălalt, așa cum ni se arată în cazul celor din **D'ale Carnavalului**, ci, înainte de toate, încearcă un sentiment de frică în raport cu propria lor identitate.

²⁴ Acordînd o mai mare importanță temporalității caragialiene, într-o abordare a lumii ca expresie a numărului, a tuturor numerelor purtătoare de semnificație spațiale și temporale, notăm aici doar unele dintre semnificațiile temporalității desemnate prin **doi**.

doua zi ca spațiu al unor infinite virtualități, o zi care face să se amîne șansa norocului, ori să se prelungească mereu; evenimentele din **Ultima oră !...** nu numai că se fixează între **două** sărbători, ci se vor și precipita în atmosfera bîlciului de **a doua** zi în care norocul unei știri nemaipomenite poate să fie echivalent cu orice, de la prinderea a **doi** inși cu **două** revolve, **două** cuțite pînă la senzaționala veste a declanșării unui război; tot a **doua** e și ziua fastă pentru Dandanache și pentru apariția celei de a **doua** scrisori; tot pentru a **doua** zi se anunță sorocul *tocmelii* în **Om cu noroc**, după cum a **doua** zi, negreșit, norocosul ce pare în aceeași postură cu Trahanache e așteptat în orașul P... unde îl chemau niște afaceri urgente; ilustrul pedagog de școală nouă într-o a **doua zi** este numit în slujbă după cum pentru o a **doua zi** se anunță și clipa efemeră a satisfacției din **Triumful talentului**; același fel de a **doua zi** și pe aceeași cale a norocului îi este dată și lui Iancu Verigopolu din **Mici economii** pentru care reperele spațiale ale viitoarei lui existențe rămîn la îndemîna hazardului; a **doua zi** se plasează și intervalul în care se constată, în **Monopol**, că tot ce se suspendă, fie el tren, sau orice altceva, prilejuiește perceperea contrastului, a amestecului de pitoresc și de monstruos; a **doua** este și ziua mării absențe a lui Anghelache în ordine socială și, mai ales, în ordinea ființei; a **doua** este, în **Kir Ianulea**, ziua începutului și sfîrșitului peregrinărilor; norocul celor ce cîștigă, precum Guvidi și al altora asemeni lui în societatea caragialiană, e dat de însurătoarea a **doua** oară; a **doua** este și ziua în care, după *ce i se întîmplă să moară*, lui Cănuță cel sucit îi este dat să fie îngropat ca toți morții; **vreo două** sînt și săptămînile în care bănuita *încurcătură* a tinerilor din **Păcat** devine certitudine, pentru primar și pentru preot; întrucît **două** sînt trăirile cu păcat, tot **două** trebuie să fie și căile sorții, **două** sînt cărările întoarcerii acasă pentru părintele Niță din Dobreni, după cum **două** sînt și căile devenirii nevinovatelor sale odrasle. **Doi** sînt, în imaginația lui Leiba Zibal, gîzii care vor ține victima răstignită și tot două, unul de pierzare și altul de triumf, sînt, în **O făclie de Paște**, țipetele care separă penitența de sacrificiu, unind, totodată, călăul și victima. Sub semnul lui **doi** se situează, în lumea caragialiană, o devenire deschisă comicalului și o alta deschisă tragicului; spațiul de manifestare a norocului se configurează sub semnul aceluiași număr; în fapt, întreaga aventură a ființei lui Lefter se plasează sub incidența lui **doi**; **două** sînt loteriile la care își încearcă Lefter norocul și tot atîtea sînt bilețelele *de hîrtie tipărite conabiu* care stimulează voința lui Lefter, proiectînd, pentru un moment, asupra trăirii lui, deplinătatea extazului, spre a-l coborî în clipa

imediat următoare, de pe culmile beatitudinii în finitudinea necesității imediate; număr al cuplului și al ambivalențelor, **doi**²⁵ este simbolul divizării radicale, al tuturor dedublărilor posibile, fiind în același timp, atât germenele tuturor evoluțiilor creatoare, cât și al involuțiilor care conduc ființa la dezastru. Chiar dacă nu scrișnește și nu rage așa cum o fac cei care trăiesc tragicomica rătăcire a minții, sub semnul lui **doi** Lefter nu numai că își iese din țîțni, ci devine chiar un alt caz de *cădere a minții în haos*²⁶.

Dacă **doi** e un principiu al diferențierii, **trei** este principiul acțiunii, este factorul dinamic care pune la lucru individul, fapt care a determinat înregistrarea lui trei ca simbol al unității perfect manifestate. **Trei** este compusul unității și al dualității; în această calitate, **trei** semnifică *ruptura echilibrului stabilit în opoziția inițială de forțe contrare și punerea în joc a influențelor lor reciproce*²⁷; număr care combină activul și pasivul, simbol al unirii genurilor opuse atât în ordine umană, cât și în ordine naturală, primordială, **trei** este numărul creator prin excelență, în acest număr regăsindu-se formula lumii create; **trei** este semnul spiritual al creației înseși, după cum el este semnul material al finitudinii; număr care place lui Dumnezeu, întrucît, pentru a deveni creator, Logosul însuși a trebuit să îmbrace forma trinității, **trei** instaurează toate raporturile; el este simbolul unităților inteligibile, exprimînd unitatea, **trei** fiind, în același timp, întoarcerea perpetuă spre unitate; **trei** este simbolul punerii în contact al elementelor antagonice, prezentîndu-se ca element intermediar, ca rațiune a diferențierii acestora; orice opoziție are nevoie de un termen de tranziție, de un termen care să medieze trecerea de la un ocupant al polarității la altul, care să pună extremele în contact și, prin unirea lor, grație reciprocității termenilor, să restabilească armonia unității primare; cum aceasta este o pură abstracțiune, **trei** reprezintă însăși întruparea²⁸ abstracțiunii; cele mai importante concepte se descompun, schematic, în **trei**; timpul cunoaște o separație ternară; durata, percepută ca obiectivă sau subiectivă, dependentă sau independentă de timp,

²⁵ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, **Dictionnaire des symboles**, Paris, 1992.

²⁶ V. Fanache impune o diferență între cei care își ies, în expresia criticului, din țîțni și cei ce trăiesc o rătăcire tragicomică a minții, ajungînd la o astfel de cădere a minții în haos; dacă între cei dinții se regăsesc Lefter, Anghelache și Cănuță, în rîndul celor din urmă se regăsesc Stavrance și Leiba Zibal; Lefter ar trebui să facă parte din ambele serii dacă am avea în vedere faptul că și la el nebunia apare ca *element concluziv, catastrofic*.

²⁷ Dr. R. Allendy, **op. cit.**, p. 42.

²⁸ Dr. R. Allendy, **op. cit.**, p. 45 și E. Bindel, **op. cit.**, p. 39, văd în **trei** un act și nu un atribut cantitativ al formelor existenței; **trei** este actul propriu unei totalități și numai unei totalități capabile de a se dezvolta, de a prinde contur, de a se extinde pînă la limita ultimă a identității sale, pînă acolo unde extensiunea nu produce eroarea care să amenințe echilibrul și identitatea inițială a totalității.

cantitate de timp, sau cantitate de trăire, de obiectivare a ființei, cunoaște și ea o expresie ternară; vârsta se descompune în aceeași manieră; frumosul, ca valoare estetică²⁹, face apel la trei principii; orice demers intelectual abstract ni se înfățișează ca act ternar; trei coboară astfel în cele mai intime manifestări ale ființei; senzația se prezintă ca sumă a **trei** acte, dintre care două sînt acte ale conștiinței și unul, care le unește, este un act de memorie; judecata are, la rîndu-i, nevoie de **trei** termeni, respectiv de două idei unite datorită unei disponibilități de a compara; unele poziții ale filozofiei³⁰ începutului de secol puneau la baza oricărui raționament **trei** operații; intuiția și deducția, ca aptitudini umane, presupun un al **treilea** termen, care este cunoașterea; **trei** apare, așadar, ca număr care mediază, ca număr care se interpune; număr al seriei, al evenimentelor care se înlănțuiesc și dau configurația destinului, **trei** are proprietatea de a permite schimbarea ordinii termenilor, dînd, în funcție de natura termenilor, un sens ascendent sau descendent întîmplărilor ființei; **trei** este numărul armoniei și al legii, dar și, în mod paradoxal, al regularităților și iregularităților atît în sens epistemic, cît și în sens moral; **trei** apare în textele ce difuzează misterele creștinismului ca unitate a incognoscibilului și a cognoscibilului³¹; învățătura teosofică împărtășește aceeași viziune asupra acestui număr simbolic; școala aritmosofică vede însă în **trei** unirea lui **unu** indivizibil, cu **doi** ca principiu al vieții și cu **o** alteritate care e în stare să realizeze echilibrul, ori chiar să depășească voința de indivizibilitate a lui **unu** spre a se proiecta în lume cu o față cunoscută, supusă greșelii. Număr căruia, în mod general i se atribuie capacitatea de a exprima ordinea intelectuală și morală, regășibilă în om, în cosmos și în divin³², **trei** apare în psihanaliză drept simbol sexual, în **trei**, ca simbol diurn, identificîndu-se visul, realitatea erotică și actul de asumare a incestului.

Privită ca povestire în care fatalitatea e *acumulată cu exces*³³ iar încercarea de a răscumpăra o rătăcire din tinerețe conduce negreșit spre catastrofă, **Păcat** aduce, într-un spațiu și un timp marcat, dintre numere, mai ales de semnificații simbolice

²⁹ E. Bindel, **op. cit.**, p. 164 și aritmosofii definesc frumosul ca unitate, varietate și armonie.

³⁰ Laromiguière, **Leçons de Philosophie**, Paris; 1921, apud Dr. R. Allendy, **op. cit.**, p. 45, unde ni se arată că orice raționament nu se poate realiza decît în **trei** maniere: adunare, scădere, substituție.

³¹ Sfîntul Augustin găsește că Unitatea e Tatăl, Egalitatea este Fiul, iar armonia Unității și a egalității este Sfîntul Spirit; ceea ce cunoaștem noi este doar reflexul trinității în lumea inteligibilului. Tatăl este Inteligența, Înțelepciunea, în reprezentarea duală a divinului, Tatăl este Intenția și Fiul este cauza. Amintim aceste semnificații pentru că le considerăm utile pentru interpretarea raportului dintre personajele din **Păcat**.

³² Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, **op. cit.**, p. 972.

³³ Paul Zarifopol, în *Introducere*, la I. L. Caragiale, **Opere. Nuvele și schițe**, Tomul I, Editura "Cultura Națională", București, 1980, p. XXVII.

regășibile în **trei**, cel puțin un personaj care dă iluzia unei existențe închinată virtuții, echilibrului și adevărului; inițial, ancorarea lumescă a acestuia pare să se sustragă rigorilor numărului³⁴; formula de limbă comună cuprinzând binecuvîntarea mamei, care poate fi interpretată drept punere a fiului sub semnul lui trei, are o finalitate similară întrebuirii indefinitelor; cînd bătrîna spune: *Niță, mamă, să te duci frumos și sănătos: să-ți ajute Dumnezeu și Maica Domnului*, ea utilizează o invariantă a limbajului comun și nu are neapărat în vedere o dispunere a fiului în spațiul sacru al lui trei, ceea ce în mentalitatea țărănească ar însemna un prim păcat; atent la toate conotațiile, inclusiv la cele pe care le-ar putea avea utilizarea apelativului **fiu** într-o atare secvență, Caragiale recurge la un enunț de uz comun pentru a evita o deconspirare și o decodare prea timpurie a simbolului central; doar cînd **trei** este bine dispus, adînc întipărit în mentalitatea abia prefigurată a povestirii, numărul se va lăsa descoperit în deplinătatea semnificațiilor sale; plasat în prima poziție în secvența textuală următoare producerii rupturii lui Niță din sînul familiei, **trei** este, parcă, nu numai răstimpul asumării sfințelor învățători, intervalul în care seminaristul își însușește toate preceptele, pînă la *dogma încîlcită* din al patrulea an, ci și răgazul echilibrului și al viețuirii în grațiile divinului; chiar dacă, inițial, devenirea tînărului este proiectată în durată nedeterminată și în grija Maicii Domnului și a lui Dumnezeu, în plenitudinea lui **trei** aceasta prinde contur lumesc, semnificînd nopțile de pîndă, nopțile de viețuire în acord cu tentația și în spiritul păcatului; vreme de **trei** ani chemarea ispitei rămîne mută, chiar dacă e în proximitatea tînărului, după cum ne lasă, ironic, Caragiale să înțelegem din dispunerea amănuntelor de spațiu; odată împlinit sorocul, ispita va prinde chip, chemarea femeii care promite atîta iubire săvîrșindu-se la începutul celui de al **patrulea** an; aceasta va fi o altfel de *dogmă*, cu adevărat încîlcită, o înfruptare din pomul oprit, o experiență unică al cărei început și sfîrșit se plasează sub semnul sacrificiului; femeia cu care seminaristul își va însuși temeiturile acestei, cu

³⁴ În fragmentul care zăbovește asupra plecării lui Niță de acasă, numerele sînt, parcă intenționat, evitate; s-ar putea crede că datorită încărcăturii afective a momentului, numărul anilor ar fi desemnat prin sintagme indefinite de tipul lui **p'atîția ani**; evitarea numărului, utilizarea unor indefinite de același fel și în gesturile de despărțire, în momentele cu încărcătură afectivă maximă și chiar și în momentul de extremă încordare în care viitorul seminarist trebuie să săvîrșească ruptura simbolizată aici prin despărțirea de mamă, are, desigur, o altă motivație decît cea strict stilistică; stilistic, sintagmele cu indefinitele **atîția** și **atîtea** n-ar comunica decît cantitatea percepută ca obstacol, ca durată imensă de înstrăinare; cum tînărul seminarist trăiește sub incidența adjectivelor indefinite ardenta chemare a depărtărilor, aceasta manifestîndu-se ca și cum o forță de dincolo de propria-i făptură l-ar chema, evitarea numărului ne arată că nu se dorește o ancorare a experienței, așa cum, cel puțin iluzoriu s-ar realiza aceasta prin număr, în durată determinată; apelul la adjectivele indefinite prezintă avantajul de a da orizont nesfîrșit unei căi, unei încercări în care primul chip al chemării ardente de dincolo de sine va fi cel al pasiunii.

adevărat, încâlcite dogme are **23** de ani; cu setea de viață cu care își trăiește șansa, ea va îndrepta destinul lui Niță spre un alt fel de echilibru decît cel pe care drumul preoției i-l promitea tînărului *cu ochi blînzi - și mintos* cînd se afla, desigur, sub auspiciile divinului; *om așezat și foarte bine văzut de toată obștea*, dar cu alte atribute decît cele la care ar fi trebuit să ajungă învățăcelul cu privire cucernică, popa Niță din Dobreni este un creator involuntar de situație tragică, asemeni tuturor celor ce se supun ironiei sorții generate de semnificațiile lui **trei**; simbol al unităților inteligibile, numărul care guvernează devenirea preotului împarte timpul vieții acestuia în trei momente, unul al săvîrșirii păcatului, altul al regăsirii armoniei și un altul al penitenței; **trei** femei ies în calea nefericitului preot, una pentru a prilejui rătăcirea sufletului, alta, ca soție, pentru a aduce o vremelnică împăcare cu sine, și o a **treia**, ca fiică, pentru a produce o nouă ruptură a echilibrului stabilit și a arăta că întîmplarea nu este numai o cauză fictivă a ceea ce trăim, ci una care cere împliniri, cu orice preț; **trei** acte conștiente săvîrșite, în trei unități distincte ale duratei, vor da sens ideii de păcat: cel al tinerei femei de 23 de ani, cel al fiicei acesteia³⁵ și cel al propriilor copii; pentru **trei** suflete lumea în care se săvîrșește incestul apare, în ochii preotului, drept iad: *aici e iad și pentru tine și pentru ea și pentru mine*,³⁶ spune preotul în singurul moment în care, ca într-o lume răsturnată, părintele, confesîndu-se fiului, își poate îngădui un moment de sinceritate și de asumare a păcatului; **trei** este numărul cuplurilor în care se comit acte conștiente ce contravin legii și voinței divine; primul dintre cupluri e cel al seminaristului, al doilea, plasat într-un plan lipsit de importanță, este al primarului, iar cel de al **treilea**, al învățătorului; spațiul și timpul în care se împlinește voința hazardului apar cu determinațiile aceluiasi număr; chinurile așteptării, ale nesiguranței și ale deznădejdii fiicei preotului se prelungesc pînă în cea de a **treia** noapte; într-o lume în care întîmplarea schimbă rolurile, impunînd spovedanie duhovnicului, treptele pe care trebuie să le urce preotul spre fereastră, ca spre sufletul fiului său, au aceeași proprietate numerică; **trei** ferestre are odaia din casa prefectului, unde lumina verzuie readuce în sufletul preotului zbuciumul altei vîrste, tot atîtea sînt treptele prispei de la casa lui Mitu și tot atîția sînt cei care urmează să-și ispășească prin moarte păcatul; **trei** clopote *se pornesc deodată să țipe și să se vaiete*³⁷ atunci cînd preotul vestește reinstaurarea echilibrului sau, cine știe ce o fi

³⁵ Vizita la prefect e un pretext auctorial pentru refacerea unității seriei căreia personajele feminine i se subsumează și pentru a oferi spațiul de manifestare chipului uitat, într-o altă ipostază, fapt explicabil prin afirmația prefectului: *Iacă niște păcate!*

³⁶ I. L. Caragiale, **op. cit.**, p. 49.

³⁷ I. L. Caragiale, **op. cit.**, p. 52.

vestind, dacă nu cumva nebuneasca întoarcere a ființei – supuse hazardului – spre sine și spre voința divină.

În schițe, numărul care în **Păcat**, ar semnifica, din perspectivă psihanalitică, o corespondență între vis și trăirea erotică și, în același timp, un temei al raporturilor dintre membrii cuplurilor, se rezumă la a desemna asocierea, participarea, angajarea în iluzorii acțiuni eficiente; numărul amicilor care fac din spiritul de breaslă o piatră de încercare a conștiinței și proiectează, după principiul similitudinii, prezumția culpei asupra nefericitului Anghelache împrumută ceva din virtuțile fatidice ale lui **trei**, din puterea de a prevesti pe care acest simbol numeric o manifestă; ca în **Inspecțiune**, în **Două loturi**, în **Boris Sarafoff!...**, în **1Aprilie** și chiar în **Ultima emisiune** același este numărul camarazilor ce depășesc instanța de amici și dovedesc o impetuoasă pornire spre acțiune, întru adjudecarea șansei unice, căutarea norocului rătăcit, implicarea într-o aventură singulară pentru existența și cariera lor, ori pentru producerea unei farse care să proiecteze asupra realului semnele îndoielii; spațiu al suspiciunii, **Inspecțiune** face din nenorocirea unui 'coleg' un caz de culpabilitate generală și angajează **trei** confrăți într-o odisee nocturnă cu o unică finalitatea: aceea de a-l preveni pe cel ce, grație coincidențelor, poate fi următoarea victimă; în **Două loturi**, proprietatea lui **trei** de a asocia se extinde la o capacitate tranzitorie de a *cointeresa*; cavalerii justițieri, care trec prin strada Emancipării³⁸ spre mahalaua Farfurigiilor și năvălesc în cocioaba chivuțelor, în căutarea celor două bilete purtătoare de noroc par stăpîniți de aceeași energie și de aceeași adîncă chibzuință de care dau dovadă întotdeauna cei ce găsesc în **trei** principiul dinamic al ancorării sociale și sfîrșesc prin a conștientiza vremelnicia echilibrului promis; într-un spațiu de mare aglomerație umană specific lumii caragialiene, precum e ospătăria lui Enache din schița **Boris Sarafoff!...**, șansa confrăților, ispitiți de știrea de senzație pe care și-o pot adjudeca, în funcție de eficiența acțiunii și de adecvarea la realitate e în directă dependență de numărul capabil să spulbere solitudinea camarazilor prinși în mrejele farsei ca în cel mai semnificativ eveniment al unei istorii întregi; în lumea lui **trei**, ființa se regăsește într-o **nouă** postură; dacă **doi** poate desemna doar calitatea de amic, **trei** aduce și alte atribute, dintre care cel de **camarad** și de **prieten**, în **Inspecțiune**, ori de **cointerestat**, în **Două loturi**; desigur, atunci cînd ființa recade sub stricta incidență a ironiei și cînd faptele nu îi sînt, în nici o măsură, favorabile, ca în **Groaznica sinucidere din strada Fidelității**, oricare dintre aceste posturi, dintre aceste binefaceri ale lui **trei**, îi sînt interzise; chiar dacă sînt **trei mizerabilii agresori** din strada Fidelității, *felceri*, ori

³⁸ Ironia caragialiană supune unor transformări simbolice toate datele realului; numirile topice ajung în acest fel semne prevestitoare, în raport cu neașteptatele împliniri din mahalaua chivuțelor.

interni doctoranzi”, sînt simpli **inși**; trei e un prag pentru umanitatea caragialiană a schițelor, unul greu de atins pentru unii, imposibil de trecut pentru alții; moment esențial al inspecțiunii, oră care, ce e drept, pecetluiește destinul lui Anghelache, ceas de noapte în care cei care pierd și cei care cîștigă încheie, **La conac**, jocul norocului, **trei** e o structură simbolică unificatoare pentru eroii caragialieni, cu relevanță în întreaga lume a imaginarului³⁹; chiar și atunci cînd e vorba de eroi precum Ovidiu Georgescu din **Bacalaureat**, ori de Mitică Dăscălescu din **Lațul slăbiciunilor**, **trei**, ca notă, respectiv ca o certificare ironică a unei strălucite deveniri, e principiul care pune în mișcare o sumă de indivizi, aducînd unora sentimentul unei întreprinse împliniri⁴⁰, dar și al unei satisfacții trecătoare. Cum numărul își aduce, în textul caragialian, ansamblul semnificațiilor sale, nu se putea ca numărul faptelor reprobalabile ale femeii de tristă speță pe care anonima din **Antologie** o incriminează, să nu fie tot de ordinul lui **trei** sau patru...

În comedii, **trei**, număr universal, primă unire a contrariilor, nu încorporează entitățile care să distrugă credința ființei caragialiene, disponibilitatea acesteia de a se asocia, de a depăși instanța de ins, fiindcă această identitate, în cele mai multe dintre cazuri, nu s-a configurat încă. Dacă în schițe, determinațiile ființei ajungeau, sub semnul asocierii în trei, pînă la rangul de prieten, ceea ce unește **trei**, în afirmațiile lui Iordache din **D’ale Carnavalului** apare ca grupare indefinită de inși, grupare care, în lumea caragialiană, are o singură preocupare, aceea de a provoca scandalul; simetric dispuși și cu aceleași atribute numerice, cei ce urmăresc capabili să *mijlocească proces, poliție, procuror*, să lezeze, într-un cuvînt, *viitorul*, adică șansa insului de a *traduce și de a fi tradus*, și cei ce nu numai că sînt urmăriți, ci sînt chiar obligați să apelează la o altă identitate întrucît au certitudinea că spațiul carnavalesc, ca o cupolă, face posibilă orice confuzie, se regăsesc în efortul de a conserva o stare de fapt; într-o lume în care împlinirea face și desface perechile, *istoria asta*, ori *goana turbată*, cum îi spune Iordache, trebuie să se termine la **trei** după **douăsprezece**, prin împăcarea părților; ca număr al măștilor și, în aceeași măsură, al echilibrului, **trei** oferă energia necesară repunerii în acțiune a lumii, amînînd, după bunul

³⁹ Ivan Evseev, **Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească**, Ed. Amarcord, 1998, în acord cu Dr. R. Allendy, **op. cit.**, socotește că **trei** este un simbol care: *se regăsește la toate nivelurile existenței (fizic, psihic, macrocosmic și microcosmic). Peste tot el exprimă o ordine perfectă, o totalitate organizată și ierarhizată în vederea creației*.

⁴⁰ În **trei** se găsește o rațiune de a fi și de a acționa a *norocitei matroane române*, cum o numește Caragiale pe madam’ Georgescu din **Bacalaureat**; ca o ironie a sortii, poate, sau ca un dat fundamental pentru ancorarea socială a madamei Caliopi, aceasta are **trei** copii, dintre care unul e în anul al **treilea**; pentru a **treia** dintre odrasle, **treiul** e negreșit mîna destinului întruchipat în voința profesorului, de morală, care poate, ce e drept, să-l multiplice, pentru ca, destinul însuși să se dovedească a fi subordonat intervențiilor ironice.

plac al participanților, o deconspirare a rolurilor spre a da astfel manifestării carnavalului dimensiunea faptului cotidian.

De la unu la trei și de aici mai departe, fiecare număr *semnifică*, în universul caragialian, în parte, în acord cu ceea ce o ființă precaragialiană a atribuit numărului, în parte, în acord cu o mai puțin cunoscută știință a numărului accesibilă însă celor în beneficiul cărora 6 se poate bate pe dos și rămîne tot 6, după un bun plac al numerelor echivalente cu voința răutăcioasă despre care vorbea Zarifopol.

BIBLIOGRAFIE

1. Allendy, dr. R., *Le symbolisme des nombres. Essai d'Arithmosophie*, Charconac Frères, Paris, 1948.
2. Caragiale, I. L., *Opere*, vol. I-III, ediție îngrijită de Paul Zarifopol, Editura "Cultura Națională", București, 1930, vol. IV - V, ediție îngrijită de Șerban Cioculescu.
3. Caragiale, I. L., *Opere*, vol. I-IV, ediție critică de Al. Rosetti, Șerban Cioculescu, Liviu Călin, București, ESPLA, 1959-1965.
4. Cassirer, Ernst, *La philosophie des formes symboliques*, 1. *Le langage*, 2. *La pensée mythique*, 3. *La phénoménologie de la connaissance*, Éditions de Minuit, Paris, 1972.
5. Cassirer, Ernst, *Eseu despre om. O introducere în filozofia culturii umane*, traducere de Constantin Coșman, Editura Humanitas, București, 1994.
6. Călinescu, Al., *Caragiale sau vîrsta modernă a literaturii*, Editura Albatros, București, 1976.
7. Călinescu, Al., *Explorări caragialiene*, în *Convorbiri literare*, nr. 2, febr., 1976, p. 12.
8. Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Dictionnaire des symboles. Mythes. Rêves. Coutumes. Gestes. Formes. Figures. Couleurs. Nombres*, Édition revue et augmentée, Editions Robert Lafont / Jupiter, 1993.
9. Cioculescu, Șerban, *Caragialiana*, Editura Eminescu, București, 1987.
10. Ducrot, Oswald, Schaeffer, Jean-Marie, *Nouveau dictionnaire encyclopédique des sciences du langage*, Editions du Seuil, Paris, 1995.
11. Fanache, V., *Caragiale*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1984.
12. Ghyka, Matila C., *Philosophie et mystique du nombre*, Editions Payot, Paris, 1952.
13. Gouvard, Jean-Michel, *La pragmatique. Outils pour l'analyse littéraire*, Éditions Armand Colin, Paris, 1998.
14. Jacob, André, *Anthropologie du langage. Construction et symbolisation*, Pierre Mardaga Éditeur, Bruxelles, Liège, 1990.
15. Jankélévitch, Vl., *Le Je-ne-sais-quoi et le presque-rien*, P U F, Paris, 1957.
16. Kokelberg, Jean, *Les techniques du style. Vocabulaire, figures de rhétorique, syntaxe, rythme*, Éditions Nathan, 1991.
17. Molinie, Georges, *Actes du colloque international Qu'est-ce que le style ?* sous la direction de Georges Molinié et Pierre Cahné, Presses Universitaires de France, Paris, 1994.
18. Morier, Henri, *Dictionnaire de poétique et de rhétorique*, Presses Universitaires de France, Paris, 1975.
19. Munteanu, Șt., *Introducere în stilistica operei literare*, Editura de Vest, Timișoara, 1995.
20. Paneth, L., *La symbolique des nombres dans l'inconscient*, Payot, Paris, 1976.
21. Poirier, R., *Le nombre*, Librairie Félix Alcan, Paris, 1938.

22. Tohăneanu, G. I., *Dicționar de imagini pierdute*, Editura Amarcord, Timișoara, 1995.
23. Vartic, Ion, *Modelul și oglinda*, Editura Cartea Românească, București, 1982.

PARALELISME SINTACTICE ROMÂNNO-LUSITANE STRUCTURILE COORDATOARE DE TIPUL *VERB + VERB**

AURELIA MERLAN

RÉSUMÉ. Les structures coordonnées du type *verb + verb* (rom. *se ia și se duce*, pg. *pega e se vai embora*) du roumain et du portugais et d'autres langues romanes ne sont pas des périphrases verbales, mais des constructions libres, où chacun des deux verbes, actualisé à un mode predicatif, fonctionne en tant que prédicat. L'autonomie du premier verb (qui n'est pas un semiauxiliaire) par rapport au deuxième est prouvée par des aspects de nature sémantique, morphologique et syntactique. Du point de vue sémantique-pragmatique, ce verbe a, d'un contexte à l'autre, deux valeurs fondamentales, une valeur délibérative et une valeur nondélibérative, et, en même temps, projettent dans le discours l'attitude évaluative du locuteur.

1. Puncte de vedere

1.1. Între structurile verbale care servesc la exprimarea categoriei 'aspect' în limbile romanice sunt semnalate în diferite lucrări¹ așa numitele "perifraze paratactice" constituite din două verbe flexionate, la același mod, timp, număr și persoană, aflate în relație copulativă, dintre care numai al doilea verb își conservă integral semantismul. Astfel de "perifraze" sunt atestate în toate limbile romanice, cu excepția francezei, și conțin în prima poziție fie un verb desemnând 'intrarea în posesie', 'însușirea (a ceva)', fie un verb de mișcare, având sensul 'a merge', 'a sosi', 'a umbla', 'a sălta', fie un verb locativ, cu sensul 'a pune'²:

* Articolul reprezintă o variantă în rezumat a studiului *Sobre as chamadas "perífrases verbais paratáticas" do tipo «pegar e + V2» nas línguas românicas (com referência especial ao português e romeno)*, în curs de publicare în "Revista da Faculdade de Letras do Porto" (Portugalia), nr. 2, 1999.

¹ Pentru o bibliografie asupra "perifrazelor paratactice" în limbile romanice și în alte limbi europene vezi E. Coșeriu, «*Tomo y me voy*». *Un problema de sintaxis comparada europea*, în *Estudios de Lingüística Románica*, Madrid, Editorial Grdeos, 1977, p. 79-152 (apărut inițial în "Vox Romanica", 1966, 25/1, p. 13-55).

² Româna pare a fi singura limbă neolatină care utilizează un verb locativ în structurile coordinative în referință.

- rom.	<i>a(se) lua + și + V₂</i> <i>a se apuca + și + V₂</i> <i>a se pune + și + V₂</i> <i>a păsa + și + V₂(regional)</i> <i>a prinde + și + V₂(regional)</i>	<i>coger + y + V₂</i> <i>agarrar + y + V₂</i> <i>ir + y + V₂(regional)</i> <i>saltar + y + V₂(regional)</i> <i>venir + y + V₂(regional)</i>
pg.	<i>pegar + e + V₂</i> <i>agarrar + e + V₂</i> <i>tomar + e + V₂</i> <i>ir + e + V₂</i> <i>chegar + e + V₂(regional)</i> <i>andar + e + V₂(regional)</i>	- it <i>pigliare + e + V₂</i> <i>prendere + e + V₂</i> - sard. <i>pigare (pikkare) + e + V₂</i> - occ. <i>se prendre + e + V₂</i> - cat. <i>agafar + i + V₂</i> retor. (lad.) <i>tour + ed/e + V₂</i>
- sp.	<i>tomar + y + V₂</i>	<i>piglier + ed/e + V₂</i>

În afară de limbile romanice, structuri similare se întâlnesc în limbi germanice, slave, baltice, ugrofinice, în greaca modernă și în albaneză ca și în unele dialecte țigănești³. O asemenea difuzare conduce la ipoteza unei origini comune, care, în viziunea lui E. Coșeriu⁴, este greaca veche și greaca creștină.

1.2. Privitor la statutul acestor structuri în limbile romanice și la funcția îndeplinită de primul verb din componența lor, opiniile sunt diferite.

a) Soluția cu cei mai mulți adepți (R. J. Cuervo⁵, G. Rohlf⁶, S. Pușcariu⁷, G. Reichenkron⁸, K. Sandfeld⁹, Gh. Bocaci¹⁰ ș.a.) este aceea conform căreia structurile coordonatoare de tipul *verb + verb (s-a luat și a spus)* sunt "perifraze paratactice aspectuale" cu valoarea *incoativă*, ca și "perifrazele hipotactice" (tipul *s-a luat a spune/ s-a luat de spus*), primul verb fiind, în ambele situații, un *auxiliar de aspect*.

³ Vezi Coșeriu, «*Tomo y me voy*», p. 112-113, 131-132 și nota de la p. 149-151.

⁴ E. Coșeriu, *El aspecto verbal perifrástico en griego antiguo (y sus reflejos románicos)*, în *Estudios de Lingüística románica*, p. 258 (publicat inițial în "Actas del III Congreso Espanol de Estudios Clásicos, III, Coloquio de estudios estructurales sobre las lenguas clásicas, Madrid, 1968, p. 93-116).

⁵ *Diccionario de construcción y régimen de la lengua castellana*, II, Paris, 1893.

⁶ *Historische Grammatik der italienischen Sprache und ihrer Mundarten*, III, Bern, 1954, p. 22-23. Vezi, de asemenea, Rohlf, *Griechischer Sprachgeist in Süditalien*, München, 1947, p. 32-33

⁷ *Étude de linguistique roumaine*, Cluj-Bucureste, 1937, p. 382.

⁸ *Der Typus der Balkansprachen*, în "Zeitschrift für Balkanologie", 1963, nr. 1, p. 106-107.

⁹ *Linguistique balcanique*, Paris, 1930, p. 196-199.

¹⁰ "Arhiva", Iași, nr. 45, p. 292.

b) Potrivit celei de a doua interpretări, structurile coordonatoare de tipul *verb + verb* sunt "perifraze aspectuale" ce exprimă *unitatea* sau *globalitatea acțiunii*, altfel spus, considerarea acțiunii de către locutor *ca un tot*. Interpretarea aparține lui H. Keniston¹¹, care vorbește în acest caz de "aspect unitar", distinct de "aspectele fracționare" exprimate de "perifrazele hipotactice", și este împărtășită de Ch. E. Kany¹², de E. Coșeriu¹³ și de W. Dietrich¹⁴. În ceea ce privește statutul primului verb al "perifrazelor paratactice", acesta este unanim calificat ca *auxiliar de aspect*.

c) Mai puțini adepți - între care menționăm pe R. J. Cuervo¹⁵, Al. Graur¹⁶, M. L. Wagner¹⁷ - are soluția potrivit căreia structurile coordonatoare de tipul *verb + verb* nu au valoare aspectuală, primul verb fiind considerat *expletiv* sau *pleonastic*.

d) Într-o altă interpretare, aparținând Valeriei Guțu Romalo¹⁸, aceleași structuri nu sunt perifraze gramaticalizate, ci *îmbinări libere de cuvinte* în care primul verb, deși exprimă o nuanță aspectuală, și anume *incoativitatea*, își păstrează valoarea predicativă.

2. Structurile coordonatoare de tipul *verb + verb* în română și în portugheză

În cele de mai jos, analizăm structurile coordonatoare de tipul *verb + verb* în două limbi romanice, în română și în portugheză, urmărind să determinăm statutul gramatical al verbelor în referință și al structurilor în care acestea sunt ocurente și valorile lor semantico-pragmatice.

2.1. În română, structurile coordonatoare de tipul *verb + verb*, specifice astăzi limbajului popular și colocvial, dar atestate și în româna veche, conțin unul din verbele *a (se) lua*, *a se apuca*, *a se pune*, rar *a păsa* și *a prinde* sau locuțiunea *a pune mâna*. Conectorul coordonator care leagă cele două verbe

¹¹ *Verbal Aspekt in Spanish*, în "Hispania", 1936, nr. 19, p. 163-176.

¹² *American-Spanish Syntax*, Chicago, 1951, ediția a doua (prima ediție 1945), p. 197-200.

¹³ «*Tomo y me voy*», în special p. 115-131.

¹⁴ *Der periphrastische Verbalaspekt in den romanischen Sprachen*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1973.

¹⁵ *Apuntaciones criticas sobre el lenguaje bogotano*, ediția a 7.a, Bogotá, 1939, p. 449-450.

¹⁶ În "Bulletin de linguistique", 1937, nr. 5, p. 68-69.

¹⁷ *Expletive Verbalformen in den Sprachen des Mittelmeers*, în RF, 1956, nr. 67, p. 1-8.

¹⁸ *Semiauxiliare de aspect?*, în LR, 1961, nr. 1, p. 3-16.

poate fi conjuncția *și* (aceste structuri fiind mai frecvente) sau conjuncția *de*¹⁹.
Exemple:

“În sfârșit, ce spun ei, ce nu mai spun, cum vine duminică, Ipate și cu Chirică **se ieu și se duc** la horă în sat.” (I. Creangă, 70)

“Duminica iar vine, și ei acum **se ieu și se duc** la joc în alt sat.” (I. Creangă, 72)

“Și așa, sfânta Duminecă **se iè și se întoarnă** singură acasă.” (I. Creangă, 100)

“**Se luară**

Și-mi trecură-n altă țară.” (G. Dem. Teodorescu, 63)

“**apucatu-s-au** și dumnealui **de au scris** începătură și adaosul” (Gr. Ureche, 23)

“**Apucă-te**, Crâncule, iar **și-ți caută** nevastă.”

(Reteganul, 141, *apud* V. Guțu-Romalo, 1961, 7)

“Ea **se apuca**

Lemne **d-aduna**

Scânduri **de lua**.” (G. Dem. Teodorescu, 43)

“Atunci Harap-Alb, Gerilă, Ochilă și Păsări-Lăți-Lungilă **se pun ei de ospătează și beu** cât le trebuie.” (I. Creangă, 119)

“Apoi lasă-ți, băiete, satul, cu tot farmecul frumusețelor lui, și **pasă de te du** în loc strein și așa de depărtat, dacă te lasă pândalnica de inimă!” (I. Creangă, 225)

“Jidovi de veste-mi prindeau,

Mi-**și prindeau de-l căutau**.” (G. Dem. Teodorescu, 35)

Pune mâna și te culcă!

2.1. În portugheză, structurile coordonatoare de tipul *verb + verb*, specifice de asemenea limbajului popular și colocvial, se construiesc cu verbele: *pegar* ‘a lua’, ‘a apuca’, *agarrar* ‘a apuca, a prinde cu putere’ sau, în

¹⁹ Conversiunea prepoziției *de* într-o conjuncție copulativă este probată de faptul că ea relaționează verbe aflate la același mod, timp, persoană și număr și poate fi ocurentă într-o structură coordinativă plurală în care al doilea conector este conjuncția *și*. Nu este vorba, prin urmare, în acest caz de “perifraze hipotactice”, cum consideră G. Reichenkron, *Op. cit.*, în dezacord cu interpretarea propusă de K. Sandfeld (*Die Konjunktion de im Rumänischen*, ZRPh, 1904, nr. 28, p. 24-25), căci, în calitate de prepoziție, *de* poate relaționa verbe numai la moduri diferite, cel de al doilea fiind obligatoriu un mod nepersonal (de exemplu, supin: *s-a luat de fumat, s-a apucat de învățat*).

formă reflexivă, *agarrar-se* ‘a se apuca’, rar *tomar* ‘a lua’și cu verbele de mișcare *chegar* ‘a sosi’, ‘a ajunge’, *ir* ‘a merge’, *andar* ‘a umbla’. Exemple:

“E **pegou em si e foi** ao palácio.”²⁰ (Pedroso, 46)

“João Peludo **pegou e meteu** o dedo mendinho debaixo da bengala e voltou-a logo. Depois o João Peludo pegou na bengala e foi-se embora.”²¹ (Pedroso, 236)

“O pai, muito desesperado, **agarrou em si e foi-se** embora.”²² (Pedroso, 48)

“Era ua bez um galego e foi à missa e depois bêu da missa e procuroul’a mulher o que dixerá o crego na egreja e **foi** o galego e **dixo**-le [...], e depois **foi** êla e **dixo**-lhe que não, que nu queria a outro. **Foi** o hóme e **tornou a enteimar**, e **foi** êla e **dixo**-le assim [...]”²³ (Vasconcellos, 51)

“Ele assim que apanha o soldado a dormir, deu-lhe volta à mochila; tirou-lhe a carta e esteve lendo. Depois **chegou e começou** a escrever-lhe outra.”²⁴ (Vasconcellos, 31)

“O semáforo estava vermelho, mas como não passava nenhum carro, **tomei e atravessei**.”²⁵

“- Deus me disse no dia 20 de Janeiro: «Sebastião, é o teu dia. Vai salvar o mundo que se perde. **Anda e vai** com o teu cajado e faz o mundo andar direito»”.²⁶

(J. Lins do Rego, *Pedra Bonita*, apud H. Barroso, 84²⁷)

²⁰ Trad. ‘Și se luă și se duse la palat.’

²¹ Trad. ‘João Peludo (se) luă și băgă degetul cel mic sub baston și îl răsuci pe loc. Apoi João Peludo luă bastonul și plecă.’

²² Trad. ‘Tatăl, tare disperat, s-a apucat și a plecat.’

²³ Trad. ‘Era odată un galeg și s-a dus la slujbă și apoi a venit de la slujbă și i-a povestit nevetei ce spusese pastorul la biserică și s-a luat galegul și i-a zis [...], și apoi s-a luat ea și i-a zis că nu, că nu dorea pe un altul. S-a luat iar bărbatul și a insistat, și s-a luat ea și i-a spus așa [...]’

²⁴ Trad. ‘El, îndată ce îl prinse pe soldat dormind, îi umblă în raniță, îi luă scrisoarea și o citi. Apoi se apucă și începu să-i scrie alta.’

²⁵ Trad. ‘Semaforul era roșu, dar cum nu trecea nici o mașină, (m-)am luat și am traversat.’. Exemplul ne-a fost oferit de profesoara O. Figueiredo de la Facultatea de Litere din Porto.

²⁶ Trad. ‘Dumnezeu mi-a spus în ziua de 20 ianuarie: «Sebastião, este ziua ta. Mergi și salvează lumea care se pierde. Ia și du-te cu toiagul și fă lumea să umble pe calea dreaptă.»’

²⁷ *O Aspecto Verbal Perifrástico em Português Contemporâneo: Visão Funcional/Sincronica*, Porto Editora, Porto, 1994.

2.3. Bibliografia portugheză sau braziliană privind uzul acestor verbe în structurile coordonatoare de tipul *verb + verb* este săracă. În gramaticile portugheze lipsește orice referire la structurile în referință, deși se vorbește de o conjugare perifrastică. Numai în unele dicționare, cum este acela al lui António de Moraes Silva²⁸, este înregistrat uzul lui *pegar* și *agarrar* în astfel de structuri, cu mențiunea că *pegar* nu are valoare proprie, fiind întrebuițat emfatic, iar *agarrar* are un sens diferit de cel de bază, și anume ‘a lua o hotărâre, a se decide’. Cu această valoare semantică este înregistrat *agarrar* în structurile coordonatoare de tipul *verb + verb* (ilustrate cu exemple din opera lui Machado de Assis) și în unele dicționare braziliene²⁹.

Bibliografia românească privind uzul verbelor *a se lua*, *a se apuca* ș.c.l. în structurile coordonatoare, deși mai bogată decât cea portugheză, nu oferă o analiză pe larg despre funcționarea lor în discurs. În general, sunt numai semnalate unele din verbe, și anume, *a (se) lua*, *a se apuca*, *a se pune* (la care S. Pușcariu adaugă pe *a se îndemna*³⁰), cu o mențiune scurtă privind valoarea lor, considerată adesea echivalentă cu aceea a (semi)auxiliarelor apectuale incoative din structurile de tip subordonator sau cu a verbelor predicative cu sens incoativ³¹. Verbele *a se lua*, *a se apuca*, *a se pune* s-au aflat mai mult timp în atenția lui Al Graur, care ezită însă în calificarea lor. După ce inițial³² consideră “explétif” uzul lui *a lua* în structuri de tipul *să iei și să pleci*, Graur ajunge, un an mai târziu, la o concluzie diferită: “*a se lua* semble n’apporter aucune idée concrète à l’expression, il sert uniquement à marquer la volonté du sujet de faire une action”³³. Cât privește sensul acestui verb, ca și al verbelor *a se apuca* și *a se pune*, lingvistul estimează că acesta este, în funcție de context, ‘se décider à’, ‘prendre son courage à deux mains’, ‘se résigner à’ etc. Într-un al treilea articol³⁴, în care, pe scurt, face referire la structurile coordonatoare, Graur revine la prima interpretare, “emploi explétif”, adăugând ca alternativă “ou inchoatif”.

²⁸ *Grande Dicionário da Língua Portuguesa*, 10.a edição revista, corrigida, muito aumentada e actualizada por Augusto Moreno, Cardoso Júnior, José Pedro Machado, Editorial Confluência, Lisboa, 1955, vol. VIII.

²⁹ Vezi, de exemplu, F. Fernandez, *Dicionário brasileiro contemporâneo*, Rio de Janeiro, 1953.

³⁰ *Op. cit.*

³¹ Vezi *supra*, 1.2., cu indicațiile bibliografice.

³² *Art. cit.*

³³ *Les verbes réfléchis*, “Bulletin de linguistique”, 1938, nr. 6, p. 59-60.

³⁴ “Bulletin de linguistique”, 1940, nr. 8, p. 217-218.

3. Morfo-sintaxa verbelor de tipul *a (se) lua* în structurile coordonatoare

3.1. Atât în portugheză, cât și în română, dintre verbele ocurente în structurile coordonatoare în referință unele apar cu valoare aspectuală incoativă în construcții de tip subordonator. În portugheză, *pegar* este cel care cunoaște cele două ipostaze:

- structură de tip coordonator:

*Pegou e contou tudo.*³⁵

- structură de tip subordonator:

*Pegou a contar tudo.*³⁶

În română, cu excepția lui *a păsa* și a locuțiunii *a pune mâna*, toate celelalte verbe (*a (se) lua*, *a apuca*, *a se pune*, *a prinde*) apar atât în structurile de tip coordonator, cât și în cele de tip subordonator, în acestea din urmă având valoare incoativă:

- structură de tip coordonator:

S-a luat/s-a apucat/... și a povestit tot.

- structură de tip subordonator:

S-a luat/s-a apucat/... să povestească tot.

3.2. În discurs, verbele (rom.) *a (se) lua*, *a se apuca*, *a se pune* și (pg.) *pegar*, *agarrar* pot să apară în relație copulativă cu o perifrază aspectuală de tip subordonator cu valoare incoativă, iterativă, progresivă, continuativă, terminativă, astfel de structuri nefiind semnalate în lucrările la care am făcut trimitere. De exemplu:

S-a luat/s-a apucat/s-a pus și a prins/s-a pornit... să-i spună tot adevărul.

Pegou/agarrou e começou/desatou/largou... a dizer-lhe toda a verdade.

*Pegou e voltou/tornou a pedir ao pai dinheiro.*³⁷

*Então, pegaste e foste atravessando o rio ou...?*³⁸ ș.a.m.d.

Remarcăm totodată că în română, limbă în care, cum am arătat, verbele *a (se) lua*, *a se apuca*, *a se pune* funcționează, de asemenea, ca

³⁵ Trad. 'Se luă și povesti tot.'

³⁶ Trad. 'Se luă să povestească tot.'

³⁷ Trad. 'Se luă și-i ceru iar bani tatălui.'

³⁸ Trad. 'Ei, te-ai luat și-ai traversat râul sau..'

auxiliare de aspect cu valoare incoativă, se întâlnesc structuri în care fiecare dintre aceste verbe se relaționează copulativ cu perifraze aspectuale de tip subordonator cu sens incoativ care conțin unul din celelalte două verbe. De exemplu:

(S-) a luat și s-a apucat/s-a pus să-i spună tot adevărul.

O situație similară se găsește în portugheză: când primul verb este *agarrar*, poate să apară în poziție de auxiliar de aspect incoativ verbul *pegar*:

*Agarrou e pegou a dizer-lhe toda a verdade.*³⁹

Existența atât în română și portugheză cât și în alte limbi romanice (este cazul spaniolei) a structurilor de tipul *a se lua și + perifrază verbală aspectuală de tip subordonator* pune sub semnul întrebării nu numai prima interpretare, potrivit căreia verbele în referință au valoare incoativă, ci și cea de a doua interpretare, potrivit căreia aceleași verbe servesc pentru exprimarea “aspectului unitar” sau a “viziunii globalizatoare”. Dacă am admite această interpretare, ar rezulta că în enunțurile anterior citate, structurile coordonatoare de tipul *a se lua și + perifrază verbală aspectuală de tip subordonator* exprimă simultan “aspectul unitar” sau “viziunea globalizatoare” – prin intermediul verbelor *a (se) lua, a se apuca, a se pune - pegar, agarrar* - și “aspectul fragmentar” sau “viziunea parțializatoare” (incoativă, iterativă, progresivă, continuativă, terminativă) prin intermediul (semi)auxiliarelor de aspect. O astfel de interpretare apare însă în total dezacord cu însăși teza, căci cele două aspecte sau viziuni sunt considerate opuse, dispunând fiecare de mijloace proprii de expresie.

3.3. In baza observațiilor de mai sus, considerăm că verbele ocurente în structurile coordonatoare supuse analizei *nu sunt (semi)auxiliare de aspect*. Anumite aspecte ale funcționării lor discursive dovedesc că procesul de desemantizare și de gramaticalizare a acestor verbe nu este încheiat, ceea ce pune sub semnul întrebării însăși interpretarea lor ca (semi)auxiliare. Semnalăm în continuare câteva dintre aceste aspecte.

3.3.1. Spre deosebire de verbele (semi)auxiliare de timp, de mod, aspectuale sau modalizatoare care, într-o sintagmă verbală, sunt (în portugheză) sau pot fi (în română) singurele elemente purtătoare ale mărcilor de predicție, în așa-numitele “perifraze paratactice” ambele verbe au mărci de predicție, pentru că ambele se flexionează - rom. *(se) ia și se*

³⁹ Exemplele în portugheză care urmează le traduc pe (sau sunt traduse de) cele din limba română.

duce, (se) luă și se duse, s-a luat și s-a dus, se luase și se dusesse etc.; pg. *pega e vai-se embora, pegou e foi-se embora, pegara e fora-se embora etc.* -, aspect ce pledează în favoarea interpretării lor ca structuri coordonatoare *libere*.

3.3.2. Integrând verbele focalizate în clasa auxiliarelor, unii autori (E. Coșeriu, W. Dietrich și alții) au invocat anumite proprietăți semantice și morfo-sintactice, și anume:

- a) verbele nu indică o altă acțiune în afara aceleia exprimate de verbul pe care îl precedă;
- b) nu au funcție predicativă proprie;
- c) nu pot apărea la diateza pasivă;
- d) nu primesc complement, nici direct sau indirect, nici circumstanțial;
- e) au același subiect gramatical cu verbul pe care îl însoțesc.

Fiecare dintre aceste argumente are însă valabilitate relativă. Faptul ca verbele de tipul *a (se) lua* din structurile coordonatoare nu exprimă o acțiune distinctă de acțiunea verbului al doilea nu semnifică implicit că ele nu poartă informație lexicală și, de aici, că nu au funcție predicativă. Argumentul incompatibilității cu diateza pasivă se verifică nu numai în cazul acestor verbe, ci și în cazul altor verbe "pline" și are legătură cu semantismul lor și cu uzul lor ca verbe intransitive⁴⁰. Cât privește afirmația că verbele de tipul *a (se) lua - pegar* au același subiect gramatical cu verbul pe care îl însoțesc, aceasta este infirmată de exemple din română în care subiectul verbului al doilea din structura coordonatoare nu coincide cu subiectul primului verb:

"Și pe la cîntatul cocoșilor, **se ie** Sfînta Duminecă împreună cu Harap Alb **și se duc** în Pădurea Cerbului." (I. Creangă, 100)

"Gerilă atunci **se ie** cu Harap-Alb **și pornesc** împreună." (I. Creangă, 109)

Relativ este și argumentul potrivit căruia verbele în referință, ocurente în structuri coordonatoare nu primesc nici complement, nici circumstanțial. În ciuda faptului ca încetează de a mai regiza componente directe ori indirecte (datorită și faptului că unele sunt întrebuintate dominant sau exclusiv ca verbe pronominale), *a (se) lua, a se apuca... - pegar, agarrar...* nu pierd în întregime capacitatea de a fi regente. Ele pot primi determinanți facultativi, și anume circumstanțiale temporale din categoria semantică a "instantaneelor", de tipul rom. *imediat, îndată, pe loc, în aceeași clipă*, pg. *logo, imediatamente, no mesmo instante etc.*, sau circumstanțiale

⁴⁰ Vezi *infra*, 4.3.

modale, de tipul rom. *brusc, deodată, iar, din nou, pg. subitamente, de repente, de novo, ainda uma vez* etc. Astfel, în enunțurile:

S-a luat/s-a apucat/s-a pus imediat și a făcut bagajele.

Pegou/agarrou logo e fez as malas.

este evident că circumstanțialele *imediat - logo* depind de *s-a luat/s-a apucat/s-a pus - pegou/agarrou* și nu de *a făcut - fez*, căci actualizarea lor după al doilea verb (care devine termenul regent) modifică sensibil comunicarea:

S-a luat/s-a apucat/s-a pus și a făcut imediat bagajele.

Pegou/agarrou e fez logo as malas.

Nu e mai puțin important un alt aspect, care se verifică de această dată numai în portugheză și numai cu verbele *pegar* și *agarrar*: acestea păstrează parțial - în ciuda convertirii lor din verbe concrete în verbe abstracte - configurația actanțială pe care o prezintă în ipostaza de verbe concrete. Mai precis, ele pot în continuare să primească un complement indirect însoțit de prepoziția *em*, exprimat prin formele accentuate ale pronumelui reflexiv (*si*) sau personal (*mim, ti, nós, vós*): *peguei em mim e...*, *pegaste em ti e...*, *agarrou em si e...*, *agarramos em nós e...*etc. De exemplu:

“Agora já não tens que fazer, **pega em ti e vem** comigo, que eu pagote a soldada.” (Pedroso, 237)

3.3.3. În enunțurile cu “pasiva rezultativă”⁴¹ care ilustrează predicția complementului direct, verbele în referință prezintă o evidentă autonomie formală în raport cu verbul al doilea al structurii coordonatoare, și anume, ele apar sau pot apărea la un *timp diferit de acela al verbului secund*. Luăm un singur exemplu: în portugheză, dacă *pegar* sau *agarrar* se află la perfectul (simplu), al doilea verb al structurii, *ter*, se află la imperfect:

Peguei/agarrei e às cinco tinha o trabalho feito.

O situație asemănătoare se întâlnește în română, cu deosebirea că aici sunt corecte ambele variante, atât cea cu verbul al doilea la imperfect, cât și cea cu ambele verbe la perfect (compus):

M-am luat/m-am apuca/m-am pus și la cinci aveam/am avut lucrarea făcută.

⁴¹ Pentru conceptele “pasivă rezultativă” - “pasivă pre-rezultativă” și pentru o analiza de detaliu a structurilor corespondente din portugheză, vezi Joaquim Fonseca, *Predicação do complemento directo em português*, în *Estudos de Sintaxe-Semântica e Pragmática do Português*, Porto Editora, Porto, 1993, îndeosebi p. 46-52.

Această asimetrie (perfect - imperfect) care se produce în limitele structurii coordonatoare reflectă *sucesivitatea logică a faptelor*, căci rezultatul acțiunii indicat de structura condensată *aveam lucrarea făcută/tinha o trabalho feito* nu poate decât să apară la câțva timp după impulsul (indicat de verbele *m-am luat/m-am apucat/m-am pus - peguei/agarrei*) care provoacă acțiunea și duce la efectuarea acesteia. Cu alte cuvinte, imperfectul celui de al doilea verb indică posterioritatea rezultatului acțiunii în raport cu momentul inițierii ei, care coincide cu momentul impulsului de voință din partea locutorului.

3.3.4. Autonomia verbelor de tipul *a se lua - pegar* din structurile coordonatoare se verifică, de asemenea, la nivelul modului: de exemplu, în vreme ce primul verb se află la indicativ, celălalt poate sta la condițional:

***M-am luat** și, dacă n-ar fi intrat Victor, **i-aș fi ars** o palmă.*

***Peguei** e, se não tivesse entrado o Victor, **ter-lhe-ia dado** uma bofetada.*

Uzul celor două moduri nu este întâmplător: în timp ce indicativul trimite la o stare de lucruri reală, care s-a consumat (*m-am luat, peguei*), condiționalul trimite la o stare de lucruri ireală (*aș fi ars o palmă, teria dado uma bofetada*).

3.3.5. Un alt aspect care pune sub semnul întrebării interpretarea ca (semi)auxiliare a verbelor de tipul *a se lua - pegar* din structurile coordonatoare *verb + verb* este faptul că, în ambele limbi, ele pot fi ocurente într-o propoziție enunțiativă propriu-zisă, în vreme ce verbul secund este ocurent într-o propoziție interogativă sau exclamativă

Atunci m-am luat și unde crezi că m-am dus? M-am dus...

Então eu peguei e aonde é que fui? Fui...

Apoi m-am luat și ce i-am făcut! Nici nu-ți imaginezi.

Olhe, peguei e o que lhe fiz! Nem imaginas.

3.3.6. Aceleași verbe, cu configurația semantică pe care o prezintă în structurile coordonatoare sunt ocurente, numai în română, și într-o subordonată:

Dacă mă iau, într-o oră am lucrarea gata.

3.3.7. Nu este lipsit de importanță nici faptul că negația poate afecta numai al doilea verb al structurii coordonatoare, primul verb rămânând afirmativ:

S-a luat și nu s-a oprit din alergat până acasă.

Pegou e não parou de correr até a casa.

3.3.8. Toate aspectele semnalate până acum, la care se adaugă posibilitatea omiterii conjuncției copulative, fără repercusiuni în plan semantic sau structural (*s-a pus, s-a măritat; peguei, assei as batatas*⁴²) reprezintă argumente, credem noi, suficiente pentru a concluziona că structurile coordonatoare de tipul *verb + verb* nu sunt perifraze gramaticalizate nici în română, nici în portugheză, ci *structuri libere*, după cum verbele de tipul *a se lua, a se apuca, a se pune - pegar, agarrar* ș.c.l. nu sunt (semi)auxiliare, ci, în ciuda mutațiilor semantice, rămân *verbe predicative*.

4. Semantica-pragmatica verbelor de tipul *a (se) lua* în structurile coordonatoare

4.1. În structurile coordonatoare, verbele de tipul *a (se) lua - pegar* ca și locuțiunea *a pune mâna* suferă o mutație semantică: *pierd sensul concret și dobândesc un sens abstract*. Abstractizarea semantică a acestor verbe se află în sintonie cu un proces de *reflexivizare*, care, în română, își găsește “traducerea” în formele pronominale în care tendențial apar verbele *a lua, a apuca, a pune (a se lua, a se apuca, a se pune)*, iar în portugheză în sintagmele *pegar em si, agarrar em si*. Acest proces de reflexivizare este responsabil de transferarea ‘mișcării’ denotate de verb din domeniul lumii exterioare în domeniul lumii interioare. Cu alte cuvinte, indică o convertire a ‘mișcării’ obiective - constând în dislocare (rom. *a păsa* > lat. **passo, passare*⁴³, pg. *ir, chegar, andar*), colocare (rom. *a pune*) sau gesticulare (rom. *a lua, a apuca, pg. pegar, agarrar, tomar*) - într-o ‘mișcare’ subiectivă. Cum mișcarea se consumă în domeniul *ego*-ului și dispare ideea de spațialitate, asistăm simultan la o convertire a ‘extensivității’ în ‘intensivitate’.

4.2. Având această configurație semantică, verbele de tipul *a (se) lua - pegar* proiectează în structura coordonatoare trăsătura */+ impulsivitate/*, văzută ca un act de voință, de decizie, de curaj etc. care determină actantul-subiect gramatical să îndeplinească acțiunea indicată de verbul al doilea al structurii. Această trăsătură atrage cu sine ideea de *declanșare și efectivizare a acțiunii*, fără ca aceasta să fie obligatoriu realizată în globalitatea ei. Tocmai datorită acestei valori semantico-pragmatice, verbele în referință sunt compatibile cu structurile cu “pasiva rezultativă”, dar nu și cu structurile care conțin “pasiva pre-rezultativă”. Sunt nereperate formulări de tipul:

**S-a luat și a avut camera de aranjat.*

**Pegou e teve o quarto por arrumar.*

⁴² Trad. ‘M-am luat, am prăjit cartofii.’ (exemplu reținut din discursul narativ - spontan - al unei vorbitoare din regiunea *Minho*, Portugalia).

⁴³ Vezi și it. *passare*, fr., eng. *passer*, pv., pg. *passar*, sp. *pasar*.

Pe de altă parte, trăsătura /+ impulsivitate/ înglobează ideea de *salt* fie de la un moment pasiv/de la timpul nonacțiunii sau al indeciziei la un moment activ/al timpului acțiunii (*m-am luat și m-am dus, peguei e fui-me embora*), fie, dimpotrivă, de la un moment activ la un moment pasiv (*m-am luat și n-am mai scos o vorbă, peguei e deixei de falar*). Ceea ce echivalează cu o *schimbare în starea de lucruri*. Aceasta face ca frontiera între cele două stări de lucruri opuse, frontieră care, în majoritatea cazurilor, coincide cu punctul de plecare a acțiunii, să apară bine definită. Credem că acesta este aspectul care i-a determinat pe mulți autori să atribuie verbelor în referință valoare aspectuală incoativă. În plus, verbele *a se lua- pegar* ș.c.l. au în comun cu incoativele trăsătura /+ instantaneitate/. Dar, cum remarcă E. Coșeriu, e de ajuns să ne gândim la exemple ca *s-a luat și și-a tăiat degetul* ca să negăm verbelor în atenție valoarea aspectuală incoativă.

4.3. În strânsă relație cu semantica lexicală a celui de al doilea verb al structurii coordonatoare, verbele *a se lua, a se apuca - pegar, agarrar* ș.c.l. dobândesc valori semantico-pragmatice diferite, fundametale fiind două valori:

- a) valoarea deliberativă;
- b) valoarea nondeliberativă.

4.3.1. Cea dintâi valoare se manifestă în structurile în care *a se lua - pegar* ș.c.l. se relaționează copulativ cu verbe ce indică procese dinamice – verbe factitive, de mișcare, declarative, locative etc. – sau cu verbe eventive al căror subiect gramatical joacă rolul de agent. Valoarea deliberativă se asociază astfel cu trăsătura /+ agentivitate/. Cu alte cuvinte, *a se lua, a se apuca - pegar* etc. instaurează în discurs un *context intențional*. Ipoteza că aceste verbe se combină tendențial cu verbe dinamice și agentive găsește cea mai bună confirmare în întrebările de tipul *și ea s-a luat și a făcut ce? / E ela pegou e fez o qu?*. Această compatibilitate cu verbele menționate se datorează faptului că *a se lua - pegar* ș.c.l. sunt ele însele verbe dinamice, trăsătură pe care o mențin în ciuda procesului de abstractizare semantică suferit. În cadrul acestei clase de *operatori dinamici*, există, evident, o anumită gradualitate, în sensul că unele au un dinamism mai puternic decât altele. În română extremele scalei sunt reprezentate de *a se apuca și a se pune*, iar în portugheză – de *agarrar și tomar*.

4.3.2. Valoarea nondeliberativă se manifestă în structurile în care verbele în referință se relaționează copulativ cu anumite verbe eventive, care exprimă evenimente independente de controlul, de voința, de intenția actantului-subiect gramatical. Majoritatea acestor verbe au o configurație *decauzativă*. Fac parte din această clasă a eventivelor decauzative care pot fi ocurente în structurile coordinative în analiză: unele verbe de sentiment, ca

a se îndrăgosti, a se enerva, a se întrista - apaixonar-se, irritar-se, entristecer-se etc, unele verbe care exprimă schimbări de natură socio-economică, psihică sau fiziologică, cum sunt *a se îmbogăți, a înnebuni, a se îmbolnăvi, a cădea la pat, a muri - enriquecer-se, enloquecer, adoecer, cair de cama, morrer* etc. sau verbe eventive ca *a da cu capul, a se tăia, a se răni - bater com a cabeça, cortar-se, ferrir-se* etc. Exemple:

S-a luat și s-a îndrăgostit ca un nebun.

Pegou e apaixonou-se como nem um louco.

Se ia și hop! moare pe nepusă masă.

Ele pega e zás! morre de repente.

Funcția verbelor *a se lua, a se apuca - pegar, agarrar* etc. este, în contextele menționate, aceea de a exprima *o inesperado do evento* (caracterul neașteptat al evenimentului) și totodată, atitudinea locutorului față de acest eveniment: uimire, surpriză, iritare, nemulțumire, ironie, dezaprobare etc. Putem face acum o altă remarcă privind valorile pragmatice ale acestor verbe: ele reprezintă operatori/mecanisme prin intermediul cărora este explicit înscrisă în discurs *vocea locutorului*. Oricare ar fi persoana gramaticală a structurilor coordonatoare, apare mereu proiectată în interiorul lor *o evaluate* din partea locutorului a atitudinii sau comportamentului actantului în fața procesului sau evenimentului exprimat de verbul al doilea. În ceea ce privește actantul-subiect gramatical, în structurile în care verbele în referință se relaționează copulativ cu verbe eventive decauzative, acesta (actantul-subiect gramatical) nu mai joacă rolul de agent care acționează deliberat, ci, dimpotrivă, este, în funcție de context, *experimentatorul* evenimentului ca și *locul* în care evenimentul se repercutează, *pacientul și falsul agent* al evenimentului sau *pacientul și agentul involuntar* al evenimentului. Pe scurt, actantul-subiect gramatical apare în ipostaza de *entitate afectată*.

Datorită valorilor semantico-pragmatice ale verbelor *a se lua, a se apuca, a se pune - pegar, agarrar* ș.c.l se produc, și în română și în portugheză, modificări în relația *timpul enunțării - timpul enunțatului* proiectată în discurs. Aceste modificări constau în:

- noncoincidența între timpul procesului/evenimentului și timpul enunțării (structurile coordonatoare pot apărea la prezent, dar prezentul gramatical nu este prezentul efectiv); a se compara: *Aranjez camera* (= prezent efectiv) cu *Mă iau și aranjez camera* (posterioritatea procesului în raport cu momentul enunțării);

- reducerea valorilor aspectuale ale imperfectului: imperfectul nu apare niciodată în aceste structuri cu valoare aspectuală durativă, ci numai cu valoare aspectuală iterativă (*În astfel de momente se apuca și-i oferea flori - Em tais momentos pegava e oferecia-lhe flores*);

5. Concluzii

Numeroasele concordanțe identificate în comportamentul morfo-sintactic și semantic-pragmatic al verbelor de tipul *a (se) lua* în structurile coordonatoare *verb + verb* din cele două limbi situate la extremitățile estică și vestică ale României ne îndreptățesc să considerăm aplicabile observațiile și concluziile noastre și la structurile corespunzătoare din celelalte limbi sau idiomuri romanice (spaniolă, catalană, occitană, italiană, sardă, ladină): a) aceste structuri sunt *îmbinări libere*, în care fiecare verb, dacă este actualizat la un mod predicativ, îndeplinește funcția de *predicat*; b) valoarea semantico-pragmatică a primului verb este, în funcție de context (de semantica lexicală a celui de al doilea verb), *deliberativă*, valoare care se asociază cu *agentivitatea* și plasează actantul-subiect gramatical pe poziția de *agent voluntar* al acțiunii, sau *nondeliberativă*, valoare care se asociază cu *involuntaritatea* și plasează actantul-subiect gramatical în ipostaza de *entitate afectată*; c) din punctul de vedere al relației *utilizator - semn lingvistic*, verbele de tipul *a (se) lua* din structurile coordonatoare reprezintă operatori prin intermediul cărui se reflectă în discurs *atitudinea evaluativă* a locutorului *vis-à-vis* de comportamentul actantului-subiect gramatical implicat în acțiunea sau evenimentul exprimat de cel de al doilea verb.

Universitatea "Al. I. Cuza", Iași

SURSE

1. Română

Ion Creangă, *Povești. Amintiri*, Editura Minerva, București, 1985.

Gh. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*, Editura Minerva, București, 1982.

Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, Editura Hyperion, Chișinău, 1990.

2. Portugheză

Consiglieri Pedroso, *Contos Populares Portugueses*, Editorial Veja, Lisboa, 1978.

J. Leite de Vasconcellos, *Contos Populares e Lendas*, coordenação de Alda da Silva Soromenho, Paulo Caratao Soromenho, Acta Universitatis Conimbricensis, Por ordem da Universidade, 1966.

FRENCH LOANWORDS IN THE ENGLISH LEXICON

DORIN CHIRA

ABSTRACT. Any language 'borrows' lexical material from other languages, usually absorbing the items or translating them into native equivalents. The term 'borrowing' is a new label for what was called by some linguists 'mixing of languages'. It is a major aspect of language change, but the term itself is an inappropriate name because it presumes repayment, whereas there is no 'something for something' or 'something given back for something' between languages. The item borrowed, the loanword, is not given back, because it never left the source language and in many cases it changes in the transfer. In the technical language of linguistics the process is called 'borrowing' and the borrowed terms are known as 'loanwords'. French has influenced fundamentally the English lexicon. Because of its geographical position and cultural prestige, France has exported many words to its neighbours; England has absorbed the highest proportion. As a result, hundreds of words have the same spelling in both languages; they also have in common an impressive collection of Latin affixes.

Before the Renaissance, the strong contact with French had prepared English for an increased Latinization, just as French was itself re-Latinized. There is therefore a common neo-Latin technical vocabulary: French *homicide*(12c) antedates English *homicide*(14c), but English *suicide*(17c) is recorded earlier than French *suicide*(18c). However, the Latinization of English has gone further than the re-Latinization of French: *pedestrian* and *tepid* are closer to Latin than *pieton* and *tiede*, and such words as *abduct*, *odium*, *victor* do not occur in French. On the other hand, many words borrowed into French from other Romance languages have entered English in a more or less French form: *caprice*, *orange*, *picturesque*.

The first major literary link between Britain and France was an epic poem about the Emperor Charlemagne's army in Spain in the 8th c., *The Chanson de Roland*. The poem was sung by the Normans at the Battle of Hastings and the oldest surviving copy was discovered in Oxford in 1834. A Saxon king (Ethelred, 978-1016) had married a Norman princess and his son (Edward the Confessor, 1042-1066) came to the throne. During these reigns

Norman nobles were placed in important positions in England and thus, a few words of French origin pertaining to the new culture and way of life were introduced into the English vocabulary. Before the Norman Conquest, we find in English, (esp. 11th c. documents) Norman French words such as:

<i>capun</i>	<i>capon(MnE)</i>	<i>castel</i>	<i>castle(MnE)</i>
<i>prud</i>	<i>proud(MnE)</i>	<i>coroune</i>	<i>crown(MnE)</i>
<i>capelain</i>	<i>chaplain(MnE)</i>	<i>tor/tur</i>	<i>tower(MnE)</i>

After the Norman Conquest, the contacts between England and France were permanent. English remained the language of the country, but Norman French became the language of the government and was used in the Church, the law-courts, trade with the Continent, the art of war. Norman French, a variety of Old Northern French, was until the 13th c. dominant in England and important in Wales, Scotland and Ireland. One result of the conquest of England was the absorption of hundreds of French words into English, and the loss of many OE words. Written loanwords from the Anglo-Norman dialect of French (Norman French in its British context is often referred to as Anglo-Norman) include the following:

The first half of the 12thc.

<i>Saint-saint(MnE)</i>	<i>abbat-abbot(MnE)</i>	<i>prisun-prison(MnE)</i>
<i>Cardinal-cardinal(MnE)</i>	<i>cuncile-council(MnE)</i>	<i>clerc-clerk(MnE)</i>
	<i>canceler-chancellor(MnE)</i>	

The second half of the 12thc.

<i>Cuntesse-countess</i>	<i>pais-peace</i>	<i>merci-mercy</i>
<i>Werre-war</i>	<i>rente-rent</i>	<i>olie-oil</i>
<i>Cort/curt-court</i>	<i>estandard-standard</i>	<i>paradis-paradise</i>
<i>Emperice-empress</i>	<i>tresor-treasure</i>	<i>passiun-passion</i>
<i>Justice-justice</i>	<i>charite-charity</i>	<i>prover-prove</i>
<i>Miracle-miracle</i>	<i>fruit-fruit</i>	<i>table-table</i>

With the loss of Normandy(1204), the direct communication between England and Normandy was weakened; the English and the Normans tended more and more to become one people, though it was not till the second half of the 14th c. that English replaced French, becoming the accepted language for a large part of literature as well as for speech among the ruling classes. The French spoken in Ile de France, from which Parisian was developed, became the standard language in France. The consequence was that some Norman words already existing in the language were replaced by new forms of the Parisian type. A new impulse was given to French influence; Paris, with its university, had authority in matters of culture and letters and it was since this century that very many cultural terms came into language.

Most French loanwords from the 12th to the 14th centuries fall into one or other semantic categories, which are related to the political, social and economic matters of the time:

- # art
- # architecture and building
- # church and religion
- # entertainment
- # fashion
- # food and drink
- # government and administration
- # home life
- # law and legal affairs
- # scholarship and learning
- # literature
- # medicine
- # military
- # riding and hunting
- # social ranks

We have already offered lists of words borrowed from the 11th and the 12th centuries; the words in these lists are arranged by date of borrowing (not by semantic field). We shall do the same with words borrowed from the 13th and the 14th centuries:

Early 13th century loanwords (1200-1250)

(The first word in the pairs is Old French, the second one is Modern English)

barun-baron; blasmer-blame; feste-feast; lampe-lamp; olive-olive; poure-poor; religiun-religion; sergent-sergeant; sermun-sermon; serfise-service; duc-duke; waitier-wait; cachier-catch; prelat-prelate; bacin-basin; art-art; boillir-boil; celier-cellar; champiun-champion; chapele-chappel; chapitre-chapter; chaste-chaste; chatel-chattel; crucefix-crucifix; dame-dame; devocion-devotion; fige-fig; dignete-dignity; estat-estate; gentil-gentle; heresie-heresy; heritage-heritage; image-image; lecon-lesson; medecine-medicine; messagier-messenger; menestral-minstrel; noble-noble; ornement-ornament; parlur-parlour; fisicien-physician; piler-pillar; pitet-pity; prechier-preach; prince-prince; prueve-proof; remedie-remedy; sauvasion-salvation; servant-servant; sege-siege; espece-spice; estat-state; estorie-story; temptaciun-temptation; traître-traitor; treason-treason; trinite-trinity; puison-poison; servise-service.

Later 13th century loanwords (1250-1299)

abaie-abbey; defendre-defend; faucon-falcon; lepre-leper; musique-music; maladie-malady; escarlata-scarlet; espier-spy; marechal-marshal; parc-park; regne-reign; clergie-clergy; cuntree-country; fol-fool; heir-heir; robe-robe; soper-supper; moustarde-mustard; cucre-sugar; color-colour; frere-friar; frire-fry; grape-grape; erbe-herb; ommage-homage;

juel-jewel; juger-judge; manoir-manor; melodie-melody; menestre-minister; moton-mutton; peindre-painting; palais-palace; parlement-parliament; perdriz-partridge; preier-pray; realme-realm; sauf-safe; esclave-slave; souverain-sovereign; esquier-squire; duer-sue; venesoun-venison; abbese-abbess; bataille-battle; cathedral-cathedral; chef-chief; cuer-choir; diner-dinner; empire-empire; forest-forest; gouverner-govern; emprisonner-imprison; ma dame-madam; maire-mayor; peine-pain; rostir-roast; sire-sir; verdict-verdict.

Early 14th century loanwords(1300-1350)

(The 14th century saw a great increase in the number)

almande-almond; boef-beef; bleu-blue; blankete-blanket; carole-carol; chaere-chair; chevalerie-chivalry; cote-coat; cortine-curtain; eschequier-exchequer; exil-exile; feid-faith; facon-fashion; gendre-gender; goune-gown; yvoire-ivory; las-lace; lanterne-lantern; majeste-majesty; orange-orange; pastee-pasty; perle-pearl; per-peer; poete-poet; romanz-romance; samoun-salmon; saussier-saucer; ceptre-sceptre; soudier-soldier; esturgeon-sturgeon; title-title; touaille-towel; vicare-vicar; vyn egre-vinegar; hairon-heron; loigne-loin; atourne-attorney; cronicle-chronicle; coupable-culpable; jaunice-jaundice; leisir-leisure; single-single; aorer-adore; estalon-stallion; diamant-diamond; rubi-ruby; chacier-chase; mirrouir-mirror; misterie-mystery; boton-button; maistresse-mistress; fesant-pheasant; baptesme-baptism; bote-boot; coruner-coroner; tenant-tenant; bescuit-biscuit; deien-dean; marchis-marquess; prose-prose; crême-cream; sobre-sober; avocat-advocate; immortalite-immortality; mansion-mansion; patreimoine-patrimony; reward-reward; suget-subject; saintuarie-sanctuary; papier-paper;

Late 14th century loanwords(1351-1400)

grammaire-grammar; logique-logic; pastour-pastor; pelote-pellet; avouterie-adultery; apetite-appetite; peche-peach; aorner-adorn; devin-divine; juste-just; liberte-liberty; roial-royal; tragedie-tragedy; tretiz-treatise; autorite-authority; capitaine-captain; legacie-legacy; sent-scent; bille-bill; salarie-salary; embusche-ambush; volum-volume; convertir-convert; crime-crime; lattis-lattice; scisme-schism; trete-treaty; magique-magic; armee-army; baie-bay; oposer-oppose; vel-veal; confection-confection; copier-copy; viscounte-viscount; barre-bar; mincier-mince; pignon-pigeon; salade-salad; saintite-sanctity; noun-noun; toster-toast; secret-secret.

In the later Middle English period the contacts with French continued through the Hundred Years War.

15th century loanwords (1400-1491)

bail-bail; juree-jury; limon-lemon; loialte-loyalty; nutritif-nutritive; tarte-tart; asemblee-assembly; revenu-revenue; compilation-compilation; garde-guard; public-public; abhorrer-abhor; paisant-peasant; manuvrer-manoeuvre; viril-virile.

The close of the Middle Ages marked a change in the ways in which French influenced English. This change is characterised by two things:

[1] whereas Middle English had been very receptive of French loanwords which often became integral parts of the language, after the beginning of the 16thc., French became much more the source of particular classes of words; many of these classes were limited to the better educated or to those special groups who used technical terms. For instance, many of the 16thc. loanwords were terms that belong to war.

[2] these loanwords enter the lexicon in their modern French pronunciation, and this is partly retained and seldom anglicized. Older French loanwords have been so fully assimilated into English that they have followed its patterns in pronunciation and stress. If we compare older loanwords as *table, chair, court* with *connoisseur, amateur, bagatelle* we can notice that the words in the second group indicate different degrees of 'Englishing' in pronunciation, but all keep something from the French sounds; as far as the words in the first group are concerned one needs some guidance in revealing their source. The words in the second group have not been so fully assimilated into the language as the other group. Early French loanwords have been adapted to the English system of stress, as, for instance, *honour, favour, virtue*. we can notice that the sounds of the vowels as well as the stress has become completely English. But such words as those in the second group tend to show a stressed final syllable which is not common to English. The following are some 16th c. French loanwords which have remained in use; besides the military and naval terms we find trading and social words as well. But it must be remembered that this period was not very representative for French influence.

Loanwords (1500-1549)

mignon-minion; trophée-trophy; pionnier-pioneer; pillote-pilot; scene-scene; saillie-sally; coronnel-colonel; machine-machine.

Loanwords (1550-1599)

chamois-chamois; gaze-gauze; vase-vase; combat-combat; gentile-genteel.

The 17th century was more representative than the 16th century in the process of borrowing French words into the English lexicon. It was a period of close contacts between England and France in matters of literature and social communication. At the same time the borrowing of military terms and others of commerce continued. Here is a selected list:

Soupe-soup; nad've-nad've; rapporter-rapport; champagne-champagne; gentil-jaunty; envoi-envoy; ballet-ballet; aide-de-camp-aide-de-camp; beau-beau; penchant-penchant; commandant-commandant; menage-menage; salon-salon.

The 18th century was again rich in French loanwords; the terms borrowed are military terms, lexical items from the language of diplomacy, social life, arts. Again, the pronunciation of these words has not been assimilated into English like Middle English loanwords. They are spoken with different degrees of approximation to French, but with English stress patterns. The list is very selective, but as before it will resume to words and phrases in common use (words are not arranged according to their semantic field):

First half of the 18th century (1700-1750)

reservoir-reservoir; debris-debris; brunette-brunette; police-police; bureau-bureau; chaperon-chaperon; ration-ration; chute-chute; detour-detour; hors d'oeuvre-hors d'oeuvre; pique-nique-picnic; etiquette-etiquette;

Second half of the 18th century (1751-1800)

debut-debut; vignette-vignette; morale-morale; rouge-rouge; brochure-brochure; chiffon-chiffon; boulevard-boulevard; douche-douche; genre-genre; souvenir-souvenir; protégé-protégé; nuance-nuance; ravine-ravine; amateur-amateur; crepe-crepe; plateau-plateau; chignon-chignon.

The 19th century was the most productive of all periods in French loanwords since Middle English period, mainly in terms of art and letters (*resume, cliché, motif, fin-de-siecle*), of textiles and furniture (*parquet, chiffonier*), military terms (*barrage*), social and diplomatic terms (*chauffeur, elite, fiancee, attache*), food (*restaurant, menu, souffle*), dress (*beret, duede*). Most of the French loanwords that were borrowed during this period (as well as the 20th century) have not been assimilated to English pronunciation in the way that earlier loanwords have been. Compare, for instance, the pronunciation of *village* (14^{thc.}) with the various pronunciations of *garage* (20^{thc.}), which keep some aspects of French pronunciation with variant syllable stress, and the assimilated form which has followed the pattern of *village*.

The following list is a small sample of 19th century French loanwords (they are in date order too):

Café-café; de luxe-de luxe; coupon-coupon; coupe-coupe; chic-chic; cigarette-cigarette; repertoire-repertoire; menu-menu; matinee-matinee; hangar-hangar; foyer-foyer; suede-suede; revue-revue; massage-massage; premiere-premiere; cliché-cliché; décor-décor; chauffeur-chauffeur.

The process of borrowing has continued in the 20th century:

Limousine-limousine; déjû vu-déjû vu; haute couture-haute couture; fuselage-fuselage; rotiserie-rotisserie; camouflage-camouflage; collage-collge;

We have included in the above list a few examples of loanwords from different areas: military, arts, fashion. It will be noticed that whole phrases, either in their French form or literally translated, are among the recent French items that have entered English. These phrases may be useful when addressed to a proper audience or reader, provided the same thing cannot be expressed in English very adequately.

There are relatively few means of identifying French loanwords in English, except in the case of most recent borrowings. Words pertaining to Norman French are hardest to identify: they are simple in form and belong to a great extent to everyday life and thought. For instance, many archaic French usages continue in the legal usage of England. French word order is preserved in *attorney general*, *court martial*. The names of most legal roles that are used today in English are French in origin, such as: *attorney*, *bailiff*, *coroner*, *judge*, *plaintiff*. The same is the case with the names of many crimes: *arson*, *felony*, *perjury*, and of legal actions, processes, and institutions, such as: *bail*, *bill*, *jail/gaol*, *penalty*, *sentence*. The later medieval loanwords are likely to be more specialised in meaning and more learned or literary in their use. Since the French had some difficulty with initial 'w' they changed it to 'g', which was later spelled 'gu', this giving such words as: *guarantee*, *guard*, *guardian*, *guide*. Since the French had trouble also in pronouncing words with initial 'sk', 'sp', 'st', etc. they added an initial 'e' and gave us words like *estate*, *esquire*, *especially*, although English tends to drop the initial 'e', as in *state*, *squire*, *especially*.

Sometimes the pronunciation of more recent loanwords helps to identify its origin, particularly in the case of words with final silent 's, t, ue, x': *apropos*, *depot*, *unique*. When typically French sounds appear, such as the palatalization of 'g' in *vignette*, or the pronunciation of 'g' in words like *regime* and 'ch' in words like *chef* one may sense the foreign nature of the word. In the same way, the more exotic spellings of certain French words call our attention, as 're' in *centre*; 'lle' in *gazelle*; medial 'qu' in *liquor*; 'mme' in *programme*.

Some of the suffixes that have been brought into English with French loanwords are of great help in recognizing words of French origin: *-age/homage*; *-ance/abundance*; *-ence/diligence* (*Latin would have -antia/-entia*); *-ee/devotee*; *-ese/journalese*. The prefix *de/de la* also shows French influence: *Marquis de Lafayette*.

French loanwords pertaining to different domains have pervaded the English lexicon to such an extent that the well-educated people must have conscious knowledge of them. *C'est la vie*.

BIBLIOGRAPHY

1. Bailey, W. and Gorlach, M. (eds). 1984. *English as a World Language*. Cambridge:CUP.
2. Barber, Charles. 1976. *Early Modern English*. London:Deutsch.
3. Barber, Charles. 1993. *The English Language:A Historical Introduction*. Cambridge:CUP.
4. Baugh, A. C. and Cable, T. 1993. *A History of the English Language*. London:Routledge.
5. Blake, N. F. 1996. *A History of the English Language*. London:Macmillan.
6. Bloomfield, L. 1935. *Language*. London:George Allen & Unwin.
7. Bradley, H. 1948. *The Making of English*. London:Macmillan.
8. Brook, G. L. 1981. *Words in Everyday Life*. London:Macmillan.
9. Bryson, Bill. 1990. *Mother Tongue:The English Language*. London:H. Hamilton.
10. Burchfield, R. 1985. *The English Language*. Oxford:Oxford University Press.
11. Crystal, D. (ed). 1995. *Cambridge Encyclopedia Of the English Language*. Cambridge:CUP
12. Foster, B. 1968. *The Changing English Language*. London:Macmillan.
13. Francis, N. W. 1965. *The English Language*. New York:W. W. Norton.
14. Hogg, R. (ed). 1992. *Cambridge History of the English Language*. Cambridge:CUP.
15. Knowles, G. 1997. *A Cultural History of the English Language*. London:Arnold.
16. Leith, D. 1997. *A Social History of English*. London:Routledge.
17. McCrum, R., Cran, W., Mac Neil, R. 1986. *The Story of English*. London:Faber and Faber.
18. Potter, S. 1950. *Our Language*. London:Routledge.
19. Pyles, Th. and Algeo, J. 1982. *The Origins and Development of the English Language*.
New York:Harcourt Brace Jovanovich.
20. Sheard, J. A. 1962. *The Words We Use*. London:Deutsch.
21. Smith, J. 1996. *A Historical Study of English:Function, Form and Change*. London: Rout.

DICTIONARIES

- Chambers Twentieth Century Dictionary*, ed. A. M. MacDonald, 1997.
- Collins Cobuild English Language Dictionary*, ed. J. Sinclair, 1987.
- Concise Oxford Dictionary*(5th edn), ed. E. McIntosh, 1964.
- Concise Oxford Dictionary of English Place Names*, ed. E. Ekwall, 1960.
- Dictionary of Foreign Words and Phrases*, ed. Alan Bliss, 1966.
- Longman Dictionary of Contemporary English*, ed. P. Proctor, 1978.
- Longman Lexicon of Contemporary English*, Tom McArthur, 1981.
- New Collins Concise English Dictionary*, ed. W. T. McLeod, 1982.
- Oxford Dictionary of English Etymology*, ed. C. T. Onions, 1966.
- Oxford English Dictionary*, eds. A. H. Murray, H. Bradley, W. A. Craigie, C. T. Onions, 1933.
- Oxford Illustrated Dictionary*, 2nd edn, ed. J. Coulson, 1975.
- Webster's New Collegiate Dictionary*, ed. H. B. Wolf, 1977.
- Webster's Third New International Dictionary*, ed. P. Grove, 1961.
- Webster's New World Dictionary*, ed. D. B. Guralnik, 1974.

LA EVOLUCION DE LA LIRICA BORGESIANA

VIOREL RUJEA¹

REZUMAT. Scriitorul argentinian J. L. Borges își începe activitatea poetică în primele decenii ale secolului XX, ca adept al curentului de avangardă spaniol cunoscut sub denumirea de “ultraism”. Poezia din această perioadă are la bază cultul metaforei și o mai mare libertate în ce privește forma strofei (cultivă versul liber). În 1923 se produce ruptura cu estetica futuristo-ultraistă, Borges orientându-se spre un tip de poezie mai elaborată și mai intelectuală care va atinge punctul culminant în densele poeme de meditație filosofică scrise în perioada postbelică. Temele fundamentale ale acestei poezii cerebrale seamănă mult cu cele din celebrele “Ficciones”, tema timpului ciclic, tema fantastică (“Golemul”), tema barocă a “vieții ca vis”, fiind prezente și unele motive tipic sudamericane, autorul relizând o reușită sinteză între universalitate și argentinitate.

Se ha dicho, y a justa razón, que el vanguardismo borgesiano es un hecho conjetural, determinado y, en buena medida, influido por su estancia en España, en los años de juventud (1919-1921). Fue en aquella época cuando Borges adhirió entusiasmadamente al movimiento ultraísta, publicando en la revista *Grecia* un manifiesto firmado exclusivamente por él. En la misma revista y en otras del mismo género publicó también sus primeros poemas que encierran, como era obligatoriamente, rasgos temáticos y procederes retóricos de la poética vanguardista: el culto a la imagen, la supresión de la puntuación, el verso libre. Un ejemplo elocuente es el poema titulado “*Distancia*”, especie de *arte poética* que exalta la metáfora insólita, la imagen sorprendente, tan apreciadas por los ultraístas, uniendo lo animado a lo inanimado, lo abstracto a lo concreto:

“Tendidos de rodillas los violines
rezan sus incensarios
Jadeantes lejanías

¹El autor expresa su homenaje frente a una personalidad de la escuela de Cluj que, mediante sus investigaciones de pragmática aduce una nueva visión acerca del *acto de interpretación*.

se disputan
el aduar de un ocaso (...)
y en el prado relinchan los luceros”.
(E. Florit, *La poesía hispanoamericana...*, pág. 242).

El poema citado es significativo para la visión estética de esta primera etapa de la creación borgesiana, etapa en que el afán de trascender el obstáculo lingüístico, de llegar más allá de la superficie de las palabras y alcanzar las quintaesencias se convierte en incondicional imperativo:

“Yo he quemado en mi lámpara el sándalo
de su haz de palabras” (*Ibid.*).

La pasión ultraísta de Borges sigue manifestándose algunos años, incluso después de su vuelta a Buenos Aires, cuando funda, junto con un grupo de jóvenes poetas, la revista *Martín Fierro*, de derivación futurista.

Dándose, probablemente, cuenta de la superficialidad e inconsistencia inherentes a la doctrina estética futurista-ultraísta, Borges se orienta pronto hacia un tipo de poesía más elaborada e intelectual que alcanzará su cumbre en los densos poemas de meditación filosófica, escritos en el período de posguerra. Pero antes de llegar a ello conviene destacar la trascendencia de un libro que publica en 1923, titulado *Fervor de Buenos Aires*, libro en que se manifiesta, por primera vez, la nueva orientación de la poesía borgesiana: se trata de uno de los temas fundamentales, tema que recorre toda la obra del autor argentino y más todavía, su creación en prosa. Se trata del tema de *Buenos Aires*, su ciudad natal, presentada en una perspectiva entre real y mítica, concreta e intemporal a la vez. Una poesía en que se dan la mano la argentinidad y la universalidad de Borges; en que Buenos Aires se convierte en imagen arquetípica de la megalopolis moderna, espacio laberíntico en el que ocurren cosas inauditas. El poeta evoca en versos inolvidables y emocionantes por su carga nostálgica, las calles, los barrios, los patios de su ciudad; así, en el poema titulado “*Un patio*”, con una espléndida metáfora, escribe:

“Patio, cielo encauzado.
El patio es el declive
por el cual se derrama el cielo en la casa”. (*Ibid.*, pág. 325).

El poeta pasa revista a toda una mitología de la capital argentina, “*una mitología criolla y tiránica*” (“*El truco*”, *Ibid.*, 325) a la que pertenecen costumbres y hábitos consanguíneos a toda una comunidad humana (*el*

tango, el truco) y figuras legendarias, ya casi míticas, de hombres -verdaderos héroes- que han sabido rendir culto a la violencia, al coraje (“*valor*”, “*valentía*”), elevado al rango de supremo valor moral. El poeta evoca las figuras y las proezas de estos personajes, los *criollos*, en poemas que adquieren un tono épico, de epopeya, por la predominancia de los elementos descriptivos y narrativos.

El verso libre que el poeta cultiva con predilección se convierte en fórmula métrica preferida también para el volumen siguiente, titulado *Luna de enfrente* (1925), considerado por algunos comentaristas “el libro de poemas más optimista de Borges por el <<acento sálmico>> de sus versos, que exaltan <<su fe en la poesía>>” (L.S. de Medrano, *Historia...*, pág. 249).

Un hermosísimo poema de este libro es “*Amorosa anticipación*”, poema antológico por cuanto contiene, al lado del tema amoroso, otros dos temas, propios de la poesía de más tarde, la filosófica y barroca: *el sueño*, como elemento purificador y *el tiempo*, visto como ficción:

“Virgen milagrosamente otra vez por la virtud absolutoria del sueño,
[...]
y te veré por vez primera, quizá,
como Dios ha de verte,
desbaratada la ficción del Tiempo,
sin el amor, sin mí.” (*Ibid.*, pág. 326).

Borges retoma el tema de *Buenos Aires* y de la *ciudad mítica* en un pequeño libro que algunos críticos consideran un apéndice de *Luna de enfrente* y que lleva como título *Cuaderno San Martín*. Aquí destaca el poema “*Fundación mítica de Buenos Aires*”, donde, otra vez, expone los mitos que vienen a superponerse sobre las referencias históricas: el *truco*, el *compadre*, el *organito*, el *barrio*, el *patio*; mitos que tienden a crear una atmósfera de fábula épica y abstracción y por medio de los cuales proclama la eternidad, la intemporalidad de la urbe:

“A mí se me hace cuento que empezó Buenos Aires:
La juzgo tan eterna como el agua y el aire” (*Ibid.*, pág. 327).

Después de este libro, durante largos años, Borges abandonará prácticamente la poesía para concentrarse en el cultivo de la narrativa, en la que parece haber encontrado definitivamente su camino expresivo.

El siguiente volumen, que publica varios años después de la guerra, nos presenta a un Borges ya casi completamente cambiado. Se titula *Obra poética* y a él pertenece un libro “denso y extenso” (S. de Medrano, 250), llamado “*El otro, el mismo*”, que encierra un buen número de poemas originales. Con esto entramos en la tercera y última fase de la creación lírica borgesiana: la poeseia de *meditación filosófica*, de amplias y trascendentes reflexiones sobre temas filosófico-metafísicos, como: el sentido de la vida y la muerte, los enigmas del Universo, el problema del tiempo y de la eternidad, la idea del eterno retorno, el recuerdo, la memoria etc; una poesía repleta de sabias alusiones culturales o librescas, una poesía en que se hacen patentes procedimientos retóricos como la paradoja filosófico-fantástica, la intertextualidad que había experimentado ya en la prosa (ver, las célebres *Ficciones*, inagotable caudal de temas para estos poemas).

“*Arte poética*” es el poema -perteneciente a este volumen- en que el autor expone su nueva concepción sobre la poesía y el arte como *espejo (reflejo)* de una realidad más íntima: la del alma:

“el arte debe ser como ese espejo
que nos revela nuestra propia cara”. (J. L. Borges, *Antología poética*, Alianza Editorial, Madrid, 1992, pág. 42).

A la vez, el concepto del arte está íntimamente relacionado a la metáfora barroca del “*río - tiempo*” (o “*tiempo - río*”) y a la, también barroca, del sueño; la ascendencia hispana de ambos temas trasciende la doctrina poética del surrealismo, remitiendo a obras y autores clásicos, como las *Coplas* de Jorge Manrique (“*nuestras vidas son los ríos / que van a dar a la mar / que es el morir*”) o *La vida es sueño*, de Calderón. Así, la analogía “*río - tiempo*” queda claramente expresada en la última estrofa del poema donde el arte es asociada a la imagen del río heraclitano como metáfora del implacable transcurrir temporal:

“También es como el río interminable
que pasa y queda y es cristal de un mismo
Heráclito inconstante, que es el mismo
y es otro, como el río interminable”.²

² Obsérvese el curioso procedimiento de la rima constituida por la repetición de la última palabra del verso.

El problema del *eterno retorno* es tema de meditación en el poema titulado “*La noche cíclica*”:

“Lo supieron los arduos alumnos de Pitágoras:
los astros y los hombres vuelven cíclicamente;
los átomos fatales repetirán la urgente
Afrodita de oro, los tébanos, las ágoras” (*Ibid.*, pág. 46).

La idea del tiempo cíclico se enlaza con la de la posible repetición, no sólo de las cosas sino también del ser humano y, como consecuencia extrema, la pluralidad infinita de los individuos. Esta angustiada paradoja constituye el tema central en el “*Poema de los dones*”, en cuyo final el autor sugiere la horrorosa sospecha de que, tal vez, no sea él, Borges, quien escribe el poema sino *Paul Groussac*, el escritor que, en otra época, ciego también, hubiera ocupado su mismo cargo de director de la Biblioteca Nacional en Buenos Aires y hubiera andado por los mismos pasillos:

“Al errar por las lentas galerías
suelo sentir con vago horror sagrado
que soy el otro, el muerto que habrá dado
los mismos pasos en los mismos días”. (*Ibid.*, pág. 20)

El barroquismo poética de Borges, que cultiva la paradoja conceptista y la metáfora culteranista, entronca muy bien con su admiración por los escritores de la áurea edad española, como Quevedo, Calderón, Gracián. Este último se convierte en tema central de uno de los más significativos poemas del libro: “*Baltasar Gracián*”. El ideólogo del conceptismo barroco, cuya figura evoca Borges, es admirado por su manierismo estético, por su propensión hacia el aspecto lúdico de la poesía:

“Laberintos, retruécanos, emblemas,
helada y laboriosa nadería
fue para este jesuíta la poesía
reducida por él a estratagemas”. (*Ibid.*, pág. 57).

El ya mencionado tema de la multiplicación de los mundos vuelve en el fantástico poema “*El Golem*”, inspirado, entre otros, en el libro homónimo de Gustav Meyring y en los tratados de los cabalistas medievales. El poema se construye en torno a un núcleo narrativo: se trata de un rabino de Praga, Judá León, el cual, tras haber conseguido descifrar los libros esotéricos de la Cábala, logra crear un ser vivo a partir de un muñeco (un así-llamado

“Golem”). Este Golem, tan imperfecto ante su creador como lo es el hombre respecto a Dios, no puede hacer más que imitar torpemente las acciones de su amo. La conclusión que se desprende es inquietante y a tono con lo fantástico borgesiano propio de las *Ficciones*: existe una serie infinita de seres que se repiten en línea descendiente mientras que el acto creativo imitativo sufre un inevitable proceso de degradación:

“Por qué di en agregar a la infinita
serie un símbolo más?” (*Ibid.*, pág. 61).

y Dios, observando desde lo alto a su rabino, siente una análoga angustia:

“Quién nos dirá las cosas que sentía
Dios, al mirar a su rabino en Praga?” (*Ibid.*, pág. 61).

También se repiten, a lo largo del libro, otros motivos obsesionales como el *tiempo* o la *vida como sueño*. El primero, en el poema “*Adrogué*”, donde describe, en tono elegíaco, el inexorable transcurrir de las horas:

“El antiguo estupor de la elegía
me abrumba cuando pienso en esa casa
y no comprendo cómo el tiempo pasa,
yo, que soy tiempo, sangre y agonía”. (*Ibid.*, pág. 41).

El segundo, en “*Ni siquiera soy polvo*”, cuyo verso final recoge la idea unamuniana -y barroca- de que el hombre es el sueño de Dios; “*Suéñanos, Señor!*”, exclama Unamuno, y repite Borges:

“Para que yo pueda soñar al otro
cuya verde memoria será parte
de los días del hombre, te suplico,
mi Dios, mi soñador, sigue soñándome” (*Ibid.*, pág. 135).

La idea de la “*vida como sueño*” reaparece en “*La cierva blanca*”:

“Yo también soy un sueño fugitivo que dura
unos días más que el sueño del prado y la blancura”.
(*Ibid.*, pág. 121).

El hombre, parece decirnos Borges, meditando pascalianamente, es un ser frágil e inconsistente y las cosas, los objetos le sobrevivirán; las cosas “*Durarán más allá de nuestro olvido; / no sabrán nunca que nos hemos sido*” (“*Las cosas*”, *Ibid.*, pág. 93).

Tampoco falta en este libro borgesiano el motivo de la patria, de su querida Buenos Aires. La capital argentina adquiere ya todas las características de un espacio arquetípico, mítico dentro del cual “se han configurado las frustraciones del poeta y donde se proyecta su oscuro destino” (Medrano, 256); así lo afirma en el poema titulado “*Buenos Aires*”:

“Y la ciudad, ahora, es como un plano
de mis humillaciones y fracasos”. (*Ibid.*, pág. 82).

La relación entre el poeta y la ciudad no se apoya sólo en el convencional sentimiento del amor o la añoranza, sino también en su contrario, como lo sugiere en los versos finales del mismo poema:

“No nos une el amor, sino el espanto;
será por eso que la quiero tanto”.

La violencia, el cuchillo, la sangre derramada, el culto al coraje son temas que recorren poemas de sabor regionalista, como “*Los compadritos muertos*”, “*Milonga de los dos hermanos*” etc.

En cuanto a los aspectos formales de la poesía de Borges en este último período de creación, cabe acentuar, entre otras cosas, la insuperable *riqueza del lenguaje*. La lengua poética de Borges es una de las más vivas y abiertas que se haya escrito en castellano, revelando en ella una sólida asimilación de la lección barroca, en especial de Quevedo y Gracián. Un procedimiento insólito, pero definitorio para el poeta argentino -también lo emplea mucho en la prosa- es la *enumeración caótica*, eficaz por las sorprendentes analogías que se insinúan detrás de las palabras. El procedimiento es constante en “*Otro poema de los dones*”, donde aparecen contiguos objetos y fenómenos tan heterogéneos, como: “*el pan y la sal*”, “*el misterio de la rosa*”, “*el amor*”, “*el álgebra*”, “*Schopenhauer*”, “*la caoba, el cedro y el sándalo*” y un sinfín más. Otro método interesante es la *adjetivación insólita* y sorprendente que, a veces, desemboca en el *oximorón*: “*arduos alumnos*”, “*árido palacio*”, “*calles unánimes*”, “*épicas lluvias*”, “*visible tiniebla*”, “*círculo vedado*”. Borges prefiere unir el término abstracto o el concepto filosófico -a veces con una ostensible carga simbólica- a lo concreto y sensorial, proceder que revela un riguroso afán de precisión y lucidez en un constante esfuerzo de ordenar el caos del mundo y de las palabras.

Tampoco podemos dejar de destacar el acendrado cuidado que el poeta manifiesta por la perfección formal y la pulcritud del estilo. Ya raras veces emplea el versículo libre -fórmula preferida en los principios de su actividad poética- gustando, en cambio, de algunas formas métricas y estróficas tradicionales: el soneto, el cuarteto o, en cuanto al metro, el endecasílabo; pocas veces echa mano al octosílabo tradicional o al alejandrino.

El léxico de Borges es impresionante por su gran diversidad. Ya vimos la manera especial de aplicar los adjetivos. Lo mismo se puede afirmar de su modo de tratar los sustantivos, desde los abstractos, simbólicos y filosóficos, hasta los más simples, del lenguaje coloquial (hay, por ejemplo, poemas en que abunda el léxico criollista); lo cual acentúa, otra vez, el dualismo borgesiano -o la síntesis-, su permanente pendulación entre argentinidad y universalidad.

MARGINALII LA UN TEXT HAGIOGRAFIC: DOSOFTEI, VIAȚA ȘI PETREACEREA SVINȚILOR

RODICA FRENȚIU

RÉSUMÉ. Le métropolitain Dosoftei de Moldavie, en tant que hiérarque de l'Église roumaine de Moldavie a mis toute sa vie "au service des intérêts culturels du pays" (Cartoian, 1980: 203). Par son activité de traducteur de textes religieux, il préfigure les signes "d'une nouvelle culture" (Lotman, Uspenskii, 1985: 21), fondée sur l'affirmation de l'originalité, de la spécificité, de la personnalité d'un individu ou d'un peuple.

L'ouvrage imprimé sous le titre *La vie et la mort des saints*, le premier texte hagiographe de grande ampleur (1000 pages) de la littérature roumaine, appartient à Dosoftei et paraît à Jassy, entre 1682-1684, en quatre volumes. Livre à caractère religieux ou livre de lecture, il représente les efforts d'une spiritualité qui recherche ses propres modalités d'expression, l'apparition de cet ouvrage imprimé modifiant le paysage culturel roumain de la fin du XVIIe siècle et exerçant son influence sur l'évolution ultérieure de la littérature roumaine.

Notre étude, *Dosoftei, "La vie et la mort des saints" et la rhétorique religieuse* tente de situer ce texte dans le cadre plus large de la rhétorique religieuse, en soulignant en quelle mesure il a contribué à l'affirmation de la littérature roumaine dans un espace d'influence culturelle byzantin, à la création d'un profil propre, original.

I. Dosoftei Mitropolitul Suceavei și tipăritura *Viața și petreacerea svinților*.

1. Introducere

'Când întoarceți paginile îngălbenite ale unui manuscris [...], cod, simbol al credinței, care e prima voastră observație?' problematiza H. Taine în *Introducere la Istoria literaturii engleze* (1965: 245) o posibilă întâlnire între veacuri. 'Vă gândiți, continua, că el nu s-a făcut singur. E doar o formă, asemenea unei cochilii fosile, unei amprente, asemenea uneia dintre formele lăsate în piatră de un animal care a trăit și a pierit. Sub cochilie s-a aflat un animal și sub document s-a aflat un om. De ce studiați cochilia dacă nu pentru a vă închipui animalul?' (ibidem: 248).

Desigur că efortul de investigare a culturii și mentalității unor secole de mult apuse își are farmecul și riscul lui. Așa cum Anton Dumitriu recunoștea că tentativa de înțelegere a filosofiei antice grecești, examinată de cineva aparținând unei alte culturi prin ‘prisma de valori’ ale propriei lui culturi, este expusă unei probabilități de ‘deformare a ceea ce este specific vieții intelectuale a acelei culturi’ (1984: 38), sîntem conștienți că găsirea modului propriu în care s-a dezvoltat spiritul acelei culturi de odinioară și înțelegerea sistemului de coordonate ce-l caracterizează întîmpină, firesc, mai multe dificultăți. Acestea s-ar datora, în primul rînd, faptului că ‘nu ne putem desprinde de propriile noastre concepții, de propriile noastre concepte, pentru a pătrunde într-o lume care era departe de vocabularul nostru științific și filosofic’ (Dumitriu, 1984: 38).

Cunoscîndu-ne limitele, riscăm o investigație de acest tip, considerînd că o cunoaștere aproximativă, o reconstituire chiar incompletă valorează, totuși, mai mult decît una nulă: ‘Fără îndoială, o astfel de reconstituire a cadrului cultural al unei lumi vechi e totdeauna incompletă; ea nu poate prilejui decît judecăți incomplete; dar trebuie să ne resemnăm. Mai mult valorează o cunoaștere mutilată decît o cunoaștere nulă sau falsă și nu există alt mijloc de a cunoaște cu aproximație faptele de altădată decît să vedem cu aproximație pe oamenii de altădată’ H. Taine (1965: 250).

Ni se oferă, astfel, șansa unică de a intra într-un ‘dialog cultural’ (Duțu, 1972: 8). Ceea ce găsește prin munca lui de cercetare un istoric, un filolog, nu e o lume de obiecte fizice, ci un univers simbolic. Obiectul nostru de cercetare trimite mesaje ce ni se adresează într-o limbă ce le este proprie, o limbă ce nu e altceva decît materializarea spiritului unei epoci trecute (Cassirer, 1994:), pe care noi, cu ‘ochii minții’, (Taine, 1965: 248) avem datoria de a-l observa. Înțelegînd omul vom avea acces la înțelegerea unui popor, a unei epoci.

2. *‘Smeritul Dosoftei Mitropolitul Moldovei’*

Viața și literatura religioasă a Moldovei celei de-a doua jumătăți a secolului al XVII-lea e dominată de figura mitropolitului Dosoftei.

Dosoftei (1624-1693) a intrat în memoria urmașilor săi cu portretul făcut de Neculce (1968: 98): ‘Acestu Dosofteiu mitropolit nu era om prostu de felul lui. Și era neam de mazîl; prea învățat, multe limbi știa: elinește, lătinește, slovenește și altă adîncă carte și-nvățătură, deplin călugăr și cucernic și blînd ca un miel. În țara noastră, pe-ceasta vreme nu este om ca acela. După ce l-au dus la Jolfa, îl puneau craiul Sobețchie de s-îmbrăca cu hainele cele scumpe și odoarele mitropoliei țării noastre, de făcea leturghii

de dzile mari și iordan la Bobotază, dup-obiceiul țării noastre, de să mira craiul și toț domnii leșești și lăuda de frumoasă țărămonie ce are Biserica țării noastre.’.

Într-o foarte succintă detaliere a portretului lui Neculce, notăm că, după dezbateri îndelungate asupra originii lui Dosoftei, (potrivit cărora era de origine cînd grec, cînd ucrainean) s-a afirmat în cele din urmă că ar proveni dintr-o familie de români-macedoneni, născut în Moldova, probabil în Suceava (Ciobanu, 1920). Își începe, se pare, învățătura la Iași, continuîndu-și-o, urmînd moda vremii, la Lvov, unde a învățat limbile clasice: slavona și greaca, apoi slavona bisericească și polona, alături de limba ucraineană a locului, ‘devenind, astfel, unul din poligloții vremii’ (Păcurariu, 1992: 96).

Revenit în țară, călugărindu-se la mănăstirea Probota, urcă foarte repede treptele ierarhiei ecleziastice. În anul 1658 apare în documentele vremii ca episcop la Huși, pentru ca între anii 1659-1671 să devină episcop de Roman. În 1671 ajunge ‘Arhiepiscop și Mitropolit de Suceava și a toată Moldova’, sub Gheorghe Duca.

Curînd după trecerea în cinul monahal își începe activitatea cărturărească. A fost dovedit, astfel, că, în jurul anului 1650, traduce pentru prima oară în limba română *Istoriile* lui Herodot, care ‘pare a fi prima traducere a sa, dar și una din cele mai vechi traduceri europene cunoscute’ (Păcurariu, 1992: 97). Lucrarea în discuție are drept prefață 26 de versuri intitulate «Stihuri predosloviei» care prefigurează *Psaltirea în versuri* și se încheie cu 29 de învățături moral-religioase și politice ale împăratului bizantin Vasile Macedoneanul. Seria traducerilor continuă cu un *Pateric grecesc*, cu cartea lui Agapie Landos, *Mîntuirea păcătoșilor*, și fragmente din *Viața și minunile Sf. Vasile cel Nou*.

Aflat în exil în Polonia, își continuă preocupările poetice. Sfîșiat de dorul de țară, realizează o nouă versiune a *Poemului* despre domnii Moldovei, în care continuă lista lor pînă la Constantin Cantemir, combătînd teoria lui Simion Dascălu, potrivit căreia românii ar fi urmașii “răufăcătorilor romani”. Traduce apoi din neogreacă în românește renumitul *Cronograf al lui Matei Cigalas*, ‘urmat de cîteva versuri la stema Moldovei și de altele care constituie introducerea (prologul) dramei *Erofilii*’ (Păcurariu, 1992:105) și începe talmăcirea în limbă română a *Dogmaticii* lui Ioan Damaschin.

Paralel cu această activitate de traducător se angajează și în disputa teologică existentă atunci în Biserica Ortodoxă Rusă. Mitropolitul Iasinski al Kievului și patriarhul Ioachim al Moscovei îi cer să traducă din grecește în slavo-rusă mai multe lucrări cu caracter dogmatic și liturgic ale unor Sfinți

Părinți și scriitori bisericești (Păcurariu, 1992: 106), cum ar fi: *Împotriva ereziilor* de Simion, arhiepiscopul Tesalonicului, *Epistolele* lui Ignatie Teoforul, *Cuvântările* Sfântului Ioan Gură de Aur și *Istoria bisericească* scrisă de Gherman, patriarhul Constantinopolului (Andronescu, 1968: 745).

Mitropolitul Dosoftei, ca ierarh al Bisericii românești din Moldova, își zidește întreaga viață în slujirea ‘intereselor culturale ale țării’ (Cartoian, 1980: 203). El încearcă să refacă tipografia lui Vasile Lupu, ‘demult risipită’ (Andronescu, 1968: 743) la acea vreme. Materialul tipografic adus de la mănăstirea din Uniew, unde tipărise *Psaltirea*, nu satisface, însă, nevoile redresării unei tipografii ruinate, de aceea, va apela la patriarhul Ioachim al Moscovei pentru ajutor. Cererea lui nu rămîne fără răspuns. Patriarhul îi trimite o tipografie nouă¹, ca să-și poată pune în practică dorința de tipărire a cărților serviciului divin.

Deși o prezentare a activității cărturărești a lui Dosoftei fără o precizare, în paralel, a fundalului istoric în care ea s-a desfășurat schilodește înțelegerea adevăratului efort pe care înțeleptul ieromonah l-a pus în slujba culturii române, considerăm că și o simplă enumerare a lucrărilor ce-au văzut lumina tiparului poate contribui la conturarea profilului personalității cărturarului. După cum aminteam deja, cele dintâi texte pe care le datorăm acestui erudit ierarh sînt tipărite la Uniew (Ucraina) în 1673 (*Psaltirea în versuri* și *Acatistul Născătoarei lui Dumnezeu*). Tot de numele mitropolitului moldovean se leagă și alte cărți bisericești tipărite la Iași: *Dumnezăiasca Liturghie* (1679), cu textul integral românesc, *Psaltirea slavo-română* (1680), *Molitvănicul de înțales* (1681), *Viața și petrecerea svinților* (1682-1686), *Octoihul* (1683?), *Parimiile* (1683) (Gheție, 1997: 285).

Zăbovind asupra titlurilor notate mai sus, gîndindu-ne la ele ca la niște lucruri omenești, ne amintim că și ele sînt supuse acțiunii legii entropice, așa cum orice obiect fizic este supus degradării, schimbării, nu numai într-un sens material, ci și într-unul spiritual: ‘Chiar dacă existența lor continuă, ele se află în pericolul constant de a-și pierde semnificația’ (Cassirer, 1994: 256). Au trecut de la apariția lucrărilor lui Dosoftei peste trei sute de ani. Acceptînd că realitatea unui obiect este în primul rînd simbolică, nu fizică, înțelegem că ‘o astfel de realitate nu încetează de a cere interpretare și reinterprete’

¹ Însoțită de o scrisoare care ‘vădește stima de care se bucura Dosoftei printre contemporani’ (Cartoian, 1980: 204): ‘A binevoit Domnul Dumnezeu a așeza ierarh înțelept oamenilor săi ...pe Pre Sfinția Ta, care-i paști bine printr-o înțeleaptă cîrmuire, că și mai departe de noi a pătruns obșteasca laudă pentru a ta urmare în Hristos ... Am aflat strălucita Ta evlavie către Domnul Dumnezeu și rîvna cea dumnezăiască și fierbinte ce o ai în lucrurile Tale ortodoxe și sincera Ta îngrijire pentru turma încredințată Ție.’ (Dragomir, 1912: 128).

(Cassirer, 1994: 256). Actul aducerii-amine al semnificației, uneori uitate, a unei cărți se face prin apelul la memorie, o memorie simbolică, în care imaginația devine un element necesar al amintirii adevărate. Memoria nu este ‘pur și simplu o renaștere a trecutului, ci un proces creativ și constructiv’ (Cassirer, 1994: 256). Lumea obiectelor fizice, cartea, este parțial salvată de la vulnerabilitate printr-o reamintire continuă. Lumea cărților noastre vechi, în general, a operei lui Dosoftei, în particular, poate fi și ea reamintită și, astfel, salvată de la uitare.

Definind cartea ca ‘un fragment al culturii scrise’ (Duțu, 1968:), prin intrarea ei, firească, într-o istorie culturală, o sumă de întrebări se nasc instantaneu:

- a) Cine scrie și pentru cine?
- b) Cine citește și de ce?
- c) Ce formație au autorii de cărți?
- d) Ce formație au cititorii?
- e) Care este impactul lecturii asupra cititorilor? (Febvre, 1965: 263-268, apud Radosav, 1995: 6).

Răspunsurile ce s-ar obține fac permanent trimitere la acel univers simbolic al cărții. Alături de cruce, icoană, templu, văzute în Evul Mediu în dimensiunea lor simbolică ‘de participare la ceresc prin însăși configurația lor materială’ (Evdochimov, 1992: 111), cartea este și ea purtătoare a cuvântului divin. Nu e vorba nicidecum de o carte oarecare, ci de cartea sfântă, de cartea religioasă ce exprimă o hierofanie. În acest fel, ‘între sacru și suportul său material există o comuniune ontologică, fie că este vorba de materia sacramentelor (carte, icoană [‘cinstea sv<i>ntei icone merge la obrazul cel dintâi și cela ce cinstește sv<i>nta icoană să-nchină și cinstește pre cela ce-i scris statul lui într-însă’ (Dosoftei, 1682-1686: 61r)], cruce), fie că e vorba de ființa umană’ (Evdochimov, 1992: 111). Cartea acestui timp intră, însă, în viața oamenilor. Proiecția asupra cărții este ambivalentă. Pe de o parte, ea reprezintă în sine o reificare a cuvântului divin, deci a divinității: ‘Ascultă-mă, frate, că dobîndește înțălesul lui D<u>mn<ă>dzău cine să-ndilipnicește pregiur s<i>nt<e>le Cărți cu inemă direaptă!’ (Dosoftei, 1682-1686: 462v-463r), iar pe de altă parte, este un instrument al ritualului și al exercițiului pietății, legat direct de trăirea sentimentului religios (Radosav, 1995: 190): ‘Deci, frate, nu te leni de spăseniia s<u>fl<e>t<u>lui tău, ce te îndilepnicește cu cetitul și ruga, că-ț va lumina mintea și vei fi întreg și cu totul deplin, că D<u>h<u>l cel S<i>nt îț grăiaște: “Te fă ca cerbul așteptînd și dorind să vie la izvoră de ape, la d<u>mn<ă>dzăieștile Cărți și vei bea dintr-înse și-ț vei stîmpăra seatea carea te aprinde cu chinurile!”’ (Dosoftei, 1682-1686: 463r).

3. *Dosoftei*, **Viața și petrecerea svinților** și oratoria religioasă

Trasarea granițelor ce despart proza oratorică de alte tipuri de scrieri în literatura noastră veche întîmpină multe greutăți, datorită faptului că ‘fenomenul de întrepătrundere și interacțiune dintre “genuri” și “specii” era o particularitate a codului literar medieval, cînd între un *cuvînt de laudă* (operă oratorică) și o *viață* (operă hagiografică, dar cu pronunțată tentă panegiristică) similitudinile covîrșeau vizibil deosebiriile’ (Mazilu, 1986: 13). Spre exemplu, în cuvintele din *Viețile sfinților*, Dosoftei încearcă să arate credincioșilor drumul adevărului: ‘Omule, pînă ești la tîrgul vieții, pînă nu să tîrgul rășchiră, cumpără-ț cu milostenia la săraci mila de la D<u>mn<ă>dzău, cu smereniia slava veacinică, cu direptatea viața nefîrșită, cu curățeniia cunună, cu blîndețea întrarea în rai, cu ruga petrecerea cu îngerii! Cumpără-ți cu truda răpaos, cu priveghearea fața nevădzutului D<u>mn<ă>dzău, cu postul și cu seatea, în dulcița veacinicelor bunuri!’ (Dosoftei, 1682-1686: 448r) sau ‘greșiților’ calea îndreptării: ‘Omule, să-ț fie în cap mintea și gîndul, ochii s<u>fl<e>tului prăvind la D<u>mn<ă>dzău, iară a trupului căuțînd în pămînt, unde preste puțîn vom merge! Urechile să-ț fie la ascultatul s<i>ntelor Cărt, în brațe să-ț fie suspinele pentru păcate, în limbă adevărătatea, în budze, ruga, în mîni, datul la mișei, în inemă, nemîniarea, în trup curățeniia, în pîntece flămîngiunea, în genunchi închinăciunile la D<u>mn<ă>dzău! Și de le vei păzi aceastea, face-te-vei fiu luminei și ficior împărăției ceriului și ocean bucuriei veacnice și vei fi orășan Ierusalimului ceresc’ (Dosoftei, 1682-1686: 448r).

Literatura religioasă a acestei epoci n-a fost nicidecum unitară. Se pot diferenția în cadrul genurilor aferente literaturii religioase, în funcție de specificul practicilor mănăstirești, diverse subcategorii: ‘*scrierile patristice* se prescriau în sbornice în funcție de marile “etape” ale anului bisericesc; *cuvintele* au fost grupate pe “subgenuri după zilele cînd se rosteau; *compunerile hagiografice* au intrat și ele în tipare diverse (*vieți* de tip “minei”, de tip “prolog”etc.)’ (Mazilu, 1986: 32-33), fiecare din ele răspunzînd unei destinații bine precizate.

Hagiografia ar putea fi încadrată în specia panegiricului, mai ales în secolele al XII-lea și al XIV-lea (Mazilu, 1986: 54). Apropierea între *viață* și encomion a fost fixată drept normă în secolul al X-lea de Simeon Magistrul și Logofătul (Metafrastul). ‘Potrivit modelului metafrastian, textul hagiografic începea cu un “avat-propos” în care era pus în evidență rostul edificator al întîmplărilor ce urmau a fi relatate. Sfîntul, de obicei coborîtor dintr-o stirpe nobilă, alegea reclusiunea și meditația pe marginea textelor sacre din fragedă vîrstă; urma retragerea într-un “pustiu” sau alt loc sălbatic, unde trecea cu bine “probele” ispitelor, atrăgînd atenția pelerinilor de care încearcă, apoi, în

zadar, să scape prin căutarea unor noi spații de claustrare; după ce moare (o moarte pe care, de regulă, și-o prezice), moaștele sale înfăptuiesc un șir de miracole.’ (Turdeanu, 1947: 70-71). În secolele al XIII-lea și al XIV-lea apar scrierile hagiografice într-o retorică fastuoasă ale lui Constantin Akropolytes, ale lui Theoctist Studitul sau ale lui Theodor Metochitul.

Specia hagiografică intră pe un alt drum o dată cu apariția isihasmului. Partizanii lui Grigorie Palamas în ofensiva lor împotriva sprijinitorilor lui Varlaam din Calabria vor conferi o funcție militantă textului encomiastic. Alături de posibilitatea de exprimare a punctelor de vedere personale, literatura hagiografică, pe lângă coordonata panegiristică și ulterior cea ideologică, capătă și una militantă. ‘Cele două tabere aflate în conflict scriu vieți menite să immortalizeze faptele propriilor corifei’ (Mazilu, 1986: 55). Nicephoros Grigoras (1295- cca. 1360), inamicul lui Grigorie Palamas, compune *viețile* lui Ioan, episcopul Heracleii, a lui Mihail Sinkelos și a împărătesei Theophana.

Isihaștii, avînd posibilitatea prin conciliul din 1351 să canonizeze personalitățile din care se revendicau, își scriu și ei literatura sfinților lor. Patriarh al Constantinopolului (1350-1353, 1355-1363), Callist redactează viața lui Grigorie Sinaitul și a lui Theodosie de Tîrnova, discipol al celui dintîi. Nicephoros, mentorul lui Palamas, alcătuește un codice cu fragmente din viețile unor asceți și mistici faimoși, începînd cu Antonie cel Mare și terminînd cu Simeon Noul Teolog. Palamas compune un panegiric dedicat lui Petru Athonitul. Între scriitorii isihaști se remarcă patriarhul Philothei (1353-1354, 1364-1376), care dorește să înlocuiască textele lui Grigoras și scrie, așadar, despre Sava cel Tînăr, despre Gherman Athonitul, despre Nicodim, dascălul lui, și despre Palamas, a cărui canonizare a și pregătit-o (Mazilu, 1986: 55-56).

Literatura română veche nu a comunicat direct cu literatura bizantină. Contactul s-a făcut, după cum se știe, prin literatura veche (ulterior medio-) bulgară și apoi cea bulgară.

Cărturarii bulgari au arătat un interes deosebit pentru hagiografia bizantină ‘abundent ornată și vizibil retorizantă’ (Mazilu, 1986: 176). Ei l-au tradus pe Callist cu *viețile* lui Grigorie Sinaitul și Theodosie de Tîrnova, au tălmăcit *Viața Sf. Romil* precum și alte lucrări aparținînd isihaștilor bizantini. ‘În acest cadru, Eftimie, patriarhul Tîrnovei, cel mai important autor de scrieri hagiografice și, desigur, cel mai important orator religios bulgar, va urma niște căi bine statornicite. Șapte dintre “subiecții” asupra cărora s-a oprit (într-un efort precis dirijat) aparțin martirologiei bulgare: *Viața sf. Ioan de la Rila, Viața sf. Ilarion, episcopul Meglenului, Viața sf. Filoftea, Viața sf. Paraschiva, Panegiricul sf. Mihail din Potuka, Panegiricul sf. Ioan, episcopul*

Polibotului, Panegiricul sf. Nedelea, cea de-a opta scriere tratînd o temă exterioară acestui cerc; *Panegiricul împăraților Constantin și Elena*' (Mazilu, 1986: 176-177).

Scrierile menționate vor intra în circulație în mediul cultural românesc, 'alcătuiind un compartiment important al textelor oferite spre instruire și lectură' (Mazilu, 1986: 177). Cărturarilor români manifestă un viu interes pentru hagiografie, fapt demonstrabil prin aplecarea arătată de Gavriil Uric de la mănăstirea Neamțu înspre lucrările patriarhului bulgar. Motivația poate fi găsită în importanța pe care au jucat-o aceste texte în mediul sud-est ortodox, 'stimulată, fără doar și poate, și de curiozitatea și apetitul vizibil al oamenilor de carte români' (Mazilu, 1986: 177).

Apariția *vieților de sfinți* în vechea literatură românească este legată de gestul unor voievozi sau boieri români care au ținut să-și consolideze renumele prin aducerea în țară a unor relicve sacre. 'Demersul căuta, evident, să impună așezămîntul respectiv (ori domnia în chestiune) printr-un plus de faimă, dar avea în același timp și un lesne de deslușit sens de "proteguire", căci moaștele cu pricina se transportau de regulă din teritorii ce erau amenințate sau căzuseră complet sub stăpînirea turcească. Relicvele sacre erau, deci, salvate și ocrotite, iar autorii transferului binemeritau astfel în fața opiniei ortodoxe' (Mazilu, 1986: 178).

Putem exemplifica aceasta prin *viața* sf. Filofteia care, după mai multe peregrinări, va ajunge, în cele din urmă, în Țara Românească. După cum aminteam deja, patriarhul Eftimie de Tîrnova scrie *Viața și traiul preacuvioasei maicii noastre Filotheea*, în care mutarea relicvelor în capitala Bulgariei este singura lui intervenție originală. De aici moaștele vor ajunge la Vidin, prin 1393-1394, astfel încît Ioasaf al Vidinului va redacta și el o *viață*, folosind versiunea lui Eftimie. În cele din urmă, în acest "traseu al salvării" (Mazilu, 1986: 179), între 1396-1404, relicvele sfintei ajung la Curtea de Argeș. Lucrul este binecunoscut și vecinilor, astfel încît la jumătatea secolului al XV-lea un adnotator al Sbornicului de la Lovec (Bulgaria) avea cunoscut faptul că Filofteia, despre care scrisese patriarhul Eftimie, se află la Argeș (Turdeanu, 1947: 84-86). Se pare că *viețile* sfintei în cele două variante aparținînd lui Eftimie și Ioasaf au fost copiate la noi de cîteva ori în Moldova, început făcut de Gavriil Uric. În 1653 Paul de Alep mărturisește că a văzut la Curtea de Argeș un sinaxar al sfintei (Turdeanu, 1947: 89-90). Ajunsă pe pămînt românesc, *viața* sfintei va cunoaște, normal, și prelucrări sau adăogiri locale de care se va folosi, în secolul al XVIII-lea, și Neofit Cretanul în întocmirea sinaxarului lui în limba greacă. (Turdeanu, 1947: 179).

Grigorie, 'monah și prezbiter în marea biserică a Moldovlahiei' va preamări aducerea la Suceava, din porunca lui Alexandru cel Bun, a moaștelor

lui Ioan cel Nou în *Mucenicia sfântului și slăvitului mucenic Ioan cel Nou, care a fost chinuit la Cetatea Albă*. Dosoftei va consemna și el la rîndul lui în *Viețile sfinților*: ‘Acesta s<î>nt iaste din Trapezont, laturea țării Armeniei, neguțătoriu. Fost-au atunci anul 6860. Iară cînd stătu d<o>mn Țării Moldovei Alexandru cel Bun ce l-au adus pre s<î>nt<u>l Ioan în Suceavă, la s<î>nta mitropolie, era 6907. Și să prăznuiaște gioi după Rusale, tipărit de p<ă>r<i>nt<e>le Varlam M<i>tropolitul.’ (Dosoftei, 1682-1686: 447v).

În 1497, cei patru frați Craiovești, ctitorii mănăstirii Bistrița din Oltenia, aduc din Serbia moaștele sfântului Grigorie Decapolitul. Încă de la începutul secolului al XVI-lea, viața acestui sfînt poate fi găsită într-un *Prolog* pe lunile septembrie și februarie, manuscris slav, fost la Mănăstirea Bistrița.

Gavriil Protul, ‘adecă mai marele Sfetagorei’, scrie *Viața și traiul sfinției sale părintelui nostru Nifon, patriarhul Țarigradului, care au strălucit între patemi și ispite în Țarigrad și în Țara Muntenească*, între 1517-1521 (Mazilu, 1986: 180-181).

Relicvele sfîntei Paraschiva ajung în 1641 în Moldova. Încă înainte de aceasta, Matei al Mirelor, egumen la Mănăstirea Dealu, întocmise o *viață* a sfîntei, abătîndu-se de la varianta lui Eftimie, transformînd panegiricul sfîntei într-o *viață* obișnuită (Turdeanu, 1947: 98). Mitropolitul Varlaam va ‘autohtoniza’ (Mazilu, 1986: 181) textul, pentru ca, mai tîrziu, Dosoftei să includă în *Viețile sfinților* ‘o nouă versiune românească [...] cu vizibile amplificări și cu destule elemente ce reflectă “etapa moldovenească” a peregrinărilor sacrelor relicve’ (Turdeanu, 1986: 99): ‘Într-aceastaș dzî, pomenirea preacuvioasei maicii noastre Parascheviei, carea au adusu-o răpăosatul în bună credință, Ioan Vasilie voăvoda, D<o>mn<u>l de Țara Mo<l>dovei, în dzîlele d<o>mniei sale, din Țarigrad, cu mare nevoie și cheltuială nenumărată. Ș-au aședzat sv<i>ntele ei moștii în slăvita besearică, la Tri sfetiteli, în Iași, în strana cea mare.’ (Dosoftei, 1682-1686: 65r). Sau în alt loc, același Dosoftei notează că: ‘dintr-o palmă a sv<i>nții sale iaste la sv<î>nta episcopie la Roman o bucăța și la Buciuiești un deaget adus din Țarigrad de Dumitrașco logofătul, precum mi-au spus Iordachi Spătariul la masa Dabijii-vodă, D<u>mn<ă>dzău să-i pomenească. Și eram și eu un smerit Dosoftei ep<i>scop la cel sv<î>nt scaun, la Roman. Ș-am adeverit c-am vădzut de multe ori sv<i>nt<e>le moștii sărutîndu-le și slujind cu săborul, acmu în dzîlele noastre ...’ (Dosoftei, 1682-1686: 66r).

Viețile sfinților contribuie, astfel, la afirmarea literaturii române într-un spațiu de influență cultural bizantin, la crearea unui profil original al ei. E strădania unei spiritualități care-și încearcă propriile modalități de exprimare, adăugîndu-se la aceasta și conotația politică cu care este încărcată apariția

acestui tip de text în cultura noastră, și anume aceea de apărare a legii strămoșești.

Primul text hagiografic de mare întindere (1000de pagini) din literatura română îi aparține lui Dosoftei și apare la Iași, între 1682-1684, în patru volume. Acest text poartă titlul *Viața și petreacerea svinților*¹ sau, după cum notează însuși autorul la începutul propriu-zis al cărții (după *Stihuri la stema Moldovei, Predoslovie și Cuvînt către cititor*) *Proloagele tuturor sv<i>ților*.

Proloagele mitropolitului Moldovei sînt numite de obicei *Viețile sfinților*, folosindu-se doar unul din titlurile puse de autor pe prima lor filă. 'Ele reflectă în realitate versiuni grecești ale Sinaxarelor, cărora eruditul mitropolit le-a adăugat informații luate din prelucrările sud-slave, din traduceri românești anterioare (din secolele XIV-XV), și chiar, probabil, dintr-o ediție moscovită, cunoscută cel puțin din timpul călătoriei la Kiev, în anul 1684' (Velculescu, 1988:133).

Traducerea a fost făcută din 'slavonește' și 'grecește' 'pre limbă prostă', românească, cu 'lungă nevoie și cu lexicone de agiuns', 'durînd de la 1658, cînd își începe domnia Ioan Gheorghii Ghica, pînă în epoca lui Antonie Ruset și Gh. Duca, deci circa 24 de ani' (Țepelea, 1970: 80).

Izvorul principal al tipăriturii ieșene ar fi o prelucrare neogreacă a mineelor bizantine, făcută și tipărită de Maximos, episcopul Citerei (1549-1602). Se adaugă la aceasta originalul bizantin a lui Simion Metafrast (sec.X), editat în tipografia grecească din Veneția a lui Glykys, și amănunte istorice din legendele hagiografice încorporate în cronografele bizantine ale lui Dorotei de Monembasia și ale lui Matei Cigala, din secolul al XVII-lea. Lista bibliografică consultată de Dosoftei se completează cu textele medio-bulgare ce se aflau în circulație în bisericile noastre de atunci (Cartoian, 1980: 209; Păcurariu, 1992: 103). Trebuie amintite, apoi, și legendele sfinților români, ce evidențiază legătura unui astfel de tip de carte bisericească cu folclorul.

Ce-l va fi îndemnat pe Dosoftei să scrie și să tipărească *Viețile sfinților*?

¹ Sintagma *viața și petreacerea* este o traducere a unei sintagme grecești aproximativ sinonime, frecvent întîlnită în titulatura textelor conținînd vieți de sfinți (Onu, 1982: 247). Dacă unele versiuni românești de 'vieți de sfinți' traduc originalele slave, observăm că sintagma *viața și petreacerea* din asemenea versiuni redă întocmai conținutul sintagmei corespunzătoare slave (Onu, 1982: 250).

² În centrul de cărturari de la Studion, reprezentativ pentru cultura bizantină, s-au sistematizat prin secolele XI-XII diferitele redacții scurte sau lungi ale hagiografiilor. Soarta biografiilor scurte (a *Sinaxarelor* rezumative) va evolua în directă legătură cu cea a *Mineelor*: repartizate pe zile ale anului, acestea vor circula fie împreună cu cîntările zilei, fie separat. Încă de timpuriu, din secolul al XIII-lea (poate chiar din secolul al XII-lea) Sinaxarele scurte au fost traduse (în variante diferite) în slavă, limbă în care întregii culegeri I s-a atribuit titlul cuvîntului înainte: *Prólog* (Velculescu, 1988: 131-132).

În primul rînd, poate, dorința lui de a arăta că darul sfințeniei s-a revărsat și asupra neamului românesc: ‘Dară tocma și din rumâni, mulți sînt carii am și vădzut viața și traiul lor, dară nu s-au căutat, fără numai Daniil de Voroneț și Rafail de Agapiia i-am sărutat și sînt le moștii. Apucat-am în dzîlele nostre părinți nalți la bunătăți și-n podvig și plecaț la smerenie adîncă: părintele Chiriac de Beserecani, gol și ticăloșit în munte 60 de ani. Și Chiriac de Tazlău, Epifanie de Voroneț, Partenie de Agapiia. Dară Ioan de Rîșca Arhiepiscopul, acel sînt și minunat. Inochentie de Pobrata și Istatie. Că Dumnădzău, Sînția Sa, nici un neam de rodul omenesc pe pămînt nu lasă nepartnic de darul Sfinției Sale. Ce peste toți au tins mila Sa și-au deșchis tu>ror ușa de spăsenie...’ (Dosoftei, 1682-1686: 488r).

O altă explicație ar fi satisfacerea unor nevoi legate de practica religioasă. La altar, locul cuvîntului de învățătură putea fi luat de citirea vieții sfîntului din ziua respectivă, Dosoftei dînd, astfel, ‘cartea sfîntă ca hrană sufletească de cetit și de ascultat în biserică’ (Iorga, 1928: 402). Ar mai putea fi apoi și gîndul autorului de a da o carte ‘pentru cetire însă, nu pentru întrebuițarea în biserică’ (Iorga, 1928: 400).

Carte de biserică sau carte de lectură, prin gestul lui cultural, mitropolitul moldovean se înscrie în linia marilor eforturi de afirmare a limbii române ca limbă liturgică: ‘Nimeni [...] nu a muncit atîta în biserică, pentru ca să-și cunoască românii misteriele din legea *lor* cu deplin înțales’ (Bălan, 1914: 158), limba română relevîndu-și potențele ca mijloc de expresie într-un act creator. Fără doar și poate, apariția *Vieților sfinților* a modificat peisajul cultural românesc de la sfîrșitul secolului al XVII-lea, influențînd evoluția ulterioară a literaturii române.

‘Obîrșitu-s-au și s-au istovit, pre cîtu-i într-a noastră putere, Hristoase Dumnezeu nostru, acea a socotelii Tale Taină. Că avem a morții tale pomenire, văzum a Învierii Tale chipul, împlumu-ne de nefîrșita Ta viață, îndulcimu-ne de nedeșertata Ta hrană, de carea și în fiitorul veac pre toț a ne spodobi binevoiește’ (Dosoftei, 1679/1980: 155-156).

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ :

1. ***1974, *Dosoftei (1624-1693)*, Bibliografie, Aniversări U.N.E.S.C.O., Lucrare editată cu ocazia împlinirii a 350 de ani de la nașterea cărturarului român, București.
2. ***1993, *Filocalia sfintelor nevoițe ale desăvârșirii*, traducere, introducere și note de Dumitru Stăniloae, Ed. Harisma, București.
3. ***1976, *Travaux sur les systemes de signes*, Ecole de Tartu, Editions Complexe, Bruxelles.
4. ***1985, *The Semiotics of Russian Cultural History*, Cornell University Press, Ithaca and London.
5. Andronescu, Șerban, 1968, *Smeritul Dosoftei, mitropolitul de țara Moldovei. 275 de ani de la moartea sa*, în *Revista bibliotecilor*, București, 21, nr. 12, dec. 1968, p.743-745.
6. Barthes, Roland, *La linguistique du discours*, în Greimas, A. J., Jakobson, Roman, *Sign. Language. Culture*, Editorial Board.
7. Bălan, Ioan, 1914, *Limba cărților bisericești*, Tipografia Seminarului teologic greco-catolic, Blaj.
8. Bianu, I., Hodoș, N., 1903, *Bibliografia românească veche, 1508-1830*, tom I, București.
9. ****1991, *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Editura Institutului Biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București.
10. Braniște, Ene, 1984, *Liturgica. Manual pentru seminariile teologice*, Ed. Institutului biblic și de misiune al Bisericii ortodoxe române, București.
11. Brown, Peter, 1995, *Cultul sfinților. Apariția și rolul său în creștinismul latin*, trad. Doina Lică, Ed. 'Amarcord' Timișoara și Central European University Press.
12. Cartoian, Nicolae, 1980, *Istoria literaturii române vechi*, Postfată și bibliografii finale de Dan Simonescu, Prefață de Dan Zamfirescu, Ed. Minerva, București.
13. Cassirer, Ernst, 1994, *Eseu despre om. O introducere în filozofia culturii umane*, Ed. Humanitas, București.
14. Ciobanu, Ștefan, 1920, *Contribuțiuni privitoare la originea și moartea mitropolitului Moldovei Dosofteiu*. Discurs rostit la 28 mai 1919 cu răspuns de Ioan Bianu, București, Librăriile Cartea Românească și Pavel Suru.
15. Dosoftei, 1673, *Psaltirea în versuri*, ediție critică de N. A. Ursu, Iași, 1974.
16. idem, 1679, *Dumnezeiasca liturghie*, ediție critică de N.A. Ursu, Iași, 1980.
17. idem, 1682-1686, *Viața și petrecerea svinților*, Tiparnița Svintei Mitropolii, Iași.
18. Dragomir, Silviu, 1912, *Contribuții privitoare la relațiile Bisericii Românești cu Rusia în veacul XVII. Scrisoarea patriarhului Ioachim al Moscovei către Mitropolitul Dosofteu*, în "Analele Academiei Române", Seria a II-a, tomul XXXIV (1911-1912), Memoriile Secțiunii Istorice, București.

19. Ducellier, Alain, 1997, *Bizantinii. Istorie și cultură*, traducere de Simona Nicolae, Ed. Teora, București.
20. Dumitriu, Anton, 1984, *Alétheia*, București.
21. Eliade, Mircea, 1981, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. I, Ed. Științifică și Enciclopedică, București.
22. Eliade, Mircea, 1992, *Sacrul și profanul*, Ed. Humanitas, București.
23. Evdochimov, Paul, 1992, *Arta icoanei. O teologie a frumuseții*, traducere de Grigore Moga și Petru Moga, Ed. Meridiane, București.
24. Gheție, Ion, (coord.) 1997, *Istoria limbii române literare. Epocaveche (1532-1780)*, Editura Academiei Române, București.
25. Ghibu, Onisifor, 1905, *Limba nouălor cărți bisericești*, Tipariul Tipografiei arhidiecezane, Sibiu.
26. Le Goff, Jacques, 1991, *Imaginarul medieval*, Ed. Meridiane, București.
27. Grigorie de Nazianz, 1993, *Cele cinci cuvântări teologice*, traducere din limba greacă, introducere și note de Dumitru Stăniloae, Ed. Anastasia, București.
28. Ionescu, Nae, 1994, *Suferința rasei albe*, ediție îngrijită de Dan Ciachir, Ed. Timpul, Iași.
29. Iordăchescu, Gheorghe, 1958, *Sfinții ca obiect al cultului creștin-ortodox*, în Studii teologice, seria a II-a, anul X, nr. 9-10.
30. Iorga, Nicolae, 1928, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. I. și II., Editura Ministeriului de culte, București.
31. Lossky, Vladimir, 1992, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, traducere, studiu introductiv și note Pr. Vasile Răducă, Ed. Anastasia, București.
32. idem, 1993, *Introducere în teologia ortodoxă*, traducere de Lidia și Remus Rus, Editura Enciclopedică, București.
33. Lotman, Iuri, 1974, *Studii de tipologie a culturii*, În românește de Radu Nicolau, Ed. Univers, București.
34. idem, 1976, *La signification modélisante des concepts de "fin" et de "début" dans les textes artistiques*, în *Travaux sur les systemes des signes*, Ecole de Tartu, Editions Complexe, Bruxelles.
35. idem, Ouspenski, B. A., 1976, *Mythe - Nom - Culture*, în *Travaux sur les systemes des signes*, Ecole de Tartu, Editions Complexe, Bruxelles.
36. idem, 1985, *Modele binare în dinamica culturii ruse (până la sfârșitul secolului al XVIII-lea)*, în *The Semiotics of Russian Cultural History*, Cornell University Press, Ithaca and London.
37. Lupaș, Ioan, 1995, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Ed. Dacia.
38. Mazilu, Dan, Horia, 1986-1987, *Proza oratorică în literatura română veche*, Partea I (Preliminarii. Epoca Prerenășterii), Partea a II-a (Renașterea. Barocul), Ed. Minerva, București.

39. Meneghetti, Maria Luisa, 1984, *Les modeles culturels: "ante rem", "in re", "post rem"*, în Halle, Morris, *Semiosis. Semiotics and the History of Culture*, Michigan Slavic Contributions, nr. 10.
40. Mihăilă, G., 1979, *Cultură și literatură română veche în context european*, studii și texte, Editura științifică și enciclopedică, București.
41. Munteanu, Eugen, 1995, *Studii de lexicologie biblică*, Editura Universității "Al. I. Cuza", Iași.
42. Neculce, Ion, 1968, *O samă de cuvinte*, ediție îngrijită de Iorgu Iordan, București.
43. +Nicolae, 1968, *Biserica ortodoxă română una și aceeași în toate timpurile*, f.e., Sibiu.
44. Onu, Liviu, 1982, *Paternitatea titlului Viața și petrecerea... sau o chestiune de metodă* în *Limba română*, 3, anul XXXI, mai-iunie, p. 247-251.
45. Papadima, Ovidiu, 1995, *O viziune românească a lumii*, Ed. Saeculum I.O., București.
46. Păcurariu, Mircea, 1994, *Istoria bisericii ortodoxe române*, vol.2 (secolele XVII și XVIII), Editura Institutului biblic și de misiune al bisericii ortodoxe române, București.
47. Idem, 1994, *Sfinți daco-romani și români*, Editura Mitropoliei și Bucovinei, Iași.
48. Sf. Ioan Damaschin, 1993, *Dogmatica*, Ed. Scripta, București.
49. Taine, Hippolyte, 1965, *Pagini de critică*, texte alese, traduse și prefațate de Silvian Iosifescu, Editura pentru Literatură Universală, București.
50. Turdeanu, Emil, 1947, *La littérature bulgare du XIV-e siecle et sa diffusion dans les pays roumaine*, Paris.
51. Țepelea, Gabriel, 1970, *Studii de istorie și limbă literară*, Ed. Minerva, București.
52. Velculescu, Cătălina, 1988, *Proloagele - o culegere de literatură bizantină și soarta ei în literatura română*, în *Memoriile secției de filologie, literatură și arte*, seria IV, tomul X, p. 131- 135.
53. Voicu, Constantin, 1989, *Biserica strămoșească din Transilvania în lupta pentru unitatea spirituală și națională a poporului român*, f.e., Sibiu.
54. Zamfirescu, Dan, 1967, *Studii și articole de literatură română veche*, Editura pentru Literatură, București.
55. Zumthor, Paul, 1983, *Încercare de poetică medievală*, Ed. Univers, București.

THE SIGNIFICANCE OF BIRTH IN HEMINGWAY'S INDIAN CAMP

MIHAELA MUDURE

REZUMAT. Semnificația nașterii în nuvela lui Hemingway Tabăra de indieni. Semnificația nașterii în binecunoscuta nuvelă a lui Hemingway Tabăra de indieni este analizată prin perspectiva psihanalitică a lui Otto Rank. Ambiguitatea paternității contrastează cu certitudinea concretă a durerilor facerii pe care le suportă femeia. Inițierea lui Nick Adams în moarte și naștere poartă amprenta optimismului tineresc specific american. Totul e bine atîta timp cît totul poate fi început din nou.

Motto: *"The very best is quite unattainable for you: it is not to be born, not to exist, to be Nothing. But the next best for you is - to die soon."*

Nietzsche: The Birth of Tragedy

Birth and death play an extremely relevant part in Hemingway's short-story Indian Camp. The Indian camp is the place of initiation into the mystery of life for young Nick. Probably the father only wants an initiation into the magic of the medical profession and also into an alternative culture (the Indian one). But the trip to the Indian camp proves to be much more than that.

The Styx is crossed in a rowboat. Two Indians "row with quick choppy strokes (15)." It is cold and misty. Should it be the coldness of the knowledge to be acquired and the mist that blurs any effort to know?

An Indian woman is in labor. Nick's father is obliged to perform a Caesarian operation without any anaesthetic. An extremely artful performance of medical skill follows. Both the baby and the mother are saved. "That's one for the medical journal" proudly says Nick's father (18). "Doing a Caesarian with a jack-knife and sewing it up with nine-foot, tapered gut leaders." But there is much more than the display of medical performance in all this. First of

all, there is the triangle that centers around the mother formed by the Indian father, Uncle George and the baby. Then there is the male couple (Nick and his father) an alternative gnoseological "mirror" representing "civilization" in the wilderness. While Nick's father improves his technical, medical skill, Nick understands life better.

Uncle George makes the connection between the two worlds: the world of action and the world of knowledge. He crosses the "Styx" with Nick and his father, but in a different boat. At the end, Uncle George does not come back with the other two Whites. Nick wonders (19):

"Where did Uncle George go?
'He'll turn up all right.' "

Uncle George is the liminal, the both-and character who belongs to two worlds, establishes connections, transgresses boundaries and assumes dangers. His character is enigmatic and his role in the whole trip highly questionable. Is he the father of the child or is he only sympathetic to the Indians? "Across the bay they found the other boat beached. Uncle George was smoking a cigar in the dark. The young Indian pulled the way up on the beach. Uncle George gave both the Indians cigars." (15) Did he give the cigars for a row offered to some Whites or did he offer the cigars because he was grateful for being helped at the birth of his own child? Under the pains of the Caesarian operation the Indian woman bit Uncle George on the arm. Uncle George said a bad word " and the young Indian "who had rowed Uncle George over laughed at him." Did the Indian laugh because it was funny to see a White man hurt by an Indian and unable to respond by violent action or did the Indian laugh because it was, in a way, Uncle George's fatherly participation in the birth labor of his own child? When the doctor and Nick row to the Indian village, Uncle George is already in a boat waiting for them. When the two come from the Indian village, Uncle George does not join them. He seems to spend much longer time in the Indian camp than the other two Whites. Is it humanitarian feeling, sympathy, commercial interest (does he make any business in the village?) or is it normal, fatherly concern? The text of the short-story does not allow us to give any definite, precise answer. This is probably some of the complexity and challenge of the short-story and also a very good reason to justify the psychoanalytic grid of our analysis.

Male anxiety over paternity has been the psychological "root" of many a neurosis and the explanation of women's oppression ever since matriarchy was replaced by patriarchy. Hemingway represents this neurosis in the short-story by the presumptive Indian father's suicide. The anxiety over the baby's paternity

turns into a phobia and then into a neurosis which leads to suicide: the psychological refusal to accept and adapt to a world that the subject considers too unfair.

The author introduces the Indian father in a way that is highly suggestive for a psychoanalytic analysis (16). "In the upper bunk was her husband. He had cut his foot very badly with an ax three days before." At a superficial reading level he may have cut his foot because he was careless being too worried about the expectant mother. At a more profound level, this is a psychoanalytic suggestion that he may not be the father of the baby. The foot (and the shoe goes with it!) is a very common sexual fetish and an unconscious symbol of the penis. Proofs can be found in many cultures¹. Thus the Indian's injured foot may be his own injured masculinity, the symbol of his impotence or lack of required virility, the physical expression of his anxiety over the baby's paternity.

But the Indian's suicide could also be the result of the male guilt because he does not physically participate in the pains of birth, he only causes them. The male and female participation in the birth trauma is a fascinating topic that unfortunately has not found its fullest expression in psychoanalytic theory. While the baby's and the woman's involvement have been brilliantly and widely discussed by Otto Rank or Melanie Klein, we could not find any single psychoanalytic essay about the father's reaction to birth trauma.

Writers seem to be much more comprehensive than theorists. At one extreme there are such characters as Mattie Michael or Cora Lee² for whom only maternity is important. Once the male has fulfilled his biological role, they no longer care or do not want to care about him. Only the child/children matters/matter. At the other extreme there is a character like Madame Kang in Pearl Buck's novel Pavilion of Women. Though she is no longer very young, she becomes pregnant and is happy to have this child, a living proof of her love for a not very faithful and considerate husband. A difficult labor follows and Madame Kang's life is endangered. Her best friend, Madame Wu is called. She saves her by sacrificing the male baby, a highly unusual decision in the

¹. The Chinese women mutilated their feet and were worshipped for this physical torture. It was an unconscious symbol of their castration (lack of penis). Cinderella loses her shoe. Her gender is culturally and sexually ambiguous. She is not invited to the party (like the other women), she does not have an appropriate dress, she is given one, she links different milieus (the palace and her father's house) - a part usually played by men. Her losing the shoe is her symbolic castration. Afterwards, she gladly assumes her feminine role, the shoe suits her and she marries the Prince.

². These characters belong to Women of Brewster Place by Gloria Naylor.

traditional Chinese culture. The husband is terrified by the painful labor (240). "He had begotten many children, but never had he seen what his begetting did. In carelessness and pleasure had he begotten." Eyewitnessing this terrible spectacle the man understands that birth and death are very close and he chooses his wife's life at the cost of his own selfish pleasure. Madame Wu "took the burden of the dead child and put it into Mr. Kang's arms and he held it.

'Let this child be the proof of what you have told her,' Madame Wu said. 'Remember forever his weight in your arms. Remember that he died to save the life of his mother - for you.' "

A similar understanding of the closeness between birth and death occurs in the case of the Indian in Hemingway's short-story. In Freudian terms the character understands the interplay between the pleasure principle (manifest in sexual life and resulting in pregnancy and painful labor) and the death principle that re-establishes the balance disrupted by the unquenchable sexual thirst. Anxiety/phobia/neurosis are aroused by the concern for the endangered living organism because of the death instinct. Suicide seems to be not only an expiation but a way to avoid the suffering imposed by the pleasure principle and a return to the peace and calmness of the death principle. The Indian's choice of the way he committed suicide is also highly significant. He cuts his head with a razor. This is a clear reference to the primal birth trauma. The baby's head experiences the pains of parturition the first and the longest. Otto Rank demonstrates the same thing analyzing neurotic headaches (migraines) in the chapter about Neurotic Reproduction of his classic The Trauma of Birth. The Indian's suicide may also be a neurotic obsession and unconscious reiteration of his own birth trauma.

The baby, the third element of the birth triangle in the short-story is rather a reference point for the other two characters than a presence in itself. Obviously, the doctor's efforts are meant to reduce the birth trauma for the baby (16). " 'I haven't any anaesthetic,' his father said. 'But her screams are not important. I don't hear them because they are not important.' " The importance of the birth trauma for all the characters is the core of the short-story and a psychoanalytic approach is, therefore, highly helpful.

The counter group of characters (the doctor and Nick) represent the White civilization. Technicality and male supremacy are the doctor's strong points. "He was feeling exalted and talkative as football players are in the dressing room after a game." It is a victory of skill and science over nature. His optimism comes from the cultural optimism of certain young cultures that think they can impose their rules for ever, that they have done IT. The woman's suffering was not important. Women are beings doomed to parturition and

generally incapable of inflicting death upon themselves. Maybe sometimes! Anyhow such a profound detachment from one's physical self is not typical of them (19).

" 'Do many men kill themselves, Daddy?'
'Not very many, Nick.'
'Do many women?'
'Hardly ever.'
'Don't they ever?'
'Oh, yes. They do sometimes.' "

Nick, the other pole of this initiation axis, surpasses his father's immediacy of facts. He understands that life and death are closely connected, that life is worth something because it is given to us in such terrible pains and that man is the only being that can choose to stand or not to stand the pains inflicted upon us either by people or by nature. His final conviction that he will never die comes from his youthful and optimistic belief that he will always be able to stand things or that things will never become unbearable for him. That is why youth is so comforting for everyone.

The only alternative to Nick's optimism would be death, suicide. But this is contrary to Hemingway's message in this short-story. Though the writer is fascinated by the implications of self-inflicted death (his own life is an excellent proof), birth, the desperate courage to begin again is the message. Nick (who was also "born" during this trip), his father, Uncle George, the Indian woman and even the baby, they all begin again.

REFERENCES

1. Buck, Pearl. Pavilion of Women. New York: The John Day Company, 1946.
2. Hemingway, Ernest. In Our Time. New York: Charles Scribner's Sons, 1970.
3. Klein, Melanie. Our Adult World and Other Essays. New York: Basic Books, 1963.
4. Rank, Otto. The Trauma of Birth. New York: Harcourt, Brace and Company, 1929.

OBSERVAȚII ASUPRA RELAȚIEI DE SUBORDONARE PRIN ADERENȚĂ

A. CHIRCU

RÉSUMÉ. Observations sur la relation de subordination par adhérence. L'auteur se propose de délimiter les traits spécifiques d'une relation peu étudiée dans les travaux de grammaire. Il s'agit de la subordination par adhérence.

0. Lucrările de gramatică apărute în ultimii ani¹ menționează o relație sintactică mai puțin studiată în trecut². Este vorba despre subordonarea prin aderență. Din păcate, studiile care se referă la această posibilitate de realizare a subordonării n-au reușit să delimiteze întru totul caracteristicile contextuale ale relației amintite³.

0.1. Relația de subordonare vizată de noi se distinge, după cum se va vedea, de o alta, cu care adesea e confundată⁴ și care caracterizează coordonarea, și anume juxtapunerea⁵.

1. În cele ce urmează vom încerca să stabilim limitele acestei relații de subordonare, plecând, cum e și firesc, de la următoarele exemple:

- (1) "Femeia se așeză jos și-l înveli" (MP, p.84)
- (2) "Îl văd pe Mielache, băiatul lui Miei, că se ridică de la masă și se repede spre noi." (MP, p.55)
- (3) "Dugu se sculă, își luă de după ușă un ciomag și ieși în întuneric." (MP, p 25)
- (4) A cumpărat pâine, unt și ce au mai dorit ceilalți.

Interpretând sintactic cuvintele subliniate, putem afirma următoarele:

a) În exemplul (1) se observă că adverbul de loc *jos* determină verbul intransitiv *se așeză*, realizându-se un complement circumstanțial de loc;

b) substantivul *băiatul* din exemplul (2), la nivel sintactic îndeplinește funcția de atribut substantival apozitional (reală apozitie)⁶;

¹ Diaconescu, 1995; Vulișici-Alexandrescu, 1995; Toma, 1996; Dicționar, 1997; Constantinescu-Dobridor, 1998; Secrieru, 1998; Pană-Dindelegan, 1999.

² Primul care discută această relație în sintaxa românească este Stati, 1972, p.39-40.

³ Vezi nota 1.

⁴ Ciompec, 1985; Secrieru, 1998.

⁵ Pentru detalii vezi Dicționar, 1997, articolul *Juxtapunere*.

⁶ Pentru detalii falsă/reală apozitie vezi Drașoveanu 1997, p.119-122.

c) verbul *își luă* din exemplul (3) reprezintă centrul unei propoziții principale;

d) substantivul *unt* din ultimul exemplu (4) are funcția sintactică de complement direct, aflat în relație de coordonare cu substantivul *pîine*.

1.1. Făcînd o analiză strict formală a exemplelor date, vom putea susține că, dacă pentru exemplul(1) nu avem un indice al subordonării⁷, pentru celelalte [(2),(3),(4)] indicele subordonării, respectiv coordonării, este reprezentat de virgulă⁸. Din cele afirmate pînă aici rezultă distincția următoare:

Pe cînd în (2),(3),(4) virgula marchează juxtapunerea, în (1) lipsește, acest fapt reprezentînd un prim argument pentru considerarea relației din (1) ca fiind prin aderență.

1.2. Tot din aceste exemple, reiese că juxtapunerea poate apărea atît la nivel interpropozițional⁹, cît și la nivel intrapropozițional dar subordonarea prin aderență¹⁰ apare doar la nivel intrapropozițional, prin urmare acestei relații nu-i e caracteristic domeniul frazei, ci numai cel al propoziției. Se poate, de asemenea, susține că aderenței nu-i e specifică coordonarea. În schimb, juxtapunerea e întîlnită și atunci cînd avem coordonare [(3),(4)], și cînd avem subordonare (2).

2. Cele discutate sub **1.** demonstrează că termenul de juxtapunere în literatura de specialitate are o accepție prea largă, iar folosirea sa pentru relația de subordonare prin aderență este neadecvată¹¹, deoarece poate fi considerată juxtapunere orice combinație de termeni în cadrul sintagmei.

2.1. Aderența trebuie însă înțeleasă ca alipire¹², atașare foarte puternică la regent, sintagma fiind formată, în acest caz, doar dintr-un Tr și un Ts¹³:

⁷ În literatura de specialitate se discută despre o marcă Ø. Pentru detalii vezi: Nica, 1988, p.90; Vulișci-Alexandrescu, 1995, p.45; Secrieru, 1998, p.85.

⁸ Vezi nota 6.

⁹ Exemplul (3).

¹⁰ Exemplul (1).

¹¹ Cf. Secrieru, 1998, p.126 "..."*aderența este juxtapunerea subordonatoare prin care se subordonează complementele și circumstanțialele regenților de tip verbal*": Ciompec, 1985, p.215 "...concatenarea directă, prin simpla juxtapunere a adverbului adjunct față de regent."

¹² Pană-Dindelegan, 1999, p.40 "În cazul aderenței, legarea unor determinanți de centrul grupului sau între ei nu se asociază cu mărci gramaticale speciale, nefiind, deci, supusă unor restricții de formă gramaticală. Aderența înseamnă simpla alipire a doi constituenți (vezi, de exemplu, legarea adverbului de verb), alipire care se asociază (dar nu obligatoriu) cu restricții de topică."

¹³ Tr - termen regent; Ts - termen subordonat.

(5) “Așa se întâmplă întotdeauna, murmură doctorul, la fel de încet.” (MP, p.86)

Descompunerea lui (5) ne conduce la următoarea observație, și anume că avem două relații de subordonare prin aderență. Pe de o parte *Așa se întâmplă*, iar pe de alta *se întâmplă întotdeauna*. Calitate de Ts în cadrul sintagmei în care întâlnim subordonare prin aderență are mai ales adverbul, dar nici substantivul¹⁴, verbul, interjecția nu sînt străine de această realizare.

(6) ”În iarna anului 1951, într-un sat dunărean, se puse chestiunea înființării unei noi gospodării agricole colective” (MP, p.276)

(7) *Strigătul vai se auzea de la o poștă.*

(8) *Mergea șchiopătînd.*¹⁵

3. Din cele prezentate în acest articol rezultă că relația de subordonare prin aderență e diferită de cea prin juxtapunere, în sprijinul afirmației venind cele prezentate sub 1.,2.

Chiar dacă nu am epuizat posibilitățile de interpretare a acestor fapte de limbă, sperăm că studiul nostru va constitui un punct de plecare pentru interpretarea relațiilor sintactice.

BIBLIOGRAFIE

a) Lucrări de referință

1. Ciompec, 1985-Georgeta Ciompec, *Morfosintaxa adverbului românesc. Sincronie și diacronie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
2. Constantinescu-Dobridor, 1998- Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică.
3. Diaconescu, 1995-Ion Diaconescu, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Enciclopedică.
4. Dicționar, 1997-*Dicționar general de științe. Științe ale limbii*, București, Editura Științifică.
5. Drașoveanu, 1997-D.D.Drașoveanu, *Teze și antiteze în sintaxa limbii române*, [Cluj-Napoca], Editura Clusium.
6. Nica, 1988-Dumitru Nica, *Teoria părților de vorbire. Cu aplicații la adverb*, Iași, Editura Junimea.
7. Pană-Dindelegan, 1999-Gabriela Pană-Dindelegan, *Sintaxa grupului verbal*, Brașov, Editura Aula.

¹⁴ Ne referim la falsa apozitie.

¹⁵ Exemplul e dat după Diaconescu, 1995,p.283.

8. Rosier, 1995-Laurence Rosier, *La parataxe: heurs et malheurs d'une notion linguistico-littéraire*, în TL, nr.30, p.51-63.
9. Secrieru, 1998-Mihaela Secrieru, *Nivelul sintactic al limbii române*, Botoșani, Editura Gee.
10. Stati, 1967-Sorin Stati, *Teorie și metodă în sintaxă*, București, Editura Academiei.
11. Stati, 1972-Sorin Stati, *Elemente de analiză sintactică*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
12. Toma, 1996-Ion Toma, *Limba română contemporană. Privire generală*, București, Editura Niculescu.
13. Vulișici-Alexandrescu, 1995-Maria Vulișici-Alexandrescu, *Sintaxa limbii române*, Oradea, Editura Imprimeriei de Vest.

b) Surse de material

14. MP-Marin Preda, *Întâlnirea din pământuri, Desfășurarea*, București, Editura pentru literatură, 1969

PROBLEMA DIATEZELOR ÎN ÎNVĂȚĂMÎNTUL PREUNIVERSITAR

ADELA SILLER

ABSTRACT. The problem of *voice* has not been given yet an acceptable solution in Romanian grammar. This article presents this problem in the way in which it appears in teaching grammar in high-school and tries to find a solution in order to ease the teachers' task. The classification of voices presented here eliminates the *reflexive* voice and accepts only the active and the passive voice (both of them concerning only personal verbs).

Titlul de mai sus ar putea stârni nedumerirea celor care consideră ca discuțiile în jurul diatezei și soluțiile contradictorii oferite de diversele studii și articole nu au nici o legătură cu modul în care trebuie prezentată această categorie gramaticală la nivelul învățămîntului preuniversitar. S-ar putea considera că gramaticienii se pot contrazice unii pe alții în continuare, atîta timp cît manualele de gramatică oferă cea mai convenabilă și mai simplă soluție pentru elevi.

După părerea noastră, soluția pe care o dau manualele de liceu în problema diatezei nu este nici pe departe capabilă să-i ajute pe elevi să-și formeze o opinie clară despre ceea ce înseamnă diateza și despre numărul de termeni pe care ea îi presupune. Știm, din proprie experiență, că predarea diatezei reprezintă una din problemele cele mai dificile cu care se confruntă profesorul de limba română în liceu. În ceea ce-i privește pe elevi, aceștia nu par să aibă nici un fel de criterii de analiză a verbelor însoțite de pronume reflexive. La primele seminarii de morfologie am constatat că nici un student din anul II n-a îndrăznit să analizeze grupul *se imbracă*, tocmai pentru că, după cum au mărturisit ei, nu sînt siguri dacă cele două cuvinte trebuie analizate împreună sau separat. Desigur, ei vor afla soluții la cursul de morfologie, dar, pentru cei care predau gramatica în învățămîntul preuniversitar și pentru cei care o învață, problema e încă nerezolvată.

Pînă cînd opinia referitoare la negarea categoriei ca atare nu va fi “oficializată”, diateza va apărea în programă și atunci ar fi de dorit ca viitoarele manuale să trateze problema în așa fel, încît elevii să poată fi convinși că diateza este o categorie gramaticală și că tipurile de diateză din limba română pot fi clar delimitate, pe baza unor criterii unitare. Ne-am gîndit de multe ori, în ultimii ani, cum ar putea fi rezolvată această problemă, pentru “uzul” învățămîntului preuniversitar și am constatat că nu e deloc ușor să se găsească o soluție. Noi nu considerăm că am găsit-o, ci dorim să semnalăm cîteva din contradicțiile și neclaritățile pe care le prezintă actualul manual de morfologie și să pledăm pentru realizarea unui nou manual, pornind de la convingerea că universitarii nu pot fi indiferenți față de problemele pe care le ridică predarea gramaticii în învățămîntul preuniversitar. În cele ce urmează, tratarea problemelor diatezelor o vom face ținînd cont de volumul și nivelul cunoștințelor gramaticale pe care le pot avea elevii de liceu.

Principalele întrebări, la care un viitor manual ar trebui să ofere răspunsuri clare, sînt următoarele:

- a) dacă diateza vizează doar clasa verbelor tranzitive;
- b) dacă ea se situează la nivel morfologic sau sintactic;
- c) cum poate fi definită și care sînt criteriile de delimitare a diatezelor limbii române.

În manualul de morfologie apărut în 1995 la Editura Didactică și Pedagogică, subcapitolul referitor la diateză definește în felul următor această categorie gramaticală: “Diateza este o categorie gramaticală specifică verbului, strîns legată de tranzitivitate, care exprimă raportul dintre subiect, verb și obiect. Acest raport îmbracă trei forme, trei diateze: activă, pasivă și reflexivă, fiecare din ele fiind caracterizată prin mărci formale specifice.”¹ Dacă “obiect” înseamnă “complement direct”, atunci diateza ar viza doar verbele tranzitive. Dacă raportul este unul sintactic, atunci intervine întrebarea: cum se analizează construcțiile în care complementul direct lipsește? Pe de altă parte, verbele impersonale nu vor intra în nici un fel de raport cu subiectul, pentru că acesta nu poate fi exprimat.

Dacă fiecare diateză are “mărci formale specifice”, așa cum se arată în subcapitolul amintit, atunci ar însemna că o clasificare a lor s-ar putea realiza ușor, după criterii strict formale (cu toate că definițiile celor trei diateze sînt semantice). Prin urmare, toate formele verbale însoțite de pronume reflexiv ar trebui considerate ca fiind la diateza reflexivă, chiar dacă în felul acesta am grupa laolaltă construcții care exprimă valori diferite și foarte greu de redus la o unitate comună de conținut.

¹ *Limba română*, manual pentru clasele a IX-a și a X-a (școli normale, licee și clase cu profil umanist), Editura Didactică și Pedagogică, R.A. – București, 1995, p.135.

Am constatat că, totuși, un criteriu exclusiv formal nu este operant nici măcar la acest nivel de predare a gramaticii. Ca să dăm un singur exemplu, ne întrebăm, cum am putea analiza părțile de propoziție din enunțul: *El s-a trecut numai pe sine pe listă*. Dacă verbul-predicat este *s-a trecut*, la diateza reflexivă, care e funcția sintactică a lui *pe sine*? Dacă acesta din urmă va fi analizat drept complement direct, atunci *s-a trecut* (pe care l-am considerat verb la diateza reflexivă) este tranzitiv, în ciuda prezenței pronumelui reflexiv în Ac., care ar trebui să anuleze valența de tranzitivitate a verbului. Poate că, tratînd verbele însoțite de pronume reflexiv în acuzativ ca fiind toate la diateza reflexivă, am găsi o rezolvare comodă a problemei, dar am sacrifica tranzitivitatea.

În manualul citat, se arată mai departe că “din punctul de vedere al înțelesului, raportul dintre subiect, verb și obiect se manifestă în *mod specific* (s.n. - A.S.) la fiecare dintre cele trei diateze”.² Prin urmare, nu numai că fiecare diateză are indici formali specifici, dar și exprimă un raport diferit. În acest moment, profesorul de limba română ajunge în impas, pentru că, oricît s-ar strădui, nu va putea demonstra adevărul afirmației de mai sus. După cum se știe, pe de o parte, același raport între subiectul gramatical și acțiunea verbului se poate exprima prin forme diferite, iar pe de altă parte, aceeași formă verbală poate exprima raporturi diferite.

Diateza activă este definită în felul următor: “arată că subiectul face acțiunea exprimată de verb”³. În continuare se specifică faptul că verbele aparținînd acestei diateze pot fi și tranzitive și intransitive, deși ceva mai sus se spunea că diateza e strîns legată de tranzitivitate și ea exprimă raportul dintre subiect, verb și obiect. Or, la verbele intransitive tocmai obiectul lipsește (ca nume în Ac.). Tot aici se arată că verbele active pot fi personale sau impersonale (după posibilitatea de a avea subiect gramatical). Cu doar trei rînduri mai sus se spunea că, la diateza activă, subiectul face acțiunea. Dacă la diateza activă intră și verbe care nu pot avea subiect exprimat (de tipul *plouă*, *ninge*, etc.) înseamnă că nu se mai ține cont de definiția dată, criteriul semantic fiind abandonat.

În ceea ce privește diateza reflexivă, aceasta nu este definită în nici un fel, arătîndu-se doar că “e mai puțin precizată și organizată decît celelalte diateze”.⁴ Oricum, dacă ținem cont din nou de ceea ce s-a spus în legătură cu raporturile *diferite* exprimate de diateze, concluzia logică ar fi următoarea: atunci cînd verbul este marcat prin prezența pronumelui reflexiv ca morfem, raportul dintre subiectul gramatical și acțiunea verbului ar trebui să fie diferit de cel exprimat de activ. Cu toate acestea, cele două tipuri de diateză reflexivă

² *ibidem*, p.135.

³ *ibidem*, p.135.

⁴ *ibidem*, p.136.

prezentate de manual (urmînd linia **Gramaticii limbii române**, Ed. Academiei, 1963) nu exprimă deloc un raport diferit între subiectul gramatical și acțiune; ele exprimă fie participarea intensă a subiectului la acțiune (reflexivul dinamic), fie ... lipsa subiectului (reflexivul impersonal).

În ceea ce privește reflexivul dinamic, de tipul (*el*) *se gîndește*, acesta nu exprimă un raport diferit față de (*el*) *gîndește*. În ambele situații, subiectul gramatical face acțiunea, doar că, în al doilea caz, o face cu mai multă intensitate.

Aici sîntem de acord cu Ecaterina Teodorescu care, în articolul **Reflexiv și pronominal**, arată că singura deosebire între ceea ce gramatica numește reflexiv dinamic și verbul activ "este de ordin formal (prezența sau absența pronumelui), uneori și de ordin afectiv, nu însă de sens gramatical. Subiectul continuă să fie, și în acest caz, autorul acțiunii, activ deci, ceva mai activ, e adevărat, decît activul propriu-zis, dar atît".⁵ Prin urmare, dinamicul e o categorie semantică. G.Pană consideră, de asemenea, că pentru limba romînă literară contemporană, unde valoarea dinamică apare la un număr limitat de reflexive, "este economic să considerăm că distincția dinamic/nondinamic se manifestă la nivel lexical."⁶ Credem că, pentru învățămîntul preuniversitar, ar fi mai convenabil să avem în vedere raportul subiect gramatical/acțiune și să considerăm că dinamicul (în ciuda prezenței pronumelui reflexiv) se poate încadra la diateza activă. În ceea ce privește verbele însoțite obligatoriu de pronume reflexive (de tipul *a se sfii*, *a se căi*, etc.), care nu realizează construcții fără aceste pronume, credem că, în cazul lor, pronumele poate fi considerat marcă a unei flexiuni speciale, cea pronominală, așa cum arată și E.Teodorescu în articolul citat.

Al doilea tip de reflexiv prezentat de manual este cel impersonal. Aici, pronumele *se* (singurul cu care se construiește) este marcă a impersonalizării. Nu numai că reflexivul impersonal nu exprimă un alt raport decît activul, dar el nu exprimă nici un raport, pentru simplul fapt că verbele respective (la fel ca și cele fără pronume reflexiv, de tipul *plouă*, *tună*, etc.) nu permit exprimarea subiectului.

În ceea ce privește reflexivul pasiv, acesta e prezentat la *Observații*, ca o altă modalitate de a exprima faptul că subiectul gramatical suferă acțiunea. Din nou apare contradicția dintre criteriul formal și cel semantic.

Reflexivul pasiv, încadrat și de **Gramatica limbii române** (ediția a II-a) la diateza pasivă, demonstrează faptul că același raport poate fi exprimat prin

⁵ Teodorescu, Ecaterina - *Reflexiv și pronominal*, în LR, XIV, 1965, nr.5, p.548.

⁶ Pană, Gabriela - *Tranzitivitate și diateză*, în SCL, XVIII, 1967, nr.1, p.20 (nota 14).

forme verbale diferite, respectiv aceeași formă poate exprima raporturi diferite între subiectul gramatical și acțiune.

Se poate observa că marcarea cu *se* a unui verb activ exprimă:

a) modificarea semantică: *a uita / a se uita*;

b) un raport diferit față de cel exprimat de activ: *Oricine citește cartea. / Cartea se citește.*

c) impersonalizarea: *Oricine călătorește. / Se călătorește.*

Din punctul de vedere al diatezei (așa cum e definită în manual), interesează doar a doua situație. Aici, într-adevăr, prezența lui *se* face ca raportul exprimat de verb să fie diferit: subiectul gramatical suferă acțiunea. Transformarea aceasta poate avea loc doar în cazul verbelor tranzitive. Considerăm că, la nivelul la care ne referim, construcțiile cu *se* care arată că subiectul gramatical face acțiunea pot fi acceptate ca modalitate de a exprima diateza pasivă, alături de construcțiile cu *a fi* + participiu; precizarea care se impune se referă la faptul că pasivul cu *se* este limitat la persoana a III-a, singular și plural (în limba literară).

În ceea ce privește marcarea cu *se* a verbelor intransitive, exemple ca *se călătorește cu vaporul*, *se pleacă mâine* sînt considerate de unii gramaticieni ca formînd o diateză aparte – cea impersonală, în timp ce alții vorbesc de categoria sintactică a impersonalului, realizată în opoziția personal/impersonal. (cf. G. Pană, *Tranzitivitate și diateză*)

Credem că, la nivel preuniversitar, s-ar putea realiza o distincție între verbele impersonale și cele care devin impersonale în context, prin marcarea cu *se*. Așa cum realizăm distincția între verbele *intransitive* și cele *intransitivizate* (prin diateză), am putea avea, pentru simplificarea problemei, verbe *impersonale* vs. verbe *impersonalizate*. La acestea nu s-ar mai specifica diateza, considerîndu-le ca fiind situate în afara categoriei (prin faptul că nu admit subiect gramatical exprimat).

Deci, pînă aici, singura situație în care prezența lui *se* exprimă un alt raport subiect gramatical/verb față de activ este pasivul cu *se*. Ar rămîne de discutat situațiile în care *se* din grupul “pronume reflexiv + verb” poate fi înlocuit cu un pronume personal sau cu un substantiv în același caz. Aici manualul urmează din nou linia **Gramaticii** Academiei, care, în ediția a doua, a preluat soluția propusă de Sorin Stati în 1954. Autorul menționat arată că: “Simpla alăturare a unui verb cu un pronume reflexiv nu înseamnă o diateză, cîtă vreme cele două cuvinte își păstrează individualitatea”.⁷ De asemenea, G.Pană, în studiul citat demonstrează că lipsește caracterul *opozabil* al

⁷ Stati, Sorin – *Verbe “reflexive” construite cu dativul*, în SCL, V, 1954, nr.1-2, p.138.

construcțiilor active față de cele reflexiv-obiective. Între pronumele reflexiv și un nume în acuzativ (sau alt pronume) se stabilește, în poziția dată, un raport de *substituție*, ceea ce face construcțiile echivalente din punct de vedere sintactic; ea **se** spală / ea **îl** spală / ea spală **copilul**.⁸ Am constatat că elevii pot înțelege cu ușurință faptul că, în asemenea construcții, pronumele este cel care exprimă (prin definiție) identitatea subiect-obiect. Prin urmare, verbele însoțite de pronume reflexive substituibile le putem încadra la diateza activă. Manualul le numește “verbe active pronominală”. Noi considerăm că denumirea de *pronominal* ar trebui rezervată flexiunii verbelor însoțite întotdeauna de pronume (ca *a se sfii*, *a se codi*, etc.).

Clasificarea pe care o propunem ar fi următoarea:

- a) **diateza activă** <
- nepronominală (propriu-zisă): *El citește. El merge.*
- pronominală: *El se gîndește. El se sfiește. El își imaginează.*
- cu *se*: *Merele se vînd.*
- b) **diateza pasivă** <
- cu *a fi* + participiu: *El este certat.*

În schemă nu vor apărea verbele impersonale sau impersonalizate, în cazul cărora nu vom vorbi de categoria diatezei. De asemenea, pentru a fi consecvenți, deci pentru a putea include și verbele intransitive în categoria diatezei, propunem renunțarea la ultimul termen al raportului, așa cum apare în definiția din manual: *subiect, verb, obiect*. Am obține, astfel, următoarea definiție a categoriei în discuție: “Diateza este categoria gramaticală proprie verbelor personale, care arată raportul dintre subiectul gramatical și acțiunea exprimată de verb”. Acest raport poate fi de două feluri:

- a) subiectul gramatical *face* acțiunea (= *diateza activă*)
- b) subiectul gramatical *suferă* acțiunea (= *diateza pasivă*).

După cum arătam la început, nu considerăm că soluția prezentată aici ar fi cea mai acceptabilă; ea nu constituie decît o încercare, între altele, de a sistematiza problema diatezelor pentru un anumit nivel de predare a gramaticii.

⁸ vezi art. cit., p.19

THE LINGUISTIC SITUATION IN NORWAY

KELEMEN ATTILA

ABSTRAKT. DER SPRACHZUSTAND IN NORWEGEN. Die vorliegende Arbeit befaßt sich mit dem Sprachzustand in Norwegen, mit dem Verhältnis zwischen den zwei Amtssprachen Bokmål und Nynorsk. Die norwegische Sprachsituation ist einzigartig: in keinem Land in der Welt findet man zwei Varianten derselben Sprache als offizielle Sprachen. Die Erklärung für diesen außergewöhnlichen Zustand liegt in der norwegischen Sprachgeschichte.

Als 1814 nach vierhundert Jahre dänischer Herrschaft die Norweger ihre Unabhängigkeit errangen, verfügten sie über keine eigene norwegische Schriftsprache mehr. Um sich eine schaffen zu können, vermochten sie zwischen zwei Möglichkeiten zu wählen: entweder die dänische Schriftsprache zu norwegisieren oder eine ganz neue zu bilden. Die erste Lösung schien viel leichter zu sein, der Dichter Henrik Wergeland war der Bahnbrecher, der Grammatiker Knud Knudsen der Theoretiker der Norwegisierung. Auch die berühmten Schriftsteller Henrik Ibsen und Bjørnstjerne Bjørnson haben dazu beigetragen.

Die schwierigere Lösung wählte der geniale Linguist Ivar Aasen. Auf der Grundlage der verschiedenen Dialekte baute er eine ganz neue, vollständig norwegische Schriftsprache, die er "Landsmål" nannte, auf.

Die zwei Schriftsprachen standen schon in Wettbewerb miteinander, als sie vom Parlament (Storting) gleichgestellt wurden. Das 20. Jahrhundert ist die Zeit des Sprachstreites zwischen den Anhängern der zwei Sprachvarianten Riksmål und Landsmål oder Bokmål und Nynorsk, wie sie seit 1929 offiziell heißen. Die meisten Rechtschreibsreformen beabsichtigten ihre Annäherung. Es gab auch Bestrebungen sie zu einer einzigen Sprache "Samnorsk" zu verschmelzen, aber ohne Erfolg. Heutzutage wird eine natürliche Sprachentwicklung und nicht mehr eine gezwungene, künstliche Annäherung bevorzugt.

Die Existenz der zwei Sprachvarianten ist ein Beispiel für sprachliche Toleranz.

This paper is concerned with the linguistic situation in Norway, which is a special one.

As you perhaps know, Norway is a country with four million inhabitants and two official languages: Bokmål (translated the "Book Language") and Nynorsk (the "New Norwegian").

Why does a so small country have two official languages? Are they two different languages? What is the difference and what kind of relationship is between them?

These are the questions I'd like to answer.

If we examine the linguistic situation in other countries, we can find that it is not unusual that a country has two or more official languages (for instance in Europe Belgium has two, Switzerland has four etc.). But the fact that a country has two variants of the same language as official languages, is unique in the world and we can find it only in Norway.

Bokmål and Nynorsk cannot be regarded as two different languages, they are written variants, two types of the same language: Norwegian.

Bokmål is that kind of Norwegian which is used by 83% of the Norwegians as "hovedmål" (main language). Bokmål has its origin in Danish and is therefore regarded as "unorsk" (not-Norwegian) by the passionate, zealous adherents of Nynorsk.

Bokmål is predominant in the great towns of the country, while Nynorsk is mainly used in the rural areas of western and midland Norway.

Nynorsk is a purely Norwegian written language which came into being about a century ago thanks to the work of the genius linguist Ivar Aasen.

The differences between Bokmål and Nynorsk are not great, but they are essential.

The language situation in Norway is often compared with that in the neighbour countries Denmark and Sweden.

In contrast with Norway, Sweden and Denmark have a single official language and in these countries both speaking and writing are normed. In Norway there is a standard norm for writing, but none for how to speak. Swedish and Danish are languages with stable forms, in Norwegian one has obligatory, alternativ and optional forms ('eneformer', 'jamstilte/hoved/former', 'sideformer'). The explanation for the Norwegian language situation we can find if we go back in history.

Norwegian is a Germanic language and has its roots such as Swedish, Danish, Icelandic and Faroese in the Old Scandinavian or Old Nordic. Rune inscriptions, which were found all over Scandinavia, attested the existence of this Common Nordic language.

At the end of the Viking Age we can already distinguish a West Scandinavian (Old Norwegian and Old Icelandic) and an East Scandinavian branch (Old Danish and Old Swedish) as a result of the various sound transformations.

The Norwegians colonized Iceland, Greenland, the Faroe-Islands, Shetland, the Orkneys, the Hebrides and some places on the British Isles (York, Dublin etc.)

The modern Icelandic and the modern Faroese stand much closer to Old Norwegian than Modern Norwegian does it.

Round year 1000 the christianity and the latin alphabet came to Norway. Norway became the most flourishing country in Scandinavia in the 12th and 13th Century. The period is called "gammelnorsk storhetstid" (Old Norwegian Golden Age).

But the following centuries were a period of decline for Norway. Svartedauden, the Black Death, which came with a ship from England to Bergen, devastated the country. Almost the half part of the population died. Norway came into unions with Sweden (in 1319), with Danmark (in 1380), with both countries (in 1397) and from 1450 totally under the rule of the Danish kings. Norway became Danish province and was led from Copenhagen. Danish was to be the official language, used in the church and administration.

The writing of Old Norwegian disappeared gradually and one wrote only Danish, which was not so different from Norwegian. A similar process happened in Northern-Germany, where Plattdeutsch or Niederdeutsch (Low German) has been spoken and Hochdeutsch (High German) was adopted as written language after the extinction of written Low German.

The Reformation brought Danish books to Norway and consolidated the position of this language in the country. In the towns there were some Norwegians who tried to speak Danish, but that was a mixture of the two languages, actually Danish with Norwegian pronunciation and intonation. Common people (approximately 90% of the population) continued to speak their own Norwegian dialects.

This situation lasted until 1814, when Norway won her independence from Denmark. In those years of awakening and growing nationalism, the Norwegians' strongest desire was to achieve an own national language.

They could choose between two solutions: either to Norwegianize ("å fornorske") the Danish writing, which already existed, or to build up an entirely new Norwegian language, based on the various Norwegian dialects.

The former, the Norwegianization seemed to be the easier solution. The poet Henrik Wergeland, whose hope was that the Norwegians would have an own language "før Aarhundredet nedrødmer" ("before the century runs down/ to its close"), began the Norwegianization by setting in Norwegian words (for instance 'Gut' instead of 'Dreng') and phrases in his writings.

In Asbjørnsen and Moe's "Norske Folkeeventyr" (Norwegian Folktales) dialect words received written formes.

The Norwegianization and its adherents were strongly criticized by the historian P.A.Munch who called them "Sprogfordærvere", which means the the destroyers of the language.

P.A.Munch affirmed that Norwegian was "more Nordic" than Swedish and Danish, and therefore it was necessary to build up an entirely new Norwegian language, based on one of the purest dialects which should be close to "gammelnorsk" (Old Norwegian).

The idea of P.A.Munch was carried out by the linguist and poet Ivar Aasen. Son of a poor peasant from Sunnmøre, the selfeducated Aasen dreamed about doing something great for his people and this dream was the achievement of a new Norwegian language. His opinion was: "Bonden har den Ære at være Sprogets Redningsmand, til hans Tale skulde man altsaa lytte." ("The peasant has the honour to be the saver of the language. To his speech one should listen.")

The work about his own dialect drew the attention of the "Videnskabernes Selskab" ("Society of the Scientists") in Trondheim on him. The society gave him a scholarship in order to gather proves about the variou Norwegian dialects.

Aasen's journey lasted four years. He investigated, systematized and presented the material, which he had collected in a dictionary "Ordbog over det norske Folkesprog" and a grammar "Det norske Folkesprogs Grammatik".

P.A. Munch praised the grammar with following words: "Dette Skrift... er ikke bare en Prydelse for vor Literatur, men det er et Nationalværk, af hvilket det hele Folk kan være stolt." ("This writing... is not only a jewel for our literature, but it is a national work, which the whole people can be proud of.").

On the basis of the investigated dialects, Aasen built up an entirely new Norwegian language which he called "Landsmål" (the language of the land/country). His conception was more democratic than that of P.A.Munch, because he created a language, in which not only one single dialect, but many of them were represented.

Similar solutions were used by the priest V.U. Hammershaimb, who achieved the Faroese language and by the linguist Joast Hiddes Halbertsmaa, who created the Fries literary language.

Aasen's Landsmål, the new written language was received with enthusiasm by the whole Norwegian people, but the official recognition came only in 1885.

Aasen also showed the possibilities of the new language "as medium of literary expression" (E.Haugen), both in poetry and prose. Writers like Aasmund Olavsson Vinje and Arne Garborg made use of it in their works.

Aasen's plan was regarded as impossible, as not realistic by the theoretician of the Norwegianization, the schoolmaster and grammarian Knud Knudsen. Knudsen maintained that Danish grammar, vocabulary and orthography should be "skrittvis" (step by step/ gradually) Norwegianized. He took as point of departure "den dannede dagligtale", the cultivated speech of the upper class, which at that time was a Dano- Norwegian.

The famous writers Bjørnstjerne Bjørnson and Henrik Ibsen were influenced by Knudsen, and both contributed to the Norwegianization.

In Bjørnson's stories the vocabulary is Norwegian, the style the old saga style, but the orthography is Danish. He wrote in a letter: "Jeg skriver ogsaa Norsk... Jeg respekterer intet Grammatik-Norsk, jeg bruger Bryst-Norsk." ("I am also writing Norwegian... I don't respect any grammar-Norwegian, I use breast-Norwegian.")

Ibsen's Norwegianization was more reserved. He used a radical language in the dialogues, but otherwise he was conservative.

The 12th of May 1885 is a very important date in the history of the Norwegian language. On that day the Storting, the National Parliament, passed a resolution which placed the Landsmål on an equal footing with the Dano-Norwegian or the Norwegianized Danish.

The position of the Landsmål became stronger and stronger. The new language began to spread in the rural schools and later in the administration too. The upper class was frightened that one day the Landsmål would push away their own language and would be the only one in the country.

At this time the supporters of the Dano-Norwegian began to use the name "Riksmål" ("the language of the Kingdom") for their language and even the conservatives agreed with some changes in the orthography. That was necessary because Landsmålfolk employed the national argument against the Dano-Norwegian.

At the beginning of the 20th Century the controversy between supporters of Riksmål and Landsmål became very vehement. Language organizations came into being: Noregs Mållag (Norway's Language League) and Riksmålsforbundet (Riksmål Association) and from now on they led the language battle, which was present in newspapers, magazines, books, in the Storting, on meetings and even in families.

Also a third direction arose from this battle: people who desired a fusion of the two languages into a single one, a so-called "Samnorsk" ("Common Norwegian").

The most zealous representative of Samnorsk was professor Moltke Moe. He wrote in 1909: " En kan ikke skjære væk vor yngre eller vor gamle historie... Her er ikke spørsmål om et < enten - eller >, men om et < baade - og >. Det som skal til, det er blodblanding, det er sammenflyting." ("We cannot cut away either our old or our later history... This is not a question about an < either - or >, but about a < both - and >. What we need is a mingling of blood, a flowing together.") The approach of the two kinds of Norwegian was the aim of most of the orthography reforms. The concept of fusion found supporters in both language camps, but there were also so-called conservatives who refused definitely any kind of cooperation between the two languages.

In 1929 the Storting renamed the two languages. Riksmål and Landsmål became Bokmål and Nynorsk, and these their official names also today. The governments and the great part of the political parties have mostly supported the promotion of linguistic fusion. The Second World War stopped temporarily the conflict between the two language camps, but after the war a new controversy, an internal one in the Bokmål camp broke out, alongside the traditional one between the Bokmål and the Nynorsk camp.

The Riksmål League organised protest movements against the radical forms which were established in Bokmål by the Orthography Reform of 1938. A such action was "Foreldreaksjonen mot samnorsk" ("The Parents' Action against Samnorsk"), whose spiritual father was the poet Arnulf Øverland. Also other famous writers protested. Sigurd Hoel said that "tilnærmingspolitikken skal ødelegge språket" (" the policy of rapproachment will destroy the language

The Textbook-Norm in 1959, elaborated by "Språknemnda" (the Language Commission) diminished considerably both controversies and promoted the so-called "språkfred" ("language peace").

The "Language Commission" was replaced in 1971 by an organisation called "Norsk språkråd" ("Norwegian Language Council"), which has as mandate the cultivation of the two languages and the cooperation between them, and it is no longer preoccupied with the early fusion like the "Språknemnd" was. It is clear now that it is preferred a natural development of the two languages instead of a precipitate, premature and forced fusion. The present situation shows Bokmål as dominant language. Five from six children choose as

"hovedmål" ('main language') the Bokmål, and only the rest (one from six or 17%) the Nynorsk.

But they have to learn to read both kinds of Norwegian. For "eksamen artium" (school-leaving examination) it is obligatory for each pupil to write one essay in Bokmål and one in Nynorsk.

Parties like Høyre and Fremskrittspartiet will abolish the obligativity of the "sidemålsstil" (the essay in the secondary language).

The instruction in Nynorsk has known a regression after the war because of the school centralization. In 1944 each third pupil (34%) had it as "hovedmål", today each sixth. This form of Norwegian is used overwhelmingly in the western counties Sogn og Fjordane, Hordaland, Rogaland and Møre og Romsdal. In order to stop the regression, Noregs Mållag supported the dialect actions with the slogan "Tal dialekt, skriv nynorsk!" ("Speak dialect, write nynorsk!") Concerning the administration: each Norwegian kommune (commune) can decide if they use Bokmål or Nynorsk as "administrasjonsmål" (administration language), but they can also be "språknøytral" (neutral), which means that both languages can be used. Most of communes have Bokmål as "administrasjonsmål".

Bokmål is the language of the commercial transactions. It is also the editorial language of most of the newspapers. N R K (Norwegian Broadcasting Corporation) has as aim to broadcast at least 25 % of its programmes in Nynorsk. In Norwegian movies it is Bokmål which is spoken. More than 85 % of the books, which are published, are in this language. The translations from foreign languages are made also into Bokmål. In other words we can say that Bokmål is the prestige language. Nynorsk has shown its skills mainly in literature (Tarjei Vesaas, Edvard Hoem, Kjartan Fløgstad etc.) and on the stage (Det Norske Teatret).

Bokmål is the "maktspråk", the power-language, the language of the power. Nynorsk has always symbolised a "motnorm" (an anti-norm), it has always been an expression for opposition. The Nynorsk writer Einar Økland declared: "Å vere eit nynorsk menneske er å vere eit menneske på tverke, eit antimenneske, eit protestmenneske." ("To be a Nynorsk man means to be a wrong man, an anti-man, a protest-man.")

The opinions about Nynorsk are contradictory from "Nynorsk is based exclusively on nostalgia and is therefore <dødsdømd> (condemned to death)" to "Nynorsk stands before a renaissance." (A.Hauge). The linguists maintain that the position of Nynorsk is more stable than ever.

The Norwegian linguistic situation has always been regarded with wonder by the foreigners. But the fact is that it can serve as remarkable example for linguistic freedom and tolerance.

BIBLIOGRAPHY

1. Almenningen, Olaf m.fl.: *Språk og samfunn gjennom tusen år*, Oslo-Bergen-Stavanger-Tromsø, 1985.
2. Bleken, Brynjulv: *Norskfilologane og språkspørsmålet*, Oslo, 1973.
3. Gundersen, Dag: *Fra Wergeland til Vogt-komiteen*, Oslo, 1967.
4. Haugen, Einar: *Language Conflict and Language Planning: The Case of Modern Norwegian*, Cambridge, 1966.
5. Haugen, Einar: *Norsk-engelsk ordbok*, Oslo, 1994.
6. Haugen, Einar: *Riksspråk og folkemål*, Oslo, 1966.
7. Haugen, Einar: *The Scandinavian Languages. An Introduction to their History*, London-Cambridge, 1976.
8. Hellevik, Alf; Lundeby, Einar: *Skriftspråk i utvikling*. Tiårsskrift for Norsk språknemnd 1952-1962, Oslo, 1964.
9. Jahr, Ernst Håkon: *Utsyn over norsk språkhistorie etter 1814*, Oslo, 1992.
10. Leitre, Arild; Lundeby, Einar; Torvik, Ingvald: *Språket vårt før og nå*, Oslo, 1990.
10. Libæk, Ivar; Stenersen, Øivind: *Norges historie*, Oslo, 1991.
11. Myren, Magne (red.): *Ei bok om Ivar Aasen*, Oslo, 1975.
12. Mæhle, Leif; Lundeby, Einar; Grønvik, Oddrun (red.): *Formyning og tradisjon*, Oslo, 1988.
13. *Noregs Mållag*. Årsmeldingar 1992-94.
14. *Norsk språkråd*. Årsmeldinger 1992-94.
15. *Norsk Tidend* nr.2 / 1994.
16. *Norsk læreren*. Tidsskrift for språk og litteratur, nr.3/1991.
17. Papazian, Erik; Ystad, Vigdis (red.): *Språk og tekst*. Synspunkter på språk, litteratur og samfunn, Oslo-Bergen-Tromsø, 1978.
18. Seip, Didrik Arup: *Liten norsk språkhistorie*, Oslo, 1976.
19. Skard, Vemund: *Norsk språkhistorie 1814-1884*, Oslo-Bergen-Stavanger-Tromsø, 1976.
20. *Språknytt*. Meldingsblad for Norsk språkråd nr.3, 4 /1993; nr.4/1995; nr.1/1996.
21. Torp, Arne; Vikør, Lars S.: *Hovuddrag i norsk språkhistorie*, Oslo, 1993.
22. Vikør, Lars S.: *The New Norse Language Movement*, Oslo, 1975.
23. Vinje, Finn-Erik: *Et språk i utvikling*, Oslo, 1978.

POETICA ILOCUȚIONARĂ - O APLICARE PE UN CAZ DIN GRAMATICA LIMBII ROMÂNE

MARIA ALDEA

RÉSUMÉ. L'article analyse la fonction et le comportement de certains éléments qui ont dans l'usage courant un sens illocutionnaire très accusé: le vocatif, le nominatif d'interpellation, le prédicat intonational et l'exclamation.

1. *Introducere*

Poetica ilocuționară a apărut în spațiul anglo-american stimulată de cercetările logicianului Wittgenstein pe de o parte (calea pozitivă) și ca reacție la deconstructivismul lui Derrida ce se afirmă începînd cu anii '66.

Wittgenstein este cel ce echivalează sensul unei propoziții cu uzul său și prin urmare adevărul ei cu un adevăr de consens. În felul acesta accentul se mută de pe un studiu analitic intrinsec al textului pe unul sintetic al *contextului*. Încercări anterioare pe această linie s-au făcut în cadrul analizei fenomenologice; de exemplu, Ingarden propune a fi luată în considerare nu numai analiza științifică a textului literar capabilă să dea socoteală doar de schematismul și stratificarea generală a acestui text (cu alte cuvinte o subsumare categorială a lui), ci și receptarea sintetică valorizată de tip estetic care reacționează la text ca individualitate completă (M. Bahtin critică imanentismul școlii formale ruse de pe poziția unei teorii care se axează pe text ca *enunțare*, deci ca un act contextualizat cultural, social etc.).

La fel ca acești precursori, reprezentanții poeziei ilocuționare au avut de luptat împotriva manifestărilor tardive și duse la extrem ale imanentismului, autonomiei autosuficienței textului impusă de Jakobson și dezvoltată de structuraliștii francezi și belgieni: ultimul lor autor s-a impus în spațiul american prin persoana lui J. Derrida. În cartea sa *Despre Gramatologie* autorul distruge chiar și ultimele rămășițe ale ideii de context care mai exista în structuralism: aceea de context literar sau context semantic.

Structuraliști precum G. Genette și R. Barthes înglobează ideea de context în termeni precum "gradul scriiturii" care înseamnă de fapt o abatere instituționalizată de la limbajul "natural", fără a se confunda cu un stil

individual și ideea de “transtextualitate” care presupune o raportare reversibilă și cu o anumită stabilitate a unui text la alte texte. Derrida distruge toate aceste premise în stare să centreze și să heteronomizeze actul producerii și receptării unui text prin împiedicarea oricărui act sintetic, globalizator ce privește textul: nu numai că textul este complet scos din contextul enunțării sale, dar el pierde și calitatea unei oralități originare (calitatea sa de voce) care ar îngloba fie și indirect diada emițător-receptor; în consecință, textul este marcat perpetuu de absență la toate nivelurile sale: absența autorului (a eului rostitor), absența unui sens definitiv (se propune în loc un sens în continuă mișcare, jocul liber), absența la urma urmelor a unei acțiuni în afara practicării acestei derive semantice.

Poetica ilocuționară reiașază producția textuală pe vechile sale baze ale intenției comunicative, în care prezența autorului și a receptorului este esențială. Contextul devine sursa actelor de vorbire sau de lectură. Ideea de bază a acestei direcții lingvistice este lansată de J. L. Austin în cartea *How to Do Things with Words* în care sensul este în primul rând enunțare într-o situație dată, este așa-numitul “act de vorbire integral”. Aceasta înseamnă că el este mai mult decât rezultatul analizei semantice și sintactice a unui enunț (sens locuționar), dirijat direct de intenția auctorială. Sensul nu se fărâmițează în funcție de afectele particulare ale receptorului (sens perlocuționar), menținându-se în limitele unor patternuri împărțășite de diada emițător-receptor.

Pentru ca aceste patternuri să fie activate cu succes, enunțarea trebuie să respecte câteva elemente de bază: să aibă loc în condiții normale de referință, adică să trimită la un context referențial bine delimitat și cunoscut, să fie pe deplin asumat de către emițător, adică să fie o enunțare total serioasă.

Aceste condiții, care par inițial destul de laxe, exclud din sfera actelor de vorbire o parte esențială a producției textuale: operele poetice. Acestea sînt văzute de către Austin, Searle și Ohmann ca niște enunțuri ne-serioase (Searle), parazitare (Austin) sau mimetice (Ohmann). Wittgenstein și Ingarden într-o perioadă anterioară observau același statut secund al literaturii, frazele operei de artă fiind doar niște pseudojudecăți. Pe urmele lui Searle, G. Genette vorbește despre “o veracitate neasumată” ca trăsătură distinctivă a povestirii ficționale față de cea factuală. Dar teoriile actuale ale literaturii resping ideea ilocuționară de discurs fără eficacitate sau eficacitate diminuată pe care ar avea-o literatura. Acest lucru se întîmplă în teoriile lui U. Eco, pentru care sensul unei opere este o conjugare a lui *intentio auctoris*, *operis* și *lectoris*, la fel ca în actele de vorbire obișnuită, iar W. Iser vorbește

de acte ale lecturii care, departe de a fi pseudo-intenționale și pseudo-effective, conțin un efect și o intenție majoră: acțiunea textului literar este aceea de a modifica elementele unui repertoriu dat (ideea de eveniment) și de a constitui un subiect-cititor conștient și diferit de subiectul pragmatic.

2. Argument

Am ales teoria ilocuționară pentru această diferențiere a aplicabilității ei la un *act literar* și la un *act devorbire obișnuită*, pentru că în această lucrare voi lua în considerare formele gramaticale, deci o standardizare în limbă, care susțin puternic un sens ilocuționar: vocativul, nominativul apelativ, predicatul intonațional și exclamația.

Voi arăta cum diferă comportarea și funcția acestor elemente în cadrul vorbirii obișnuite, aici folosindu-mă de ultimele obiecții ale profesorului D. D. Drașoveanu din *Teze și antiteze în sintaxa limbii române*.

3. O teorie referitoare la predicatul intonațional

În capitolul *Predicatul. Definiție. Clasificare - Desinențial și intonațional*, D. D. Drașoveanu propune ca definiens pentru funcția de predicat categoria de persoană în acord. Pe această bază vocativul și nominativul apelativ devin purtătoare ale mărcii predicativității realizată asegmental prin intonația audibilă.

Definiția predicatului pe baza persoanei stă în picioare în actele de vorbire comune care presupun, cum spunea Austin, un context bine delimitat, adică un emițător care să vizeze într-un mod asumat și sincer la un receptor anume asupra căruia să acționeze prin cuvânt. Pe de altă parte, receptorul vizat trebuie să respecte și legea normalității referențiale, deci să fie cunoscut astfel încât să satureze orice deictic. Aceasta înseamnă că, la fel ca în exemplele furnizate de D. D. Drașoveanu, enunțările: "Ecaterina!" (Nominativ apelativ) și "Ecaterino!" (Vocativ) presupun, pe de o parte, un interlocutor Ecaterina, univoc delimitat ca un datum al contextului referențial și comunicațional și, pe de altă parte, o intenție dată din partea autorului prin care se realizează predicativitatea. Există astfel un acord subiect - predicat (în limbă) care oglindește adecvarea intenției auctoriale la un interlocutor dat sau reușita actului vorbirii. De aceea, în limbă exclamații precum "Mașina!" sau "Vai, piciorul!" sau "Primăvara!" nu poartă mărci ale predicativității, nefiind niște autentice acte de vorbire, ci doar niște exclamații expresive care-l reprezintă pe emițător fără a acționa asupra receptorului decât eventual indirect. Ba mai mult, suferința, surpriza, bucuria emițătorului nu pot fi întotdeauna

comunicate ca atare datorită stării lor esențialmente de nedeterminare, de vag, creîndu-se astfel, de multe ori, situații ambigue.

Un enunț ca “Primăvara!” poate exprima atât o imensă bucurie (majoritatea cazurilor), cât și o cumplită dezamăgire (pentru un mofluz sau un ulceros), fără un context suficient de bogat care să conțină îndeajuns date cu privire la psihicul și habitudinile emițătorului. Ba mai mult, aceste exclamații sînt înțelese indirect de receptor în funcție de experiențele sale anterioare și de puterea sa de transpunere în situația emițătorului. De aceea, sensul unor exclamații de tipul amintit poate fi de domeniul sugestiei și al sensului perlocuționar. Pe scurt, întrucît nu conțin o intenție comunicativă, ci doar un mod de descărcare emotivă, intonația exclamativă nu este purtătoare de predicție în discursul obișnuit.

BIBLIOGRAFIE

1. Drașoveanu, D.D., 1997, *Teze și antiteze în sintaxa limbii române*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, p.195-208.
2. 1980, *Pentru o teorie a textului*. Antologie “Tel Quel” 1960 - 1970. Introducere, antologie și traducere Adriana Babeți și Delia Șepețean - Vasiliu, București, Editura Univers.
3. 1981, *Poetica americană*. Orientări actuale. Studii critice, antologie, note și bibliografie de Mircea Borcilă și Richard McLain, Cluj-Napoca, Editura Dacia.

ANALITIC ȘI SINTETIC ÎN EXPRIMAREA POSESIEI

VERONICA CHINDE

ABSTRACT. Analytical and synthetical modalities in expressing possession. This study is dedicated to the analytical or synthetical modalities of expressing possession in Romanian.

We can notice the fact that in Romanian the declension tends to simplify by unifying the inflections of the feminine nouns for Genitive - Dative: *casii, fetii, maicii* etc., and the Genitive - Dative article *lui* for masculine nouns is used for feminine nouns, too. The feminine proclitic article *ii, i, îi*, used in old language was substituted in contemporary language by *lui*.

The analytical modality for expressing possession is more and more used, but it is not new because analytical constructions were also mentioned in the previous centuries.

The analytical structures are in free variation with the synthetical ones, but the use of prepositions instead inflections tends to occupy 'areas' of the synthetic domain. Thus, the family relations, synthetically expressed, are subjected to the influence of the analytical constructions.

The analytical modality is preferred at the less formal level of speech, but a progress of the analytical structures is visible at the level of standard language, too.

0.0. Posesia este noțiunea care definește raportul dintre două "obiecte" aflate în relație: un posesor, "persoană căreia îi aparține ceva"¹ și un obiect posedat care aparține cuiva (la ceva). Expresia conținutului "posesie" poate fi un lexem care redă prin sine însuși acest conținut (pronumele și adjectivul posesiv, pronumele în dativ posesiv), ori acest conținut poate fi organizat relațional - relația dintre un termen regent (posesorul) și un termen subordonat (obiectul posedat), cel care poartă marca formală a acestei subordonări: desinență, articol de genitiv-dativ sau prepoziție.

0.1. Este îndeobște cunoscut faptul că genitivul este cazul prin care se exprimă posesia. Majoritatea gramaticilor arată că posesia este una din valorile cazului genitiv, care fie e subordonată ideii mai largi de apartenență, fie e valoarea căreia i se subordonează alte valori multiple.

¹ *Dicționarul explicativ al limbii române*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1984, p. 725.

0.1.1. Ideea de posesie este “conținutul semantico-gramatical al relației sintactice genitivale, indiferent de conținutul semantico-lexical al termenilor intrați în relație: *cartea profesorului / lui / elevilor*”², genitivul e “cazul atributului substantival cu sens posesiv sau explicativ”³, în cadrul căruia “primează relația de posesie care e inclusă în sfera largă a ideii de apartenență”⁴. Genitivul este astfel categoria logico-gramaticală căreia îi este specific conținutul “posesie”.

0.1.2. Studiul de față își propune să urmărească evoluția modului de constituire a relației de posesie exprimată de cazul genitiv, modificările care au apărut de-a lungul timpului atât în planul expresiei, cât și al conținutului, felul în care fenomenul a fost receptat, care sunt problemele care s-au pus în abordarea subiectului și, în sfârșit, care sunt tendințele în limba vorbită de azi.

1. Genitivul s-a transformat din caz preponderent adverbial, cum era în indoeuropeană, în caz adnominal, în latină și română. El a evoluat de la “casus indefinitus”, prin eterogenitatea și multitudinea de funcții din indoeuropeană, la “cazul filiației”, în latină, și al apartenenței, în română. Aici numărul funcțiilor a scăzut, unele funcții ale genitivului fiind preluate de acuzativ (funcții corespunzătoare sensurilor dezvoltate de prepozițiile de, din, dintre, de la)⁵.

1.1.1. În limba română, substantivele feminine de declinarea I păstrează din latină două forme de singular: una de N.Ac. *casă* și una de G.D. *case*, formă care o reproduce pe cea din latină (< lat. *casae*), româna fiind singura limbă romanică care a păstrat desinența de genitiv-dativ. La plural s-a păstrat o singură formă pentru toate cazurile: *case*. Cum în latină genitiv-dativul singular avea aceeași desinență cu nominativul plural, în română genitivul singular este identic cu nominativul plural. În cazul substantivelor masculine și neutre nearticulate, toate formele cazuale latinești s-au redus la una singură pentru singular și una singură pentru plural, cu excepția vocativului singular: N.Ac. (sg.) *bărbat*, V. (sg.) *bărbate*.

1.1.2. Un asemenea sincretism cazual neputând fi tolerat, restabilirea sistemului de opoziții cazuale în limba română s-a făcut, ca și în celelalte limbi romanice, prin apariția formelor analitice. În timp ce în domeniul romanic occidental prepozițiile și articolul au fost alese pentru a suplini rolul unei desinențe în flexiune, în limba română, cu același rol, apar determinativele

² Dumitru Irimia, *Gramatica limbii române*, Editura Polirom Iași, 1987, p. 101.

³ Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, Editura Științifică București, 1967, p. 95.

⁴ Ana Vrăjitoru, *Sensul fundamental al cazurilor și relația actant-actat la substantivele din limba română*, în “*Limba română*”, nr. 1-6, 1996, p. 7.

⁵ Ana Vrăjitoru, *op. cit.*, p. 7-8.

pronominale (unele devenite articole) care și-au păstrat formele cazuale distincte, cu desinențe moștenite din latină⁶.

1.2.0. În *Gramatica românească* din 1828, Ion Heliade Rădulescu consideră că în limba română cazurile “le arătăm cu prepoziția *de* (genitivul), *la* (dativul), *pe* (acuzativul) și *de la* (ablativul)”⁷, deci toate cazurile oblice sunt exprimate cu ajutorul prepozițiilor.

1.2.1. Genitivul e cazul care “arată pă stăpânul sau neamul..., se face cu *de* și se răspunde la întrebarea *cui* sau *de ce*”, e folosit atunci când “vrem să arătăm că o ființă este dintr-alta sau a altuia...”⁸. Autorul subliniază însă particularitatea substantivelor feminine de a avea o formă de genitiv-dativ singular, distinctă de celelalte cazuri ale singularului și identică cu forma de plural (*înțeleapta femeie, a înțeleptii femei*), dar regula omonimiei formei de genitiv-dativ singular cu pluralul nu e respectată în practică, atunci când substantivul este articulat, așa cum reiese chiar din exemplul pe care autorul îl dă, unde adjectivul apare cu forma *înțeleptii*.

1.2.2. La Heliade Rădulescu genitivul este redat cu ajutorul prepoziției *de*, dar numai în cazul substantivelor nearticulate. Dacă la nominativ-acuzativ substantivul poate apărea atât singur, cât și însoțit de articol sau adjectiv pronominal, la genitiv-dativ este obligatorie prezența unui însoțitor (articol sau adjectiv pronominal), al cărui rol este să-i marcheze cazul. La genitiv-dativ substantivul nu poate apărea singur, pentru că nu poate exprima cazul. Acest lucru este valabil și pentru substantivele feminine la singular, cu toate că ele au desinență de G. D., alta decât cea de N. Ac.

1.3. Urmărind formele desinențelor pentru clasele de flexiune ale substantivelor feminine, în secolele al XVI-lea - al XVIII-lea, Paula Diaconescu observă, în cadrul declinării cu articol definit enclitic (la G. D., sg.), tendința de modificare a elementelor sufixale (desinențe și articole), modificare care se integrează tendinței generale de simplificare și reducere a flexiunii nominale în limba română și celei de întărire a articolului ca afix flexionar⁹, astfel: *-eei>-ei>-ii*, sau *-iei>-ei>-ii*¹⁰.

1.4. Pentru substantivele masculine, articolul de G. D. are forma *lui*, atât proclitic, cât și enclitic. În perioada veche de dezvoltare a limbii, articolul proclitic *lu(i)* apare la câteva substantive articulabile (de gen masculin), care

⁶ Paula Diaconescu, *Structură și evoluție în morfologia substantivului românesc*, Editura Academiei (Republicii Socialiste România), București, 1970, p. 199.

⁷ Ion Heliade Rădulescu, *Gramatică românească din 1828*, ediție și studiu introductiv de Valeria Guțu Romalo, Editura Eminescu, București, 1980, p. 12.

⁸ *Ibidem.*, p.12.

⁹ Paula Diaconescu, *op. cit.*, p. 201.

¹⁰ Pentru evoluția desinențelor în secolele amintite vezi Paula Diaconescu, *op. cit.*, p. 219-221.

denumesc demnități, ranguri caracteristice unor persoane: *lui crai, lu împăratu, lui voevod*. Aceleași substantive la G. D. au forme articulate enclitic: *craifului, împăratului, voievodului*. Pentru substantivele masculine care denumesc o persoană, terminate în *-ul*, extinderea articolului proclitic *lui*, în secolele al XVI-lea - al XVIII-lea se găsește într-o fază incipientă. Formele mixte: *a lui Radului Vodă*, dovedesc nesiguranța în folosirea articolului proclitic *lui* la această categorie de substantive.

1.4.1. Situațiile în care poate apărea articolul feminin proclitic la formele de G. D. ale substantivelor feminine arată că prezența articolului feminin proclitic se poate explica prin influența pe care a exercitat-o declinarea unui articol proclitic a substantivelor proprii masculine asupra declinării substantivelor proprii feminine (*feciorul îi Nechiforeasă, Anița sora i băneasă*). Procliza articolului hotărât la substantivele feminine, în limba veche, e semnalată și de Ion Gheție și Al. Mareș¹¹. Ca semn al genitiv-dativului, procliticele *ei, îi* se întîlnesc în textele vechi înaintea numelor proprii feminine și a pronumelor posesive. În graiurile actuale au fost notate formele *ii, i* și *îi*, înregistrate de regulă înaintea numelor proprii feminine (antroponime și mai rar, toponime).

1.5. Dintre modalitățile analitice de exprimare a posesiei, foarte frecventă în limba veche propoziția *de*, marcă a genitivului analitic. Construcțiile cu *de* apăreau în raport cu variație liberă cu sintetice: *cale de cetate (calea cetății), casa de Domnul (casa Domnului)*, acestea fiind preponderate în secolul al XVI-lea¹².

2.0. În gramaticile contemporane, fenomenul simplificării desinențelor, precum și extinderea modalităților analitice de exprimare a diverselor raporturi și relații gramaticale sînt mereu în atenția cercetătorilor sau și fac obiectul unor discuții referitoare la acceptabilitatea sau neacceptabilitatea unor construcții.

2.1.1. În limba vorbită actuală, exprimarea genitiv-dativului prin desinență moștenită din latină se simplifică la *-ii (<-ei)*: *casei, feței > casii, feții*, pentru clasa de flexiune sg. *-ă / pl. -e*. Aceeași tendință se regăsește și la substantivele feminine din clasa de flexiune sg. *-ă / pl. -i*; sg. *-e / pl. i*. Pentru substantivele la care desinența *-ă* sau articolul de N. Ac. *-a* urmează după consoanele *c, g*, articolul de G.D. e atașat direct la forma de N.Ac: *fiiicăi, maicăi, fugăi, agăi; iar -ăi > -ii > -i (maicii, fugii)*, pentru substantivele comune; pentru cele proprii articolul rămîne în forma *-ăi*: *Ancăi, Floricăi*.

2.1.2. În cadrul declinării cu articolul definit proclitic e semnalată tendința de exprimare a genitiv-dativului prin mijloace analitice, cu menținerea formei invariabile a substantivului. Prin folosirea formelor de G.D. cu articol

¹¹ Ion Gheție, Alexandru Mareș, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, Editura Academiei, București, 1974, p. 230.

¹² Paula Diaconescu, *op. cit.*, p. 254.

proclitic, limba română accentuează caracterul analitic al declinării nominale, care se apropie pe această cale de tipul de declinare analitică din celelalte limbi romanice. Însă, spre deosebire de celelalte limbi romanice, care dispun doar de propoziții în exprimarea analitică a raporturilor sintactice cazuale, în limba română, *lui* este un procedeu nepropozițional¹³, servește ca marcă a genitiv-dativului¹⁴.

Tendința de simplificare a flexiunii nominale prin păstrarea formei invariabile a substantivului în declinare constituie factorul general determinant al extinderii articolului proclitic de la declinarea substantivelor (propriei, masculine, nume de persoană) nearticulabile și la declinarea substantivelor articulate.

2.1.3. Se poate constata lărgirea treptată a situațiilor în care vorbitorul utilizează pe *lui* proclitic în exprimarea raporturilor de G.D, de la numele propriei masculine: *lui Ion - lui Toma*, la cele feminine: *lui Carmen - lui Maria* și apoi la cele comune: *lui mama - lui soră-mea, lui vecina*. Această modalitate analitică, deși neacceptată de limba literară, este frecventă și în evident progres, depășindu-se domeniul substantivului, se aud formulări ca: *Nu i-a spus lui nimeni*¹⁵.

În limba actuală, procliza articolului în declinarea numelor comune apare mai ales la unele substantive care exprimă un raport de înrudire: *lu(i) tata, lu(i) mama, lu(i) finu*; la termenii care exprimă relații sociale: *lu(i)domnu(l)*, la termenii care exprimă relații de vecinătate: *lu(i) vecinu(l)*.

Utilizarea articolului proclitic *lui* pentru substantivele feminine și pentru cele care exprimă raporturi de înrudire, sociale, de vecinătate, articulabile enclitic nu este acceptată de normele limbii literare.

2.2. Limba română actuală înregistrează ca modalități analitice de exprimare a posesiei propozițiile *de, a și la*.

2.2.1. Limba română acceptă construcția cu *de*, care este frecventă în limbaj poetic: “*O, mamă, dulce mamă, din negură de vreme. Pe freamântul de frunze la tine tu mă chemi.*” (Eminescu) sau în limbaj popular: *vîrf de deal, vîrf de lemn, capăt de lume*.

2.2.2. Prepoziția *a* marchează “genitivul prepozițional care se construiește cu substantive determinate de pronume de cuantificare: «Miroase florile argintii / Și cad, o dulce ploaie / Pe creștele-a doi copii / Cu plete lungi, bălaie».¹⁶”

2.2.3. Prepoziția *a* împreună cu prepoziția *la* sunt utilizate ca “prepoziții specializate pentru genitiv și dativ în limba actuală”¹⁷:

¹³ Valeria Guțu Romalo, *Substantivul românesc între analitic și sintetic* în “*Studii și cercetări lingvistice*”, nr. 1-2, 1994, p. 33-37.

¹⁴ Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo, Alexandru Niculescu, *op. cit.*, p. 171.

¹⁵ Valeria Guțu Romalo, *op. cit.*, p. 34 și următoarele.

¹⁶ Dumitru Irimia, *op. cit.*, p. 72.

¹⁷ G. G. Neamțu, *Curs de morfologie a limbii române contemporane*, ținut la Facultatea de Litere, U. B. B., Cluj-Napoca, anul univ. 1997-1998.

Mama a trei copii / Mamă a trei copii.

Mama la trei copii / Scrie la părinți.

2.3. Valeria Guțu Romalo consideră că procedeul prepozițional în realizarea funcțiilor externe relaționale intervine în domeniul numelui românesc, în limba actuală, ca posibilitate unică sau ca alternativă a modalității paradigmatică¹⁸. Ca unică posibilitate, construcția propozițională e impusă de prezența unor cantitative: a numeralului cardinal (*tată a trei copii, le-a scris la trei dintre ei*), a adjectivului *tot* la singular (*participarea a toată clasa*). Ca alternativă, construcția cu prepoziție dublează ca variantă modalitatea sintetică: (*Le*) *spune copiilor - (Le) spune la copii, Caută regizorul - (Îl) caută pe regizor*. În cazul primului exemplu, Valeria Guțu Romalo e de părere că cele două variante reprezintă registre stilistico-funcționale diferite. Autoarea pune și problema existenței unor construcții cu prepoziția *la*, utilizate în situații în care norma literară cere genitivul și observă frecvența acestor construcții în exprimarea orală:

A uitat deschisă ușa la casă pentru ușa casei

A pierdut hăinuța la copil pentru hăinuța copilului.

Deși foarte des întâlnite în limba vorbită, aceste structuri nu sînt acceptate de limba literară; construcțiile analitice sînt considerate "literare" numai în situațiile în care apar ca unică posibilitate, în celelalte situații recomandate sînt construcțiile sintetice, în care apar flectivele.

2.4. D. D. Drașoveanu, urmărind raportul dintre flectivele de relație și conective, ajunge la concluzia că acest raport e unul cantitativ, departe însă de a îndreptăți vreo deosebire calitativă între ele, și constituie un fapt care le situează la același nivel al limbii, amîndurora fiindu-le proprie și comună, ca trăsătură esențială, sarcina de a vehicula sensuri relaționale ambele concurînd la exprimarea lor; unde sfîrșesc flectivele de relație încep conectivele, sau invers (în cuprinsul aceluiasi nivel)¹⁹.

2.4.1. Drașoveanu constată o egalitate între construcții de tipul: *solzii peștilor sînt... și solzii la pești sînt...*, unde avem unul și același sens relațional, posesia, exprimat o dată prin flectiv și o dată prin conectiv. Această egalitate este dată de "inexistența vreunei diferențe de conținut la careva din membri, neexistînd posibilitatea unei discriminări calitative de principiu între cele două fapte de limbă"²⁰.

¹⁸ Valeria Guțu Romalo, *op. cit.*, p. 35.

¹⁹ D. D. Drașoveanu, *Teze și antiteze în sintaxa limbii române*, Editura Clusium, Cluj-Napoca, 1997, p. 28.

²⁰ *Ibidem*, p. 27.

O inversă proporționalitate între volumul flectivelor de relație și cel al conectivelor poate fi constatată prin compararea limbilor analitice cu cele sintetice: cea mai importantă particularitate a analitismului este folosirea prepozițiilor în locul desinențelor (al flectivelor) cazuale. Luată la un moment dat în evoluția ei, când numărul de raporturi pe care îl are exprimat este unul dat, o limbă analitică are flective cazuale mai puține și prepoziții mai multe, iar una sintetică-viceversa.

2.4.2. Tot Drașoveanu atrage atenția asupra faptului că în afara conectivelor și flectivelor, limba dispune și de căi lexicale: *solzii aparțin peștilor*, într-un astfel de caz, “ideea de posesie nu mai este însă organizată relațional, ci e organizată ca sens-notă; își fac, în schimb, apariția alte două sensuri relaționale: unul realizat prin acord, celălalt prin flexiune casuală.”²¹

2.5. În limba vorbită actuală se poate constata o tot mai largă utilizare a construcțiilor analitice cu prepoziția *la* (*podu(l) la casă, gura la coasă* etc) care se află însă într-un raport de variație liberă cu construcțiile sintetice (*podul casei, gura secerii*).

2.5.1. C. Milaș găsește o explicație de natură semantică acestor construcții pornind de la multitudinea de sensuri generate de prepoziția *la*²². Se are în vedere seria structurărilor de precizare bimembre avînd ambii termeni realizați nominal, în construcții cu prepozițiile: *la... în..., (în...la...)*: *S-a dus la școală în deal*, în care, sintactic, avem două complemente de loc actualizate pe lîngă același regent verbal.

2.5.2. Autorul distinge asocieri al căror conținut semantic e alterat de o anumită topică a componentelor lor (*în... la...*), aici existînd posibilitatea unei duble interpretări: circumstanța sau posesia. În enunțuri ca: *Batista e în buzunar la palton, Înfișe acul în rever la haină*, “termenii asocierilor noastre își dezvăluie valoarea locală numai pentru vorbitorii avizați. În vorbirea familiară însă, aceștia sînt cel mai adesea simțiți ca reactualizînd o relație de posesie, substantivul precedat de prepoziția *la* fiind posesorul celuiilalt.”²³

2.5.3. Cum substantivele din aceste asocieri nu pot degaja prin ele însele sensul “posesie”, generarea acestuia rămîne pe seama caracteristicilor semantice și funcționale ale prepoziției *la*, care are capacitatea de a facilita estomparea localizării și devierea acesteia spre ideea de apartenență, prepoziția *la* posedînd o sferă semantică foarte bogată, ea poate fi utilizată în sistemul limbii române pentru “concretizarea posesiunii exprimate de cazul genitiv”²⁴.

²¹ *Ibidem*, p. 28.

²² C. Milaș, *O valoare contextuală a prepoziției la*, în “*Cercetări de lingvistică*”, nr. 1/1982, p. 47-48.

²³ *Ibidem*, p. 47-48.

²⁴ *Ibidem*, p. 50 și următoarele.

Substantivele comune ce denumesc universul concret din jurul habitatului permit organizarea referenților într-o relație de dependență: *gura la coasă, podul (de) la casă, colțul (de) la masă*. Faptul e cu atât mai evident în cazul numelor ce deosebesc părți ale organismului ființelor: *în carne la boi, în cap la om*.

Estomparea și mai accentuată pînă la dispariția totală a sensului local în cazul prepoziției *la* este cauzată de prezența complementului de loc introdus de prepoziția *în*. “Astfel, dacă într-un enunț ca: *Strig la el* adăugăm un astfel de complement: *Strig la el în ureche*, acesta din urmă satisfăcînd necesitatea locului concret, creează disponibilități psihologice pentru mutări în semantismul abstract al prepoziției *la*. Receptorul este astfel “împins” spre sesizarea și acceptarea raportului logic de apartenență existent între substantivul *ureche* și individul exprimat prin pronume”²⁵.

2.5.4. Dezvoltarea ideii de apartenență anulează necesitatea de a se explica două componente de loc pe lângă același regent verbal care nu le pretinde în mod obligatoriu, iar interpretarea ca atribut a substantivului precedat de prepoziția *la* pune de acord expresia lingvistică cu conținutul de referință.

3.0. Acestea sînt, în mare, punctele de vedere exprimate asupra problemei discutate. Cercetările de teren confirmă sau nu tendințele semnalate în literatura de specialitate.

Anchetele dialectale efectuate în localități de pe teritoriul județului Sălaj, subdialectul crișean, oferă date interesante cu privire la exprimarea posesiei.

3.1. Astfel, pentru substantivele feminine și în acest subdialect există tendința simplificării desinențelor pentru genitiv-dativ: *căsi, mn'iresi, porți, fêt'i, bisérici* etc. Pentru substantivele masculine, articolul are forma *lui / li* și e întîlnit atât enclitic, cît și proclitic. O particularitate observată este modul în care se exprimă originea. Pentru numele proprii feminine, în punctele anchetate articolul de genitiv-dativ se întîlnește doar enclitic, ca de altfel și la unele nume proprii masculine terminate în vocale (-a, -ea) specifice numelor feminine: *Victoriu Hermin'i, Vasili Simiuănnuk'i D'ord'ica Grig'i*. Iar în ciuda acestei particularități, folosirea articolului proclitic *lui* și pentru substantivele feminine este o realitate pentru româna vorbită: *părinții lu(i) Maria vecina lu(i) Ana*.

3.2. Construcțiile propoziționale cu *de* sînt folosite într-o mai mică măsură, dar ele există, totuși: *vîr(f) de deal, limbă de clopot, vîrf de lemn, margă / margină de sat, vornicel de curte*.

3.3. Construcțiile posesive cu prepoziția *a* nu au fost întîlnite în locul prepoziției *a* este preferată chiar și în prezența cantitativelor: *Doamna X, mama a două fete... - Doamna X, mama la două fete...*

²⁵ *Ibidem*, p. 52.

3.4. Construcția prepozițională cea mai frecvent utilizată în limba vorbită este cea cu *la* sau compusă de *la*: *pereții (de) la casă, colțul (de) la masă, coarnele (de) la bou, rama (de) la geam*, însă aceste construcții apar într-un raport de variație liberă cu cele sintetice: *pereții casei, colțul mesei, coarnele bouului, rama geamului*. Contextul care direcționează selectarea variantei analitice e cel semnalat de C. Milaș: *în...la...* iar când există posibilitatea unei astfel de organizări, modalitatea analitică e întotdeauna preferată de vorbitori: *în colț la masă, în colț la stradă, în capătul (de) la pădure, în carne la bou, în talpă la picior* etc.

În privința exprimării raporturilor de rudenie, sociale, de vecinătate, în punctele anchetate au fost înregistrate construcții sintetice: *tata feciorului, părinții fetei, fratele omului, fratele moșului* etc, dar și în acest domeniu există tendința folosirii construcțiilor analitice: *părinții la fată, nepoții lui maică-sa, rudele lui taică-său, rudele la băiatul ei*.

4. Examinînd raportul analitic vs. flexionar în exprimarea posesiei, putem constata faptul că, în limba română, flexiunea tinde spre simplificare (prin unificarea desinențelor de G. D. la substantivele feminine: *casii, fetii, maicii* etc.), iar articolul de G. D. *lui*, specific numelor masculine se extinde tot mai mult la substantivele feminine al căror articol proclitic *ii, i, îi*, folosit în limba veche a fost “înlocuit” în limba actuală de *lui*. Exprimarea analitică a raportului de posesie este din ce în ce mai frecventă, dar nu e nouă, în limba română existînd aceste construcții, așa cum am văzut, și în secolele anterioare. Structurile analitice se află într-un raport de variație liberă cu cele sintetice; însă folosirea prepozițiilor în locul flectivelor/desinențelor tinde să ocupe “zone” stăpînite de domeniul sintetic. Astfel, relațiile de înrudire exprimate sintetic sînt supuse din ce în ce mai mult influenței construcțiilor analitice. Procedul analitic e preferat la nivelul mai puțin îngrijit al exprimării, dar un progres al structurilor analitice e vizibil și la nivelul limbii exemplare.